T.C.
Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI SIKLIĞI VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Dilek YAPICI ÖZTÜRK

UZMANLIK TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ezel BİLGE YERLİ

ERZURUM-2025

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ TEZ SINAVI TUTANAĞI

I. UZMANLIK ÖĞRENCİSİ ve TEZİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
Adı, Soyadı : Dilek YAPICI ÖZTÜRK	**Sınav tarihi:** 19 / 06 / 2025
Anabilim Dalı : Halk Sağlığı	
Tez Danışmanı ve Atanma Tarihi: Dr. Öğr. Üyesi Ezel BİLGE YERLİ	
Tezin Konusu ve Başlığı : Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Sıklığı ve İlişkili Faktörler: Erzurum İli Örneği **Belirlenme Tarihi** : 27/09/2023	
Tezin Niteliği : ☒ Tıpta Uzmanlık Tezi ☒ Klinik Çalışmalar ( ) Prospektif ( ) Retrospektif (X) Kesitsel ☐ Laboratuvar Çalışmaları ( ) Invitro (Cansız) Çalışmaları ( ) Hayvan Çalışmaları	
Tez Sınavının Nasıl Yapıldığı: ☒ Yüz yüze katılım sağlanarak ☐ Online (Jürinin teşkil edilmesinde kurum dışından belirlenecek olan jüri üyesi, aynı il sınırları içerisinde bulunmadığından, tez sınavı dijital ortamda yapılmıştır.)	

II. KARAR

Tıpta ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin 19. maddesi gereğince yapılan tez savunma sınavının tamamlanması sonucunda adı geçenin tezinin, jüri üyelerince "Tıpta Uzmanlık Tezi" olarak;

☒ Kabulüne

1.Tez Sınavı ☐ Reddine (Eksikliklerin tamamlanması ve gerekli düzeltmelerin yapılması için uzmanlık öğrencisine, TUEY'nin 19. Maddesinin 6. fıkrası gereğince altı aylık ek bir süre verilmesine)

2.Tez Sınavı ☐ Reddine (TUEY'nin 19. Maddesinin 7. fıkrası gereğince, uzmanlık öğrencisinin uzmanlık öğrenciliği ile ilişiğinin kesilmesine)

☒ Oy birliği ☐ Oy çokluğu ile karar verilmiştir.

III. AÇIKLAMALAR

Lütfen, tezin reddi durumunda gerekçeli açıklamalarınızı buraya yazınız

IV. JÜRİ ÜYELERİ

	Unvanı Adı Soyadı	Uzmanlık Dalı	Kurum Bilgisi	İmza
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Serhat VANÇELİK	Halk Sağlığı	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Aysun ARAS	Halk Sağlığı	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Ezel BİLGE YERLİ	Halk Sağlığı	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi	

ONAY

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanlığı'nın 05.09.2023 tarih ve E-42190979-300-2300273668 sayılı yazısı ile "Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Sıklığı Ve İlişkili Faktörler: Erzurum İli Örneği" konulu tezin araştırma görevlisi Dr. Dilek YAPICI ÖZTÜRK tarafından yürütülmesi uygun görülmüştür. Tez konusu Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulunun 26.10.2023 tarih, B.30.2.ATA.0.01.00/824 sayılı yazısı ile etik kurallara uygun bulunmuş olup; Dahili Tıp Bilimleri Bölüm Başkanlığı'nın 27.09.2023 tarih ve 50 no'lu oturum kararı ile tez çalışması olarak kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ONAY ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **iv**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vi**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **vii**
TEŞEKKÜR ..... **viii**
ÖZET ..... **ix**
ABSTRACT ..... **x**
1. GİRİŞ **1**
2. GENEL BİLGİLER **3**
2.1. Saldırganlık ve Şiddet 3
2.2. Akran Zorbalığı 4
2.2.1. Akran Zorbalığı Tanımı 4
2.2.2. Akran Zorbalığı Türleri 6
2.2.3. Akran Zorbalığındaki Roller 8
2.2.3.1. Zorbaların Genel Özellikleri 9
2.2.3.2. Kurbanların Genel Özellikleri 9
2.2.3.3. Zorba/Kurbanların Genel Özellikleri 10
2.2.4. Akran Zorbalığı İle İlişkili Faktörler 11
2.2.4.1. Yaş 11
2.2.4.2. Cinsiyet 13
2.2.4.3. Aile Özellikleri 14
2.2.4.4. Arkadaşlık İlişkileri 16
2.2.4.5. Sosyoekonomik Durum 17
2.2.5. Akran Zorbalığının Yol Açtığı Sorunlar 18
2.2.6. Akran Zorbalığının Yaygınlığı 21
3. GEREÇ VE YÖNTEM **24**
3.1. Etik ve İdari İzinler 24
3.2. Araştırma Tasarımı 24
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi: 24
3.4. Araştırma Hipotezleri 25

3.5. Araştırmanın Değişkenleri 26
3.6. Veri Toplama Araçları 28
3.7. Verilerin Toplanması 29
3.8. İstatistiksel Analiz 30
3.9. Araştırma Planı ve Zaman Çizelgesi 31
4. BULGULAR 32
4.1. Katılımcıların Genel Özellikleri 32
4.2. Katılımcıların Arkadaş/Okul İlişkisi ve Okul Dışı Aktivite Durumuna Dair Özellikler 36
4.3. Akran Zorbalığı: Yaygınlık, Zorbalık Tipleri ve Özellikleri 37
4.4. Zorbalık Rolleri İle İlişkili Faktörler 43
5. TARTIŞMA 60
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 78
KAYNAKLAR 81
EKLER 95
EK-1. ANKET FORMU 95

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. OÖAZ Anketi Akran Zorbalığı Türleri 29
Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı 32
Tablo 3. Katılımcıların Sosyoekonomik Özelliklerinin Dağılımı 34
Tablo 4. Katılımcıların İnternet Kullanma ve Televizyon İzleme Alışkanlıklarına Göre Dağılım 34
Tablo 5. Katılımcıların Ebeveynleri ile İlişkilerine Dair Özelliklerin Dağılımı 35
Tablo 6. Katılımcıların Arkadaş/Okul İlişkileri ve Okul Dışı Aktivitelerine Göre Dağılımı 36
Tablo 7. Katılımcıların Zorbalık Rollerinin Cinsiyete Göre Dağılımı 37
Tablo 8. Katılımcıların Maruz Kaldıkları veya Uyguladıkları Zorbalık Tiplerinin Dağılımı 38
Tablo 9. Katılımcıların Maruz Kaldıkları veya Uyguladıkları Zorbalık Tiplerinin Cinsiyete Göre Dağılımı 38
Tablo 10. Akran Zorbalığı Yapanların ve Yapılan Zorbalığın Bazı Özelliklerinin Dağılımı 39
Tablo 11. Zorbalığı Bildirme Durumu ve Tercih Edilen Kişilere Göre Dağılım 40
Tablo 12. Öğretmen, Öğrenci ve Ailelerin Zorbalığa Müdahale Davranışlarına Göre Dağılımı 41
Tablo 13. Katılımcıların Zorbalığa Karşı Tutum, Davranış ve Korku Durumlarına İlişkin Dağılım 42
Tablo 14. Katılımcıların Bazı Sosyodemografik Özelliklerine Göre Zorbalık Rolleri 44
Tablo 15. Katılımcıların Sosyoekonomik Özelliklerine Göre Zorbalık Rolleri 47
Tablo 16. Katılımcıların İnternet ve Televizyon Kullanma Alışkanlıklarına Göre Zorbalık Rolleri 49
Tablo 17. Katılımcıların Ebeveynleri ile İlişkisine Dair Özelliklerine Göre Zorbalık Rolleri 51
Tablo 18. Katılımcıların Arkadaş/Okul İlişkileri ve Okul Dışı Aktivitelerine Göre Zorbalık Rolleri 54

Tablo 19. Zorba Rolü ile İlgili Lojistik Regresyon Modelindeki Değişkenler ve Kategorileri..... 56
Tablo 20. Zorba Rolü ile İlgili Lojistik Regresyon Analizinin Sonuçları..... 57
Tablo 21. Zorba/Kurban Rolü İle Lojistik Regresyon Modelindeki Değişkenler ve Kategorileri..... 58
Tablo 22. Zorba/Kurban Rolü ile İlgili Lojistik Regresyon Analizinin Sonuçları.... 59

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık İlişkisi 4

KISALTMALAR DİZİNİ

PISA	Programme for International Student Assessment
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development
DST	Dünya Sağlık Teşkilatı
CDC	Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri
HBSC	Health Behaviour in School-aged Children
GSHS	Global School-based Student Health Survey
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
SRSG-VAC	Special Representative of the Secretary-General on Violence Against Children
OÖAZ	Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı
ZVKO	Zorba ve Kurban Olmayanlar

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimim boyunca kıymetli bilgi ve tecrübeleri ile mesleki gelişimime önemli katkı sağlayan Anabilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Serhat VANÇELİK'e,

Tezimin her aşamasında beni yönlendiren, bu sürecin en zor anlarında gösterdiği sabır, anlayış ve samimiyetle bana destek olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi EZEL BİLGE YERLİ'ye,

Uzmanlık eğitimim süresince bilgi ve deneyimi kadar içten sevgisi, şefkati ve desteğiyle bu süreci kolaylaştıran; tez çalışmama da akademik birikimi ve yol göstericiliği ile kıymetli katkılar sunan kıymetli hocam Prof. Dr. Zahide KOŞAN'a,

Tezimin yazım sürecinde mesleki birikimi ve deneyimlerinden çokça yararlandığım Doç. Dr. Sinan YILMAZ'a,

Eğitimim süresince verdiği değerli katkılar için Dr. Öğr. Üyesi Aysun ARAS'a,

Uzmanlık eğitimim boyunca en güzel anılarımı onunla aynı odayı paylaşırken biriktirdiğim, sonrasında hayatımın her alanında yanımda olan, desteğini ve dostluğunu daima hissettiren canım arkadaşım Uzm.Dr. Büşra ULAŞTEPE'ye,

Bu yolculukta bana eşlik eden, desteği ve dostluğu ile her zaman yanımda olan tüm asistan arkadaşlarıma,

Bu süreçte beraber çalışmaktan mutluluk duyduğum bölüm sekreterimiz Yeliz HARARLI'ya,

Hayatımın her anında yanıma olan canım aileme,

Tüm bu süreçte yanımda olan, varlığıyla bana güç veren sevgili eşim Dr. Gökhan ÖZTÜRK'e sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Dilek YAPICI ÖZTÜRK

ÖZET

Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Sıklığı Ve İlişkili Faktörler: Erzurum İli Örneği

Amaç: Hem zorbalığı yapan hem de zorbalığa maruz kalan çocuklar için oldukça olumsuz sonuçlar doğuran akran zorbalığı, okul çocukları üzerinde fiziksel, psikolojik ve psikosomatik etkileri olan ve etkileri yaşam boyu süren bir durumdur. Bir ülkede zorbalık konusunda geliştirilecek okul temelli önleme programlarının etkili olabilmesi, bu programlara temel oluşturacak verilerle ve zorbalık olgusunun o ülkedeki boyutlarının tespit edilmesiyle mümkün olabilir**.** Bu çalışmada**,** Erzurum ili merkez ilçelerindeki ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler arasında akran zorbalığı sıklığını belirlemek ve bu sıklıkla ilişkili faktörleri incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Kesitsel tipte planlanan bu çalışma, Erzurum merkez ilçelerindeki ortaokullarda 2023-2024 eğitim öğretim yılında yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında, öğrencilerin aile özellikleri, sosyoekonomik durumu, okul başarısı ve arkadaş ilişkilerine yönelik bilgilerin yer aldığı 25 soruluk kişisel bilgi formu ile 39 soruluk Olweus Öğrenciler için Akran Zorbalığı Anketi kullanılmış; toplamda 64 sorudan oluşan bir anket formu uygulanmıştır.

Bulgular: Araştırma sonucunda öğrencilerin %27.5'inin kurban, %5.8'inin zorba, %14.7'sinin zorba/kurban olduğu tespit edilmiştir. Sözel zorbalık hem kurbanlarda hem zorbalarda en yaygın türdür. Zorbalık sıklığı, erkeklerde, üst sınıflarda, cep telefonu sahibi olanlarda, arkadaşlarıyla sık tartışanlarda ve arkadaş sayısı fazla olanlarda daha yüksektir. Zorba/kurban olma durumu, erkek cinsiyet, uzun süreli internet kullanımı ebeveynlerin okul dışı konum bilgisine sahip olmaması ve arkadaşlarla sık tartışma ile ilişkilidir. Kurban olma sıklığının ise cinsiyete göre değişmediği; arkadaş ilişkileri ve ebeveyn tutumlarıyla ilişkili olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Bu çalışma, akran zorbalığının yaygın bir sorun olduğunu, zorbalığın sadece bireysel özelliklere değil, aile içi ilişkiler, arkadaş çevresi, okul iklimi ve dijital medya kullanımı gibi çok faktörlü etkileşimlere bağlı bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda öğrenciye, aileye ve okula yönelik müdahale çalışmalarına odaklanılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: zorba/kurban, olweus, Erzurum, okul, aile, ortaokul öğrencileri

ABSTRACT

Prevalence and Associated Factors of Peer Bullying Among Middle School Students: The Case of Erzurum Province

Objective: Peer bullying, which can result in highly adverse outcomes for both perpetrators and victims, has physical, psychological, and psychosomatic effects on school-aged children that may last a lifetime. For school-based prevention programs to be effective, they must be grounded in data that reflect the nature and extent of bullying within the specific country. This study aimed to determine the prevalence of peer bullying among middle school students in the central districts of Erzurum, Türkiye, and to examine the factors associated with bullying.

Methods: This cross-sectional study was conducted in public middle schools located in the central districts of Erzurum during the 2023–2024 academic year. Data were collected using a 25-item personal information form, which included questions on students' family characteristics, socioeconomic status, academic performance, and peer relationships, along with the 39-item Olweus Bully/Victim Questionnaire for Students. In total, a 64-item questionnaire was administered.

Results: The findings showed that 27.5% of students were victims, 5.8% were bullies, and 14.7% were bully/victims. Verbal bullying is the most common type among both victims and perpetrators. Bullying was more frequent among male students, upper-grade students, those who owned a mobile phone, those who frequently argued with friends, and those who had a larger number of friends. Being a bully/victim was associated with male gender, prolonged internet use, lack of parental awareness of children's whereabouts outside school, and frequent peer conflict. Victimization was not significantly associated with gender but was linked to the quality of peer relationships and parental attitudes.

Conclusion: This study confirms that peer bullying is a widespread issue and highlights its multifactorial nature, influenced not only by individual traits but also by family dynamics, peer environments, school climate, and digital media exposure. Effective interventions should address the student, the family, and the school environment in a coordinated manner.

Keywords: bully/victim, Olweus, Erzurum, school, family, middle school students

1. GİRİŞ

Okul, bireylerin sadece akademik olarak değil, aynı zamanda sosyal, duygusal ve ahlaki değerler kazandıkları temel kurumdur. Öğrenciler zamanlarının önemli bir bölümünü okulda geçirirler ve burada kurdukları ilişkiler, gelişimleri üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır (1, 2). Okullar ayrıca bireylere toplumsal değerlerin aktarıldığı ve sosyal rollerin öğrenildiği yerlerdir (3, 4). Bu çok yönlü işlevlere rağmen, okullarda bazı öğrencilerin psikolojik ve sosyal açıdan zarar gördüğü durumlar da yaşanabilmektedir. Özellikle akranlar arasında meydana gelen şiddet içerikli davranışlar, öğrencilerin öğrenme süreçlerini ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (5, 6).

Akran zorbalığı, bu olumsuz olayların en yaygınlarından olup bir veya birden fazla öğrencinin, güç dengesizliğinden faydalanarak başka bir öğrenciye kasıtlı ve tekrarlayan şekilde zarar vermesidir. Fiziksel, sözel, dolaylı ve siber zorbalık gibi çeşitli türleri bulunan bu davranış biçimi; yalnızca mağdur olan bireyleri değil, zorbalığı uygulayanları ve izleyici konumundaki diğer öğrencileri de olumsuz etkiler. Literatürde, akran zorbalığına karışan öğrencilerin genellikle dört rolde sınıflandığı belirtilmektedir: zorba, kurban, zorba/kurban ve izleyici. Bu rollerin her biri farklı sosyal dinamikler ve psikolojik sonuçlar doğurmakta; özellikle zorba/kurban olarak adlandırılan gruptaki bireyler, psikolojik riskler açısından en kırılgan grubu oluşturmaktadır (7, 8).

Zorbalığın çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri çok yönlüdür. Kurban olan bireylerde depresyon, anksiyete, akademik başarıda düşüş, sosyal izolasyon gibi etkiler görülürken; zorbalık yapan bireylerde ileriki yaşlarda antisosyal davranışlar, suç işleme eğilimi ve madde kullanımı gibi sorunlar daha sık görülmektedir. Ayrıca bu durum sadece kişiler üzerinde değil, okul iklimi üzerinde de olumsuz etki oluşturmakta ve okul ortamını güvensiz hale getirmektedir (1–6).

Literatür incelendiğinde akran zorbalığının dünya genelinde sık görülen bir problem olduğu görülmektedir. PISA (Programme for International Student Assessment) 2018 verilerine göre OECD (Organisation for Economic Co-Operation

and Development) ülkelerinde 15 yaşındaki öğrencilerin %23'ü ayda en az birkaç kez zorbalığa maruz kalmaktadır (9). Türkiye Çocuk Araştırması 2022 sonuçlarına göre, anneleri veya temel bakım verenleri tarafından ayda birkaç kez zorbalığa uğradığı bildirilen 6-17 yaş grubu çocukların oranı %13,8'dir (10). Çin'de 11.919 öğrenciyle yapılan bir araştırmada, erkek öğrencilerin %26,4'ünün, kız öğrencilerin ise %14,3'ünün en az bir kez zorbalığa karıştığı; %12,7'sinin zorbalık yaptığı ve %3,9'unun zorbalığa uğradığı bildirilmiştir (11). Malezya'da yapılan başka bir çalışmada ise öğrencilerin %14,4'ü zorba, %16,3'ü kurban, %48,4'ü ise hem zorba hem kurban olarak tanımlanmıştır (12). Türkiye'de yapılan araştırmalar da benzer şekilde dikkat çekicidir. Bursa'da 2019'da yapılan bir çalışmada ise öğrencilerin %31,4'ü zorbalığa uğradığını bildirmiştir (13). Şanlıurfa ilinde 2023 yılında yapılan bir çalışmada öğrencilerin %34,2'sinin zorbalığa maruz kaldığı, %13,9'unun ise zorbalık yaptığı tespit edilmiştir (14)

Literatürde akran zorbalığının yaygınlığı ülkelere göre değişkenlik gösterse de dünyada ve Türkiye'de bu konu hala önemini sürdürmektedir. Sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal boyutları da olan bu sorun, çocukların ve gençlerin hem ruhsal sağlıklarını hem de eğitim yaşamlarını tehdit etmektedir. Bu nedenle akran zorbalığı, sadece okul psikolojik danışmanlarının değil, tüm eğitim sisteminin ele alması gereken bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmelidir (7).

Bu çalışmanın amacı; Erzurum ili merkez ilçelerindeki ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler arasında akran zorbalığı sıklığını belirlemek ve bu sıklıkla ilişkili faktörleri incelemektir. Elde edilecek bulgular, hem yerel düzeyde müdahale programlarının geliştirilmesine katkı sağlayacak hem de ulusal ölçekte karşılaştırmalı çalışmalara zemin hazırlayacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Saldırganlık ve Şiddet

Saldırganlık, insanlara zarar vermeyi, kırmayı ya da kötülük yapmayı amaçlayan davranışlar bütünüdür (15). Sigmund Freud ve diğer birçok bilim insanının da ifade ettiği gibi, saldırganlık, insanların tümünde doğuştan var olan, gereksinimlerin karşılanması ve hayatta kalmaya yönelik biyolojik bir içgüdüdür (16).

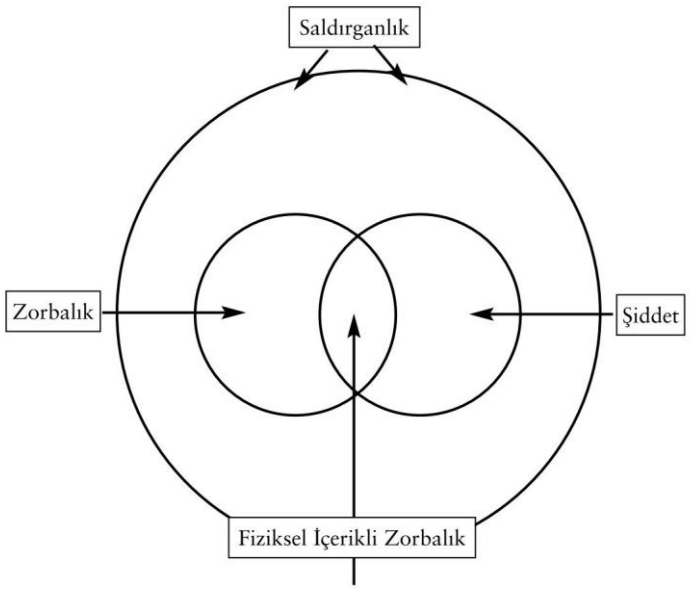
Şiddet ise, bir kişinin başka bir kişiye fiziksel olarak zarar vermesi veya yaralamasıdır (2). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılan tanıma göre şiddet, kişinin rolünü veya fiziksel gücünü kendisine, başka bir kişiye ya da bir gruba karşı kasıtlı bir tehdit veya doğrudan saldırı olarak kullanması sonucunda; yaralanma, ölüm, yoksunluk veya psikolojik zarar meydana gelmesi ya da bu zararların meydana gelme olasılığının yüksek olmasıdır (17).

Saldırganlık ve şiddet kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da ifade ettikleri durumlar farklıdır. Saldırganlık, şiddet ve zorbaca eylemleri içine alan daha geniş bir kavram olup, bireyin ruhsal durumu ve niyetini ifade ederken; şiddet, bu ruhsal durumun eyleme dökülmüş hali olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle, saldırganlık daha çok bireyin hisleri ve psikolojik durumu ile ilgiliyken, şiddet bu hislerin davranışa dönüşmüş biçimidir (2, 18).

Şekil 1'de saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramları arasındaki ilişki şematik olarak gösterilmektedir. Saldırganlık, en geniş çember olarak tüm şiddet ve zorbalık eylemlerini kapsayan bir üst kavramı temsil etmektedir. Şiddet ve zorbalık ise saldırganlık çemberinin içinde, kısmen örtüşen iki ayrı alan olarak konumlanmıştır. Şiddet, fiziksel zarar verme davranışlarını kapsarken; zorbalık, hem fiziksel hem de fiziksel olmayan zarar verme eylemlerini içermektedir.

Şiddet ve zorbalık çemberlerinin kesişim bölgesi, fiziksel içerikli zorbalık davranışlarını ifade etmektedir. Bu kesişim, fiziksel şiddet unsuru taşıyan zorbalık biçimlerinin (örneğin vurma, itme, dövme gibi) hem zorbalık hem de şiddet

kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu şematik gösterim, saldırganlık kavramının psikolojik kökenini ve onun davranışsal yansımaları olan şiddet ve zorbalığı nasıl kapsadığını kavramsal olarak ortaya koymaktadır (2).

Şekil 1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık İlişkisi (2)

Sonuç olarak şiddet, toplumda sık karşılaşılan ve toplumsal yaşamı olumsuz etkileyen ciddi bir sorundur. Özellikle eğitim kurumlarında şiddet olaylarının artışı, gençlerin gelişimini tehdit etmekte ve uzun vadede tüm toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Gençlere çok yönlü destek sağlayan ve onları geleceğe hazırlayan okullarda yaşanan olumsuz olayların artması, bu kurumların işlevselliğini de tehdit etmektedir. Zorbalık, okullarda karşılaşılan şiddet olaylarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle zorbalık olgusu, eğitim bilimleri, psikoloji ve sosyoloji gibi birçok farklı disiplinin araştırma konuları arasında yer almıştır (1, 5, 14).

2.2. Akran Zorbalığı

2.2.1. Akran Zorbalığı Tanımı

Akran zorbalığı, okullarda en sık karşılaşılan şiddet türlerinden biridir. Genel olarak, eşit roldeki bireyler arasında gerçekleşen tekrarlayıcı şiddet eylemleri olarak tanımlanmaktadır (19). Akran zorbalığı konusundaki ilk ilgi, "mobbing" kavramı

çerçevesinde ortaya çıkmış, ancak zamanla bu terimin akran zorbalığı olgusunun özelliklerini tam olarak yansıtmadığı anlaşılmıştır (7).

Akran zorbalığına yönelik bilimsel çalışmaları başlatan Dan Olweus'a göre, akran zorbalığı bir öğrencinin, bir veya daha fazla öğrenci tarafından kasıtlı ve tekrarlayıcı biçimde olumsuz davranışlara maruz kalmasıdır. Bu olumsuz davranışlar, fiziksel saldırılar kadar, sözlü ifadeler veya gruptan dışlama gibi sosyal eylemler şeklinde de ortaya çıkabilir (8, 20). Olweus, bir davranışın zorbalık olarak kabul edilebilmesi için şu üç kriteri karşılaması gerektiğini belirtmiştir:

1. Kasıtlı olarak zarar verme amacı taşıması,
2. Davranışın tekrarlayıcı olması ve zaman içinde devam etmesi,
3. Taraflar arasında güç dengesizliğinin bulunması (2).

Burada belirtilen güç dengesizliği, yalnızca fiziksel kuvvet ya da sayıca üstünlük değil; özgüven, sosyal rol veya popülerlik gibi öznel güç farklılıklarını da kapsamaktadır. Bir öğrenciye yönelik incitici sözler söylenmesi, onunla alay edilmesi, görmezden gelinmesi, hakkında yalanlar yayılması, fiziksel saldırıya uğraması veya bir odaya kilitlenmesi gibi davranışlar akran zorbalığının örnekleri arasında yer almaktadır. Ancak, şaka amaçlı davranışlar ile iki eşit güçte öğrencinin kavgası gibi durumlar zorbalık kapsamında değerlendirilmemektedir (7).

Akran zorbalığına farklı bir bakış açısı getiren Ken Rigby, zorbalığı daha güçlü bir kişi ya da grup tarafından, daha az güçlü bireylere yönelik uygulanan tekrarlayıcı psikolojik veya fiziksel baskı olarak tanımlamıştır (21). Rigby, zorbalığı iki kategoriye ayırmıştır: kötü niyetli zorbalık ve kötü niyetli olmayan zorbalık.

Kötü niyetli zorbalığın unsurları:

1. Zarar verme arzusunun bulunması,
2. Zarar verme eyleminin gerçekleşmesi,
3. Mağdurun gerçekten zarar görmesi,
4. Taraflar arasında güç dengesizliğinin bulunması,

5. Zorbalığı yapan kişinin davranışı için geçerli bir gerekçe sunamaması,
6. Davranışın genellikle tekrarlayıcı olması,
7. Zorbalığı yapan kişinin bu davranışlardan üstünlük veya eğlence duygusu elde etmesidir (21).
8. Kötü niyetli olmayan zorbalığın özellikleri:
9. Zarar verme amacı taşımaması,
10. Taraflar arasında güç dengesizliğinin bulunmaması,
11. Davranışın genellikle şaka amacıyla yapılması,
12. Mağdur tarafından yanlış algılanarak zorbalık olarak değerlendirilmesidir (21).

Bu iki kavram arasındaki fark, zorbalık davranışlarının değerlendirilmesinde mağdurun algısının ve taraflar arasındaki güç dengesinin önemine işaret etmektedir.

Son yıllarda Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC) tarafından yapılan tanım da, önceki tanımlarla benzerlikler göstermesine rağmen bazı yeni yaklaşımlar içermektedir. CDC'ye göre, zorbalık davranışının istenmeyen olması şartı aranmakta ve mağdurun gelecekte benzer saldırganlık davranışlarının tekrarlanacağına dair ciddi bir tehdit algılaması durumunda, tek bir eylem dahi akran zorbalığı olarak değerlendirilebilmektedir (22).

Akran zorbalığı tanımlarında ortak noktalar bulunmakla birlikte, farklı araştırmacılar zorbalığın unsurlarını ve kapsamını çeşitli açılardan ele almışlardır. Bu durum, zorbalığın çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Akran Zorbalığı Türleri

Literatürde akran zorbalığı türleri konusunda çeşitli sınıflamalar yapılmıştır ve bu konuda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Olweus'un akran zorbalığına ilişkin sınıflaması bu alandaki en temel ve yaygın yaklaşımlardan biridir. Olweus, akran zorbalığını doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki ana gruba ayırmıştır. Doğrudan zorbalık mağdura açık bir şekilde uygulanan fiziksel ve sözel saldırıları içerirken, dolaylı zorbalık mağdurun sosyal olarak izole edilmesine yönelik davranışları

kapsamaktadır (23). İlerleyen yıllarda Olweus, bu sınıflamaya siber zorbalığı ve daha önce dolaylı zorbalık içinde değerlendirdiği cinsel zorbalığı da ayrı kategoriler olarak eklemiştir (23, 24).

Fiziksel zorbalık, mağdurun bedenine doğrudan zarar veren davranışları kapsar ve yetişkinler tarafından en kolay fark edilen zorbalık türüdür (25, 26). Başkalarına vurma, itme, tekme atma, saç çekme, yumruk atma, çelme takma, eşyaya zarar verme gibi eylemleri içerir (24, 27, 28). Fiziksel zorbalığa çoğunlukla sözlü tacizler de eşlik etmektedir (21).

Sözel zorbalık ise fiziksel şiddet içermeyen, sözlü ifadelerle gerçekleştirilen bir doğrudan zorbalık türüdür. Bu tür, yetişkinler tarafından fark edilmesi en zor olan ve çoğunlukla göz ardı edilen zorbalık biçimidir (29, 30). Dalga geçme, aşağılayıcı ifadeler kullanma, suçlama, alaycı lakaplar takma, hakaret etme ve şantaj gibi davranışlar sözel zorbalık kapsamında değerlendirilmektedir (24, 29, 31).

Cinsel zorbalık, mağdurun cinsiyeti veya cinsellikle ilgili özelliklerine yönelik rahatsız edici ve zarar verici davranışları içerir. Cinsel içerikli sözler ve hareketler, cinsel şakalar yapma, istenmeyen dokunmalar, cinsel eğilimle ilgili alaylar ve cinsel teşhir gibi sözlü ve fiziksel eylemler cinsel zorbalık kapsamına girer (24, 30, 32).

İndirekt zorbalık, mağduru sosyal ilişkilerinden koparark yalnızlaştırmayı hedefleyen davranışları içerir. Kasıtlı olarak bir gruptan dışlama, arkadaşlık ilişkilerini bozma, söylentiler yayarak sosyal statüye zarar verme gibi eylemler dolaylı zorbalık kapsamındadır (8, 24, 33–35). Olweus dolaylı zorbalığın "ilişkisel zorbalık" kavramı ile de ifade edilebileceğini belirtmiş; ancak bazı araştırmacılar dolaylı ve ilişkisel zorbalık kavramlarını birbirinden ayırarak, dolaylı zorbalığın üçüncü şahıslar aracılığıyla gerçekleştirildiğini vurgulamışlardır (3, 33).

Siber zorbalık, cep telefonları ve internet gibi dijital teknolojiler yoluyla gerçekleştirilen bir zorbalık biçimidir (36, 37). Geleneksel zorbalığın aksine, siber zorbalıkta saldırılar tekrarlanmadan da kalıcı olabilir; çünkü mağdura yönelik içerikler geniş kitleler tarafından tekrar tekrar görüntülenebilir. Siber zorbalık, mağdur

hakkında sosyal medyada dedikodular yaymak, özel bilgileri veya görüntüleri izinsiz paylaşmak, tehdit edici mesajlar göndermek veya internet oyunlarında dışlama gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Yapısı gereği, siber zorbalık çoğu zaman dolaylı ve ilişkisel zorbalık türlerinin özelliklerini de taşımaktadır (7, 24, 37).

Zorbalık türlerinin sınıflandırılmasında, çoğunlukla Olweus'un yaklaşımı benimsenmekle birlikte, literatürde başka sınıflamalar da önerilmiştir. Bu kapsamda Rigby, akran zorbalığını doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırmış ve her iki başlık altında fiziksel ve fiziksel olmayan davranışlara yer vermiştir. Rigby'nin bu sınıflaması, doğrudan zarar verme ile sosyal manipülasyon yoluyla zarar verme arasındaki ayrımı ortaya koyarak, akran zorbalığının çok boyutlu doğasına dikkat çekmektedir (21). Cowie ve Jennifer, ırkçı zorbalık, engellilere yönelik zorbalık ve cinsiyetçi/homofobik zorbalığı da bağımsız kategoriler olarak ele almıştır (37). Buhs ve arkadaşları ise Amerika'da geliştirdikleri bir ölçekte akran zorbalığını açık zorbalık, ilişkisel zorbalık ve sosyal dışlama olarak üç kategoriye ayırmışlardır (38). Betts ve arkadaşları da fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, sosyal manipülasyon, mülke yönelik saldırılar ve elektronik zorbalık olmak üzere beş ana grupta tanımlamıştır (39).

Türkiye'de ise Ayas ve Pişkin tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği, akran zorbalığını beş alt kategoride değerlendirmektedir: fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarma ve cinsel zorbalık (32). Bu sınıflama, Türkiye'deki kültürel ve sosyal yapıya özgü örüntüleri dikkate alarak yapılmıştır.

2.2.3. Akran Zorbalığındaki Roller

Akran zorbalığı sorunlarına dahil olan öğrenciler üç gruba ayrılır:

- Zorbalar
- Kurbanlar
- Zorba/Kurbanlar (7) .

Bununla birlikte zorbalık davranışını destekleyen, zorbalık yapan öğrenciyi bu konuda cesaretlendiren, mağdur olan öğrenciye yardım etmeyen ve bu davranışlara karşı sessiz kalan öğrencilerin de aslında akran zorbalığı sorununun içinde olduğunu; hatta bu öğrencilerin de ilerleyen yaşamlarında tıpkı kurbanlarda olduğu gibi depresif belirtiler gösterdiğini söyleyen çalışmalar da vardır (40)

2.2.3.1. Zorbaların Genel Özellikleri

Zorbalar, akranlarına yönelik, önceden planladığı kötü niyetli saldırganlık davranışını gerçekleştiren kişilerdir (6, 41).

Akranlarına karşı agresiflerdir, genellikle onlara göre hem fiziksel hem de duygusal olarak daha güçlü olup ve akranları üzerinde baskı kurmayı isterler. Zorbaların bu sert davranışlarının altında kaygılı ve özgüvensiz bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyen psikologlar olsa da, bu düşüncenin aksine, zorbaların diğer öğrencilere göre daha az kaygı taşıdıkları ve özgüvenlerinin yüksek olduğunu, kurban öğrencilere kıyasla daha dışadönük olduklarını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır.

Okul hayatlarında kurallara uyum göstermezler. Okul başarıları düşüktür. Arkadaşları ve öğretmenleri tarafından genellikle dışlanırlar ancak onları destekleyen akranları ve diğer zorba öğrenciler arasında popülerdirler. Bu da zorbalık yapan öğrencide, sosyal statü elde etmek ve dikkat çekmek için zorbalığı kullanması gerektiği algısını oluşturur. Diğer öğrencilerle kıyaslandığında daha fazla alkol ve sigara kullandıkları görülür. (2, 6, 8, 15, 42–44).

2.2.3.2. Kurbanların Genel Özellikleri

Savunmasız bir şekilde zorbalığa uğrayan ve genellikle yanında destekçisi olmayan kişilerdir (41). Özgüvenleri ve özsaygıları genellikle düşüktür, içe dönük bir yapıları vardır. Üzgün ve kaygılı görünürler. Sessiz ve temkinli davranırlar. Kendilerini ifade etmekte zorlanırlar. Genellikle bedensel olarak zayıf ve güçsüzdürler. Kendilerini koruyamazlar, saldırgan davranışa, geri çekilerek tepki verirler ve boyun eğicidirler. Genellikle yakın arkadaşları yoktur. Arkadaş

gruplarından dışlanma ihtimalleri yüksektir. Kendilerini değersiz ve başarısız olarak görürler.

Zorbalar gibi kurbanların da sosyal becerileri zayıftır. Zorbalar kadar olmamakla birlikte okul başarıları düşüktür.

Kurbanların küçük bir bölümünün daha güçlü bir fiziğe sahip olduğunu, zorbalığa uğradığında kendini koruyabildiğini ve öğretmenlere şikayet edebildiğini gösteren çalışmalar bulunmakla birlikte; bu grubun, zorbaları gerçekten kışkırtmış olabileceğini de tartışan araştırmacılar mevcuttur.

Ayrıca bir azınlık grubunda bulunan, herhangi bir engeli bulunan, akranlarından giyim ve kilo gibi özellikler dolayısıyla farklı görünen, gözlük takan, motor becerileri zayıf olan çocukların kurban olma ihtimali artmaktadır (2, 8, 6, 42, 44–48)

2.2.3.3. Zorba/Kurbanların Genel Özellikleri

Hem zorba hem mağdur özellikleri taşıyan, bir grubun ya da kişinin zorbalığına maruz kalırken kendisi de başka bir kişiye zorbalıkta bulunan kişilerdir (49). Uğradıkları zorbalıktan dolayı özgüvenleri azalır ve kendilerinden daha güçsüz durumda olan akranlarına zorbalık uygularlar.

Zorbalığa karışan en yüksek riskli grup olmasına rağmen zorba/kurbanları inceleyen sınırlı çalışma bulunmaktadır. Zorba/kurbanlar üzerine yapılan çalışmaların çoğu, onları saf zorbalar ve saf kurbanlarla karşılaştırarak her iki gruptan da daha fazla risk taşıdığını bulmuştur. Zorbalarda görülen davranışsal sorunlar (saldırgan davranışlar, alkol ve sigara bağımlılığı vs.) genellikle zorba/kurbanlarda da görülür. Kurbanların ise daha çok duygusal özelliklerini (depresyon, içe dönüklük vs.) gösterirler. Arkadaşları arasında en az sevilen, kışkırtılması kolay olan ve başkalarını da kışkırtan öğrencilerdir. Zorbalar ve zorba kurbanları saldırgandır. Ancak, zorbaların daha zayıf akranlarına karşı saldırganlığı araç olarak kullandıkları, zorba/kurbanların ise saldırganlığı tepkisel olarak kullandıklarını öne sürülmüştür. Hem zorbalar hem de

zorba kurbanlar saldırgan davransalar da davranışlarının sosyal uyumları üzerinde farklı etkileri vardır. Zorba kurbanlar genellikle reddedilir oysa zorbalar çoğunlukla oldukça popülerdir. Zorba/kurbanlar, daha fazla davranışsal sorun ve depresif semptom yaşamaktadır. Daha düşük özsaygıya sahiptir.

Zorbalığa karışan tüm gençler arasında en işlevsiz gruptur. Akademik başarıları daha düşüktür. Alkol ve sigara kullanma oranları yüksektir. Daha yüksek oranda duygusal düzensizlik, hiperaktivite ve psikiyatrik semptomlar göstermektedirler. Zorba/kurbanların, saf zorbalara göre evde şiddete ve aşırı disipline maruz kalma oranı daha yüksektir. Cezalandırıcı yaptırımlardan ziyade etkili travma tedavisine ihtiyaç duyan çocuklar olma ihtimalleri çok yüksektir (46, 50–53)

2.2.4. Akran Zorbalığı İle İlişkili Faktörler

2.2.4.1. Yaş

Akran zorbalığının yaşa göre değişimi konusunda literatürde çeşitli sonuçlar bildirilmektedir. Genel olarak, okulun ilk yıllarında kurban olma riski daha yüksek bulunurken, ileri sınıflarda zorbalık yapma oranlarının arttığı görülmektedir (8, 12, 34, 35, 42, 54). İlkokulun son yıllarında başlayan mağduriyetin, ortaokul döneminde en yüksek seviyeye ulaştığı ve lise döneminde giderek azaldığı belirtilmektedir (34, 35). Küçük yaştaki çocukların fiziksel olarak da daha zayıf olması, onları mağduriyete daha açık hale getirmektedir (42). Ayrıca, alt sınıflardaki mağduriyetin faillerinin genellikle daha büyük sınıflardaki öğrenciler olduğu bildirilmiştir (34). Bu nedenle, bir üst eğitim kademesine geçişlerde zorbalık yapma oranının azalması, kendilerinden küçük öğrencilerin bulunmamasına bağlanmaktadır.

Öte yandan, bazı araştırmalar geçiş dönemlerinde (örneğin ilkokuldan ortaokula geçişte) akran zorbalığı oranlarında artış yaşanabileceğini ortaya koymuştur. Pellegrini ve Long'un çalışmasında, 5. sınıftan 6. sınıfa geçerken zorbalık yapma oranlarının yükseldiği, 7. sınıfın başında ise bu oranların düştüğü gösterilmiştir (19).

Yaşla birlikte zorbalık mağduriyeti oranlarındaki değişim konusunda da farklı bulgular mevcuttur. Olweus, 8 ile 16 yaş aralığında yaş büyüdükçe zorbalığa uğrama oranlarının azaldığını rapor etmiştir (8). Benzer şekilde Solberg ve Olweus'un çalışmasında da yaş ilerledikçe hem kız hem erkek öğrencilerde kurban ve zorba/kurban oranlarının azaldığı; buna karşın zorbalık yapma oranlarının arttığı bulunmuştur. Kuzey Amerika'da yapılan bir çalışma da bu bulguları desteklerken, İngiltere ve İtalya'da yürütülen bazı araştırmalarda ilkokul çağında zorba/kurban oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (51).

Bazı araştırmalarda mağdurlar ve zorbaların genellikle aynı sınıfta yer aldığı, yaş ilerledikçe çocukların kendilerini daha iyi koruyabildikleri için mağduriyet oranlarında azalma olduğu ileri sürülmektedir (34, 42). Ancak yaşla birlikte mağduriyet bildirme oranının azalabileceği de belirtilmiştir. Ayrıca, yaş ilerledikçe kızlarda zorbalık davranışlarında azalma görülürken, erkeklerde özellikle fiziksel zorbalıkta artış yaşandığına dair bulgular da vardır (55). Bununla birlikte, bazı çalışmalar bu eğilimin tam tersini bildirmiştir, yani erkeklerde de yaşla birlikte fiziksel zorbalığın azaldığı bulunmuştur (51, 56).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 3-12. sınıflar arası 20.000 öğrenci arasında yapılan geniş ölçekli bir çalışmada, yaş arttıkça hem kız hem de erkek öğrencilerde zorbalığa uğrama oranlarının azaldığı gösterilmiştir. Buna karşılık, lise döneminde erkeklerin sınıf seviyesi yükseldikçe zorbalık davranışlarında artış gözlenmiş, kız öğrencilerde ise bu oranın sabit kaldığı belirtilmiştir. Zorba/mağdur öğrencilerin oranı erkeklerde yaşla birlikte artarken, kızlarda sabit kalmıştır (57).

Yaşa bağlı değişimin cinsiyetler açısından da farklılık gösterdiği bildirilmiştir. Kızlarda yaş ilerledikçe hem kurban olma hem de zorbalık yapma oranlarında düşüş olduğu, erkeklerde ise kurban olma oranı azalırken zorbalık yapma oranının sabit kaldığı ya da arttığı görülmüştür (55).

Son olarak, bazı çalışmalarda zorbalığın 11–14 yaşları arasında zirve yaptığı, ancak siber zorbalığın daha ileri yaşlarda daha yüksek oranlara ulaştığı bildirilmektedir (56, 58). Barlett ve Coyne, erken ergenlik döneminde kız öğrencilerin

siber zorbalık yapma oranlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu; ilerleyen yaşlarda ise erkeklerin bu davranışı daha sık gerçekleştirdiğini bulmuşlardır (56).

2.2.4.2. Cinsiyet

Akran zorbalığı ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda tutarsız bulgular rapor edilmiştir. Birçok ülkede yapılan araştırmalarda hem zorbalık yapma hem de zorbalığa uğrama oranlarının erkeklerde daha yüksek olduğu bulunmuştur (8, 15, 39, 51, 54, 56, 59–62). Erkek öğrenciler arasında zorba/kurban olma oranının da daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte, bazı çalışmalarda cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmadığı, kızlarda mağduriyet oranlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu veya erkeklerin daha çok zorba ve zorba/kurban olduğu ancak mağduriyet açısından cinsiyetler arasında fark gözlenmediği de ifade edilmiştir (15, 35, 42, 51).

Zorbalık türlerine göre cinsiyet farkları değerlendirildiğinde, erkeklerin daha çok doğrudan fiziksel zorbalığa başvurduğu, kızların ise dolaylı zorbalık türlerini tercih ettiği görülmüştür (34, 35, 39, 59). Her iki cinsiyet bir arada incelendiğinde, en yaygın zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu bildirilmektedir (34). Erkek öğrenciler doğrudan fiziksel zorbalığa daha sık maruz kalırken, kız öğrenciler sözel zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır (39, 58). Ancak kızlarda en sık görülen mağduriyet türünün bazı çalışmalarda dolaylı zorbalık olduğu (35, 59), bazı çalışmalarda ise sözel zorbalığın en yaygın mağduriyet biçimi olduğu belirtilmiştir (34, 58). Mülke zarar verme davranışları açısından ise, bu davranışı en çok erkeklerin gerçekleştirdiği, en çok ise kızların mağdur olduğu gösterilmiştir. Ancak Mynard ve Joseph'in çalışmasında erkeklerin de mülke zarar verme davranışına daha yüksek oranda maruz kaldığı saptanmıştır (39).

Öğrencilerin zorbalığa uğrama oranları konusunda uluslararası bulgular da cinsiyet farklılıklarını desteklemektedir. PISA 2018 sonuçlarına göre, OECD ülkelerinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek oranda zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Ülkeler bazında değerlendirildiğinde, yalnızca erkek öğrencilerin bulunduğu okullarda zorbalığın daha yaygın olduğu, bunu sırasıyla

erkeklerin çoğunlukta olduğu okullar, cinsiyet dengesi olan okullar, kızların çoğunlukta olduğu okullar ve yalnızca kız öğrencilerin bulunduğu okulların izlediği saptanmıştır. Ayrıca OECD ülkelerinde bütün zorbalık türlerinin erkeklerde daha sık görüldüğü bildirilmiştir. Bununla birlikte Belçika, Kosta Rika, Hollanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde kızlarda dolaylı zorbalığa uğrama sıklığının daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (9).

Farklı zorbalık türleri açısından Betts ve arkadaşlarının çalışmasında, dolaylı ve siber zorbalığa maruziyetin kızlarda, fiziksel zorbalık ve mülke yönelik saldırıya maruziyetin ise erkeklerde daha yaygın olduğu saptanmıştır (39). Benzer şekilde, Avustralya'da yürütülen bir çalışmada da kızların dolaylı ve siber zorbalığa, erkeklerin ise fiziksel zorbalığa ve mülke saldırıya daha fazla maruz kaldığı, ayrıca siber zorbalığın kızlar arasında daha sık olduğu bildirilmiştir (63).

Olweus'un yaptığı bazı çalışmalarda ise, zorbalığa uğrayan kızların büyük bir kısmının erkekler tarafından hedef alındığı gösterilmiştir (7).

Cinsiyete bağlı bir diğer önemli değişken ise, zorbalığa yönelik tutumlar ve davranışlardır. Araştırmalar, kız öğrencilerin zorbalığa uğrayan arkadaşlarına yardım etmeye erkek öğrencilere kıyasla daha yatkın olduklarını göstermektedir (34, 58). Ayrıca, öğrencilerin zorbalık mağdurlarının bunu "hak ettiğini" düşünme oranı erkeklerde daha yüksek bulunmuştur (9, 34, 58).

2.2.4.3. Aile Özellikleri

Çocukların kişilikleri, davranışları ve akranlarıyla kurdukları ilişkiler, içinde bulundukları ailenin özelliklerine göre şekillenmektedir. Bu nedenle, akran zorbalığı ile ilgili çalışmalarda aile faktörleri sıkça incelenmiştir.

Destekleyici ve sıcak ilişkilerin hakim olduğu aile ortamlarında yetişen çocukların hem zorba hem de kurban olma oranlarının daha düşük olduğu gösterilmiştir (8, 64, 65). Bu çocukların, zorbalığa uğrasalar dahi yaşadıkları olumsuzluklarla daha iyi başa çıkabildikleri ve daha az psikososyal sorun yaşadıkları

belirtilmektedir (64, 65). Benzer şekilde, İspanya'da yapılan bir çalışmada da, ebeveynleriyle anlayışlı ve etkili iletişim kurabilen çocukların hem zorba hem de kurban olma olasılıklarının daha düşük olduğu bulunmuştur (48). Özellikle birincil bakıcının (çoğunlukla annenin) olumlu, sıcak ve güvenli bir duygusal bağ kuramaması, çocukların sosyal ve duygusal sorunlara eğilimli hale gelmesine ve ilerleyen dönemlerde saldırgan davranışlar geliştirmelerine neden olabilmektedir (8, 64). Ayrıca, ebeveyn bakımındaki eksiklikler çocuklarda değersizlik ve özgüvensizlik duygularını tetikleyerek, zorbalığa uğrama riskini artırmaktadır (64, 65). Bursa'da yapılan bir çalışmada da ailelerini daha az destekleyici ve daha müdahaleci olarak tanımlayan öğrencilerde zorba ve kurban olma oranlarının diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (66). Öte yandan, ebeveynlerin hoşgörülü ancak ilgisiz bir tutum sergilemeleri ve tutarsız disiplin yöntemleri uygulamaları durumunda, hem olumsuz davranışlara müdahale edilmediği için zorbalık davranışlarının arttığı hem de ebeveynlere aşırı bağımlılığın kurban olma riskini yükselttiği vurgulanmıştır (65).

Aşırı koruyucu ve kontrolcü ebeveynlerin bulunduğu, çocuklarına yaşlarından küçükmüş gibi davranan ve sosyalleşmelerine yeterli fırsat tanımayan ailelerde yetişen çocukların daha boyun eğici oldukları ve bu nedenle zorbalığa maruz kalma olasılıklarının arttığı saptanmıştır (65, 67). Bu çocukların ayrıca manipülatif yöntemler kullanarak söylenti yayma gibi dolaylı zorbalık türlerine daha fazla başvurdukları da bildirilmiştir (65). Ankara'da yapılan bir çalışmada, aile içi iletişimi sağlıksız olan, duygularını ifade edemeyen ve yeterince ilgi göremeyen ergenlerde hem zorbalık yapma hem de kurban olma oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (25). Ebeveynlerin çocuklarının nerede olduğunu bilmeleri ve etkinliklerini izlemeleri davranışsal sorunlara karşı koruyucu bir rol oynasa da, bu takip aşırıya kaçtığında, yani çocuğun kişisel alanı ihlal edildiğinde, hem zorbalığa uğrama hem de özellikle siber zorbalık yapma riski artmaktadır (48, 67).

Aile içinde yaşanan çatışmaların, fiziksel cezalandırmanın ve şiddetin, çocukların zorbalık yapma ihtimalini artırdığına dair bulgular bulunmaktadır (28, 68). Özellikle ailesinden fiziksel şiddet gören çocukların zorbalığa uğrama riskinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kendini aile içinde ifade edemeyen ve sıkıntılarını paylaşamayan çocukların ise hem kendilerine uygulanan zorbalıkla baş etmekte

zorlandıkları hem de yaşadıkları stresi başkalarına zorbalık yaparak yansıttıkları gözlemlenmiştir (68, 69).

Cinsiyet farklılıklarının da aile faktörleriyle birlikte zorbalığa dahil olma durumunu etkileyebildiği bulunmuştur. Kız çocuklarının zorbalığa uğrama riskinin babalarının aşırı koruyucu ve otoriter tutumlarıyla; erkek çocuklarının ise annelerinin aşırı denetleyici davranışlarıyla arttığı belirlenmiştir. Ayrıca babalarından destek alamayan ergenlerin zorbalık davranışlarında artış olduğu, babalarına uzak, annelerine daha yakın ilişkiler geliştiren erkeklerin ise daha sık zorbalık mağduru olduğu saptanmıştır (34, 64, 65).

Ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşüklüğünün çocuklarda kurban olma riskiyle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Tunus'ta gerçekleştirilen bir çalışmada annenin eğitim düzeyinin artmasıyla çocukların zorbalığa uğrama riskinin azaldığı, anneleri ve babaları çalışan öğrencilerde ise zorbalığa maruz kalma olasılığının arttığı tespit edilmiştir (70). Ayrıca, ailesinde kronik hastalık öyküsü bulunan ve hastane yatışı deneyimi yaşayan çocukların zorbalık yapma oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (48).

2.2.4.4. Arkadaşlık İlişkileri

Çocukluk döneminden ergenliğe geçildikçe, ebeveynle kurulan bağlar giderek akranlara aktarılmaktadır. Akran ilişkileri, öğrencilerin empati yeteneği ve olumlu sosyal davranışlar geliştirmesi açısından önemli bir rol oynar (29, 64). Akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kuran, yüksek sosyal destek ve empati düzeyine sahip öğrencilerin zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama oranlarının daha düşük olduğu bulunmuştur (68, 71, 72).

Araştırmalar, güvenli akran bağlanması olmayan ve akranlarıyla uyum problemi yaşayan öğrencilerin, fark edilmek veya otorite kurmak amacıyla zorbalık davranışlarına daha çok başvurduğunu göstermektedir (48, 66, 73).

Arkadaşlar birbirlerini hem olumlu hem olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle arkadaşlık ilişkileri güçlü olan bazı öğrencilerin, zorbalık yapma riskinin arttığı görülmektedir (59, 67). Özellikle sıkı arkadaş gruplarında dolaylı zorbalık davranışlarının daha sık yaşandığına dair bulgular mevcuttur (38). Zorbalık yapan bir öğrencinin arkadaşlarının da bu davranışı normalleştirme ve zorbalığa katılma eğiliminde olduğu; hatta bazı zorbaların arkadaşlarını da zorbalığa teşvik ettiği gösterilmiştir (30, 74). Buna karşın, kurbanları savunmaya yönelik davranışlar gösteren öğrencilerin, arkadaşları tarafından da benzer şekilde desteklendiği; mağdura yardımcı oldukları ve zorbaya karşı durdukları bildirilmiştir (74).

Yalnız öğrencilerin zorbalığa daha fazla maruz kaldığı, çünkü zorbaların bu çocukların savunulmayacağını düşündükleri için daha az sosyal risk hissettikleri belirtilmektedir (34, 75). Popüler öğrencilerin zorbalığa uğrama olasılıklarının daha düşük olduğu görülmekle birlikte, bazı çalışmalarda bu öğrencilerin akranları tarafından aslında çok da sevilmediği ve sosyal dışlanma yaşayabildikleri de gösterilmiştir (30, 45, 76).

Arkadaşlık ilişkileri, akran zorbalığı ile baş etme becerilerini doğrudan etkilemektedir. Sinop'ta 2024 yılında yapılan bir çalışmada, ortaokul öğrencilerine uygulanan Arkadaşlık İlişkileri Geliştirme Psikoeğitim Programı sonucunda, deney grubundaki öğrencilerin zorbalığı fark etme ve zorbalıkla baş etme düzeylerinde artış olduğu saptanmıştır (77). Bu tür programlar, öğrencilerin sosyal destek alma, yardım isteme ve problem çözme becerilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır (78, 79). Aynı zamanda bireylerin duygularını bastırmadan ifade edebilmesi, zorbalıkla etkili baş etme stratejileri arasında yer almaktadır (79). Ayrıca destekleyici arkadaşlık ilişkileri, yalnızlık, anksiyete ve depresyon gibi olumsuz psikolojik sonuçların hafiflemesine yardımcı olabilir (80, 81).

2.2.4.5. Sosyoekonomik Durum

Sosyoekonomik durum; maddi ve sosyal kaynaklar, meslek, rütbe ve statü gibi göstergeleri içeren ve birey, hane veya mahalle düzeyinde ölçülebilen çok boyutlu bir kavramdır. Bu çok yönlü yapı, yapılan ölçümlerde tutarsızlıklara yol açabilmektedir.

Bazı çalışmalarda sosyoekonomik durum ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (50, 82–84).

Sosyoekonomik eşitsizliklerin zorbalıkla ilişkisini inceleyen araştırmalar, bu konuda çelişkili bulgular sunmaktadır. Sosyal olarak dezavantajlı bölgelerde yapılan birçok çalışmada, bu bölgelerdeki okullarda zorbalığın daha yaygın olduğu gösterilmiştir. Ancak bazı araştırmalar, üst sosyoekonomik düzeye sahip okullarda zorbalık oranlarının, orta ve alt düzeydeki okullara göre daha yüksek olduğunu bildirmektedir (13, 41, 45, 85).

Aile geliri ile zorbalık arasındaki ilişkiye odaklanan bazı araştırmalar, düşük gelir düzeyine sahip ailelerden gelen öğrencilerin zorbalığa karışma riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (48, 68, 71, 84). Bu bulgularla benzer şekilde, UNICEF'in Jamaika'da yaptığı bir çalışmada zorbaların çoğunlukla düşük sosyoekonomik düzeyli bölgelerden; kurbanların ise daha yüksek düzeyli bölgelerden geldikleri bulunmuştur (86).

Türkiye'de 2010 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer bir desen gözlenmiştir. Bu araştırmada, kurban olma oranının sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermediği; ancak zorba ve zorba/kurban davranışlarının daha çok üst sosyoekonomik düzeye sahip öğrenciler arasında görüldüğü saptanmıştır (85).

Amerika ve Avustralya'da 2014 ve 2024 yıllarında yapılmış iki farklı meta-analiz çalışması da benzer bulgular sunmuştur. Düşük sosyoekonomik düzeyden gelen çocukların kurban veya zorba/kurban olma olasılıklarının daha yüksek olduğu; yüksek sosyoekonomik düzeyden gelen çocukların ise zorba olma olasılığının nispeten daha düşük olduğu gösterilmiştir (82, 87).

2.2.5. Akran Zorbalığının Yol Açtığı Sorunlar

Akran zorbalığı, genetik, biyolojik ve psikososyal faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan ve psikolojik, sosyolojik, akademik, bedensel açıdan farklı düzeylerde sonuçlara yol açabilen ciddi bir sorundur (2, 6, 29). Bu sorunlar yalnızca zorbalığın yaşandığı

dönemde değil, yetişkinlikte de devam eder ve hem kurban hem de zorba bireylerde gözlemlenir. Zorbalığa şahit olan izleyicilerde bile depresyon, kaygı ve sosyal geri çekilme gibi olumsuz sonuçlar görülebilir (7, 88).

Zorbalık davranışlarının dış müdahale olmaksızın yıllarca sürebileceği, pek çok çalışmada ortaya konmuştur (2, 6, 20, 29). Bu nedenle erken önlemlerin kritik olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, bu davranışların kalıcı etkiler yarattığına dair bulgular da Olweus'un ve Kaess'in çalışmalarında açıkça ifade edilmiştir (7, 88, 89). Araştırmalar, zorbalık üzerine yapılan müdahalelerin yalnızca zorbalığı azaltmakla kalmadığını; aynı zamanda öğrencilerin kaygı düzeylerinde düşüşe ve okul ikliminde olumlu gelişmelere yol açtığını göstermiştir (14, 90).

Akran zorbalığına maruz kalmak, sosyal bilgi işleme, karar alma ve duyguları düzenleme süreçlerinde etkili olan beyin bölgeleri üzerinde önemli değişikliklere neden olur. Bu alanlar arasında prefrontal korteks ve limbik sistem yer almaktadır. Bu yapıların gelişimi geç çocukluk ve ergenlik döneminde tamamlandığından, bu evrelerde yaşanan travmalar uzun vadeli sonuçlar doğurabilir. Özellikle artan kortizol düzeyi, prefrontal kortekste küçülmelere yol açmaktadır. Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, mağdur öğrencilerin duygusal işlemleme ve sosyal değerlendirme gibi işlevlerden sorumlu beyin bölgelerinde (örneğin dorsal anterior singulat korteks, amigdala ve fusiform girus) diğer öğrencilere kıyasla daha fazla aktivasyon olduğu saptanmıştır. Başka bir araştırma ise zorbalık mağdurlarında sol amigdala ile sağ insula ve anterior singulat korteks arasındaki bağlantının zayıfladığını göstermiştir. Bu durum duygusal uyaranlara verilen tepkilerin beyinde daha az düzenlendiğini göstermektedir (91, 92).

Zorbalık mağdurları benlik saygısı gelişiminde zorluk yaşarlar ve bu durum onların duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkiler (39, 78). Bu öğrenciler depresyon, düşük özsaygı ve anksiyete gibi içselleştirme sorunları yaşayabilir (78, 79). Kendilerini suçlama eğiliminde olduklarından suçluluk, öfke, değersizlik gibi duygular çok yoğun hissedilir (78–80). Psikosomatik sorunlar da yaygındır: baş ağrısı, mide bulantısı, uyku bozuklukları gibi. Bu durumlar öğrenme güçlüğüne, okul fobisine, konsantrasyon bozukluğuna ve okuldan kaçmaya yol açabilir (93, 94). İleri

düzeyde kendine zarar verme ya da intihar davranışı riski taşırlar (78–80). Yetişkinlik döneminde ise yalnızlık, kişilik bozukluğu, özgüven eksikliği ve depresyon gibi psikopatolojik sorunlar yaşama olasılığı yüksektir (78, 81, 93, 94).

Zorbalık uygulayan bireylerde antisosyal davranışlar, kural tanımazlık, saldırganlık, suça yönelme ve madde bağımlılığı gibi dışsallaştırıcı problemler sık görülür (41, 44, 80). Erişkinlik döneminde işsizlik, ekonomik problemler, suç geçmişi gibi riskler taşırlar. Kurban bireylerin de yetişkinlik döneminde kural tanımazlık, öfke kontrolü zayıflığı ve saldırgan davranışlar gibi dışsallaştırıcı problemler sergileyebildiği bazı çalışmalarla gösterilmiştir (44, 78, 80, 94).

Hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan çocukların, sadece zorba ya da sadece kurban olanlara kıyasla çok daha yüksek psikolojik ve sosyal riskler taşıdığı görülmektedir. Bu grup, özellikle anksiyete bozukluğu, intihar girişimi, suç davranışı ve madde kullanımı açısından daha kırılgandır (24, 56, 78–80, 94, 95). Ayrıca bu çocuklarda sosyal ilişkilerde zorluklar ve düşük özsaygı gibi psikolojik sorunlar da yaygındır (70, 86, 92, 93, 96). Olweus'un (7, 8) ve Farrington'ın (41) çalışmaları da bu bireylerin ileriki yaşamlarında artan suç eğilimlerine sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'den elde edilen bulgular da bu eğilimleri desteklemektedir (40, 44, 48, 88).

Zorbalığın yetişkinlik dönemindeki etkileri, uzun dönemli prospektif çalışmalarda ortaya konmuştur. Kurbanlarda agorafobi, anksiyete ve panik bozukluk; zorbaların antisosyal kişilik bozukluğu; zorba/kurbanların ise depresyon, panik bozukluk ve intihara meyil gibi ağır ruhsal sonuçlarla karşılaştığı bildirilmiştir (81).

Zorbalığa uğrayan bireylerde tıkınırcasına yeme, kusma, gizlice yeme gibi yeme bozukluğu davranışları gözlenmiştir. Bu bireylerde semptomların başlamasından önce zorbalık yaşama olasılığı iki ila üç kat daha fazladır. Erkeklerde yeme bozukluğu riski, kızlara göre daha yüksektir (97, 98).

Zorbalık döngüsünde bulunan çocukların yaşam kalitesi puanları, sosyal ilişkiler, okul başarısı ve genel sağlık gibi alanlarda daha düşük bulunmuştur. Kronikleşen zorbalık, QALY (kaliteye ayarlanmış yaşam yılı) kayıplarını artırarak

çocukların uzun vadeli refah düzeylerini ciddi biçimde tehdit etmektedir (99). İspanya'da yapılan bir çalışmada zorbalığa karışan öğrenci sayısı arttıkça hem yaşam kalitesi düşmüş hem de akademik başarıda azalma saptanmıştır (100).

2.2.6. Akran Zorbalığının Yaygınlığı

Son 25 yılda zorbalık ve mağduriyet sorunları, hem akademik çevrelerde hem de kamuoyunda giderek artan bir ilgiyle ele alınmaktadır. Medya, okullar ve ilgili otoriteler de bu konuda artan duyarlılıkla hareket etmektedir (7). Bu ilgi, Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) ile iş birliği içinde yürütülen HBSC (Health Behaviour in School-aged Children) ve GSHS (Global School-based Student Health Survey) gibi uluslararası araştırmaların ortaya koyduğu verilerle de desteklenmektedir. HBSC'nin 2001–2002 öğretim yılı verilerine göre, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki 35 ülkeyi kapsayan araştırmada en düşük zorbalık oranları %4.1 ile İsveç'te; en yüksek oranlar ise %36.3 ile Litvanya'da görülmüştür. Aynı araştırmanın 2021/2022 döneminde, 44 ülkeyi kapsayan verilerine göre okullarda zorbalık yapanların oranı ortalama %6 (erkeklerde %8, kızlarda %5), kurbanların oranı yaklaşık %11, siber zorbalık yapanların oranı %12 (erkeklerde %14, kızlarda %9), siber zorbalığa maruz kalanların oranı ise %16'dır. (101, 102).

UNESCO'nun (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) 2019 tarihli "Behind the Numbers" raporu ise GSHS ülkelerinde zorbalık oranlarının %7.1 ile %74 arasında, HBSC ülkelerinde ise %8.7 ile %55.5 arasında değiştiğini ortaya koymuştur. Genel olarak, dünya genelinde her üç öğrenciden biri (%32) son bir ay içinde akran zorbalığına maruz kalmaktadır (103). Bu bulgular, zorbalığın hem yaygın hem de bölgelere göre değişkenlik gösteren küresel bir sorun olduğunu açıkça göstermektedir.

Avrupa genelinde yapılan çok sayıda bağımsız araştırma, bölgedeki zorbalık oranlarının çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. İskoçya'da yapılan bir çalışmada 8–13 yaş grubundaki öğrencilerin %11.7'si mağduriyet yaşadığını belirtmiştir (60).

İngiltere'de yürütülen bir araştırmada geleneksel zorbalık mağdurları %16.1, zorbalar %11.9, zorba/kurbanlar %5.5; siber zorbalık mağdurları %3.2, siber zorbalar %8.4, zorba/mağdurlar %3.7 oranında bildirilmiştir (83). PISA 2022 verilerine göre İtalya, Hollanda ve Portekiz'de öğrencilerin %5'inden azı sık sık zorbalığa uğradığını bildirmiştir (104).

Amerika kıtasında yapılan araştırmalar, zorbalığın hem okul ortamında hem de dijital platformlarda yaygın olduğunu göstermektedir. ABD'de lise öğrencileriyle yapılan bir araştırmada öğrencilerin %20.2'si okulda, %15.5'i ise çevrim içi ortamda zorbalığa uğradığını belirtmiştir. 2015–2019 yıllarında yapılan geniş ölçekli bir çalışmada kurban oranı %14, zorba oranı %5 olarak saptanmıştır (55). Kuzey Karolina'da yapılan bir araştırmada zorbalık yapanların oranı %5, mağdur olanların oranı %21.6, hem zorba hem mağdur olanların oranı %4.5'tir (81). Jamaika'da yapılan bir UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) çalışmasında öğrencilerin %60–65'i zorbalık yaşamış, %70'i ise bu deneyimi son öğretim yılında yaşadığını ifade etmiştir (86). Brezilya'da 8–11 yaş aralığındaki öğrencilerle yapılan bir çalışmada çocukların %15.4'ü kurban, %2.1'i zorba, %5.8'i ise hem zorba hem kurban olarak tanımlanmıştır (99).

UNESCO verilerine göre Sahra Altı Afrika, öğrencilerin zorbalık yaşama oranının en yüksek olduğu bölgedir (%48.2). Bu bölgede öğrencilerin %11.3'ü, son bir ay içinde altı veya daha fazla gün zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir (103). Kenya'nın Nairobi kentinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin %63 ila %82'si çeşitli zorbalık türlerine maruz kaldığını belirtmiştir. Güney Afrika'da gerçekleştirilen bir araştırmada öğrencilerin yarısından fazlası son bir ayda zorbalık yaşadığını ifade etmiştir (105).

Asya, Orta Doğu ve Okyanusya bölgelerinde yapılan çalışmalar, zorbalık deneyimlerinin kültürel ve bölgesel farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. PISA 2022 verilerine göre Ürdün, Fas, Filipinler, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde öğrencilerin %15'inden fazlası sık sık zorbalığa uğradığını bildirirken; Japonya, Kore ve Kazakistan'da bu oran %5'in altındadır (104). UNICEF'in 2016'daki U-Report/SRSG-VAC (Special Representative of the Secretary-General on

Violence Against Children) anketine göre, 18 ülkeden 100.000 gencin üçte ikisi zorbalık mağduru olduğunu ifade etmiştir. 2014 yılında 106 ülkede yapılan analizde Tacikistan'da zorbalık oranı %7, Samoa'da %74 olarak belirlenmiştir. Avustralya'da 14 yaş grubundaki çocuklarla yapılan bir çalışmada mağduriyet oranı %61 olarak bulunmuştur (63). Aynı ülkede iki yıl süren başka bir çalışmada, 8–10 yaş arası öğrenciler arasında mağduriyet oranı %18'dir (100).

Türkiye'de yapılan araştırmalar, zorbalığın hem geleneksel hem dijital ortamda yaygın olduğunu göstermektedir. PISA 2022 verilerine göre Türkiye'de öğrencilerin %20'si sık sık zorbalık yaşadığını bildirmiştir (110). Manisa'da yapılan bir araştırmada öğrencilerin %24.2'si kurban, %11.1'i zorba, %7'si ise hem zorba hem kurban olarak tanımlanmıştır (68). İzmir'de ortaokullarda yapılan araştırmalarda zorba oranı %2.8–20.3, kurban oranı %27–42.3, zorba/kurban oranı %13.8–60.8 arasında değişmektedir (80, 29, 111). Bursa'da yapılan bir çalışmada %31.4 kurban, %4.6 zorba ve %11 zorba/kurban oranı bulunmuştur (12,69). Eskişehir'de yaklaşık 6000 öğrenciyle yapılan bir araştırmada geleneksel zorbalık mağdurları %33, siber zorbalık mağdurları %17; zorbalık yapanların oranı ise gelenekselde %22.4, siberde %10.4'tür (100).

Şanlıurfa'da 2021 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin %34'ü zorbalık mağduru, %14'ü ise zorbalık yapan olarak belirlenmiştir (11).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Etik ve İdari İzinler

Araştırma için Atatürk Üniversitesi Dahili Tıp Bilimleri Bölüm Kurulu'ndan (Karar No: 27.09.2023/50), Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Karar No: 26.10.2023/06) ve Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (27.12.2023/E.93083766) gerekli izinler alınmıştır.

3.2. Araştırma Tasarımı

Kesitsel tipte planlanan bu çalışma, Erzurum merkez ilçelerindeki ortaokullarda 2023-2024 eğitim-öğretim yılında yürütülmüştür.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi:

Bu çalışmanın evreni, Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2023-2024 eğitim-öğretim yılı verilerine göre, Erzurum'un merkez ilçeleri olan Palandöken, Yakutiye ve Aziziye'deki ortaokullarda öğrenim gören 19.062 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü, Epi-Info programı kullanılarak; Türkiye Çocuk Araştırması'nda belirtilen %13.8'lik akran zorbalığı sıklığı (10), %3 hata payı, %97 güven düzeyi ve 2 desen etkisi dikkate alınarak 1206 olarak hesaplanmıştır. Veri toplama sürecinde yaşanabilecek olası aksaklıklar ve kayıplar öngörülerek %10'luk bir düzeltme ile hedeflenen örneklem sayısı 1326 öğrenciye yükseltilmiştir. Örneklem seçiminde çok aşamalı tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğrenci sayıları ilçelere göre ağırlıklandırılarak Yakutiye'den 527, Palandöken'den 623 ve Aziziye'den 175 öğrencinin çalışmaya katılımı planlanmıştır. Farklı sosyo-kültürel grupların temsilini sağlamak amacıyla her mahalleden en az bir okul rastgele seçilmiştir. Seçilen bu okullarda ise 5, 6, 7 ve 8. sınıfların her birinden yine rastgele yöntemle birer şube belirlenerek çalışmaya dahil edilmiştir.

3.4. Araştırma Hipotezleri

H1: Öğrencilerin zorbalık rolleri (zorba, kurban, zorba/kurban, katılmayan) cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Öğrencilerin zorbalık rolleri bulundukları sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Öğrencilerin zorbalık rolleri, ebeveynlerinin öğrenim durumu ve çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H4: Öğrencilerin zorbalık rolleri, algıladıkları aile gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: Öğrencilerin zorbalık rolleri, ebeveynleri ile ilişkilerinin niteliğine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H6: Öğrencilerin zorbalık rolleri, aile içinde tartışma yaşanma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H7: Öğrencilerin zorbalık rolleri, evde televizyon ve bilgisayar bulunma durumu ile kendilerine ait oda ve cep telefonu bulunma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H8: Öğrencilerin zorbalık rolleri, televizyon izleme ve internet kullanma sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H9: Öğrencilerin zorbalık rolleri, müzik, resim veya spor gibi faaliyetlerle ilgilenme durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H10: Öğrencilerin zorbalık rolleri, okul dışında arkadaşlarıyla vakit geçirme sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H11: Öğrencilerin zorbalık rolleri, yakın bir arkadaşa sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H12: Öğrencilerin zorbalık rolleri, arkadaşlarıyla kavga etme sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H13: Öğrencilerin zorbalık rolleri, derslere kasıtlı olarak katılmama (devamsızlık) durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H14: Öğrencilerin zorbalık rolleri, akademik başarı düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H15: Öğrencilerin zorbalık rolleri, okulu sevme durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

3.5. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmanın Bağımlı Değişkenleri

Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketine göre zorba olma durumu, kurban olma durumu, zorba/kurban olma durumu (öğrencilerin zorbalık rolleri)

Araştırmanın Bağımsız Değişkenleri

- Cinsiyet (Kız, Erkek)
- Aile tipi (Çekirdek, Parçalanmış, Geniş)
- Anne ve babanın öğrenim durumu (İlkokul ve altı, Ortaokul, Lise, Üniversite)
- Anne ve babanın çalışma durumu (Çalışıyor, Çalışmıyor)
- Sınıf (5., 6., 7., 8. Sınıf)
- Algılanan gelir düzeyi (Düşük, Orta, Yüksek)
- Kişisel oda ve cep telefonu varlığı: Öğrencinin kendine ait oda ve cep telefonu varlığı (Evet, Hayır)

- Evde bilgisayar ve/veya tablet varlığı (Evet, Hayır)
- Televizyon ve internet kullanımı: Günlük televizyon ve internet kullanım süresi (<2 saat, 2-4 saat, ≥4 saat)
- İnternet/dijital oyun aynaklı sorumluluklarını aksatma (Evet, Hayır)
- Okulda yaşadıklarını ebeveynle paylaşma durumu (Evet, Hayır)
- Öğrencinin ödevlerine yardımcı olan bir bireyin varlığı (Evet, Hayır)
- Ebeveyn bilgisi (Okul dışı konum): Çocuğun okul dışında nerede bulunduğunun ebeveyn tarafından bilinme durumu (Evet, Hayır)
- İsteklerin dikkate alınması: Ebeveynlerin çocuğun isteklerini dikkate alma durumu (Evet, Hayır)
- Ebeveyn tavrı: Ebeveynin öğrenciye yönelik genel tutum biçimi (Otoriter, Koruyucu, İlgisiz)
- Ebeveynler arası tartışma: Ebeveynler arası tartışma yaşanma durumu (Sık Sık, Ara Sıra, Hiç)
- Ebeveyn-Çocuk tartışması: Ebeveyn ile öğrenci arasında yaşanan tartışma durumu (Sık sık, Ara sıra, Hiç)
- Sanat/Spor etkinliği: Sanat ve spor faaliyetlerine katılım durumu (Evet, Hayır)
- Yakın arkadaş varlığı (<4, ≥4 şeklinde değerlendirilmiştir.)
- Akranla vakit geçirme: Okul saatleri dışında arkadaşlarla zaman geçirme durumu (Evet, Hayır)
- Akranla sıkıntı paylaşımı: Öğrencinin yaşadığı sıkıntıları arkadaşlarıyla paylaşabilme durumu (Evet, Hayır)
- Arkadaş ile tartışma: Öğrencinin arkadaşlarıyla yaşadığı tartışma durumu (Sık sık, Ara sıra, Hiç)
- Okul başarısı (Belgeyle geçme, Belgesiz geçme şeklinde değerlendirilmiştir.)
- Devamsızlık durumu (Evet, Hayır)
- Okulu sevme durumu (“Hiç sevmiyorum, Sevmiyorum, Ne seviyorum ne sevmiyorum” cevapları ve “Seviyorum, Çok seviyorum” cevapları birleştirilerek “Seviyor” ve “Sevmiyor” şeklinde değerlendirilmiştir.)

3.6. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması için kişisel bilgi formu (25 soru) ve Olweus Öğrenciler için Akran Zorbalığı Anketi'nden (39 soru) oluşan toplamda 64 soruluk bir anket formu kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Literatür taranarak oluşturulan; öğrencinin aile özellikleri, sosyoekonomik durumu, okul başarısı ve arkadaşlık ilişkilerine dair bilgiler edinmeyi amaçlayan 25 sorudan oluşmaktadır.

Olweus Öğrenciler için Akran Zorbalığı Anketi: İlk ve orta öğretim öğrencilerindeki akran zorbalığını ölçmek amacıyla 1996 yılında Dan Olweus tarafından oluşturulan Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire (Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı (OÖAZ) Anketi) 8 -16 yaş grubundaki üçüncü sınıf ve lise çağı arasındaki öğrenciler için geliştirilmiştir (7, 23). Otuz dokuz sorudan oluşan Likert tipi bir ankettir. Anketin başında akran zorbalığının detaylı tanımı bulunmaktadır. Anketteki zaman aralığı ya da referans periyot öğrencilerin doğal hafızası açısından çok uzun olmayan bir süreci (geçtiğimiz aylarda…) içermektedir. Buradaki "geçtiğimiz aylarda" ifadesi yaz ya da sömestr tatili sonrasında okulun başlamasıyla anketin uygulanması arasındaki süreci işaret etmektedir. Bu süre en az altı ya da sekiz hafta olmalıdır. Ankette akran zorbalığına konu olan davranışlar da çok açık önermelerle, ayrıntılı olarak açıklanarak sorgulanmaktadır. Ana soruların yanıt seçenekleri de oldukça net tanımlanmıştır; "geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı / akran zorbalığı yapmadım", "sadece bir ya da iki kez oldu", "bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu", "ortalama haftada bir kez oldu", "haftada birkaç kez oldu" gibi. Bu şıklar beş puanlık skala şeklinde kodlanacak biçimde tasarlanmıştır. OÖAZ Anketi'nin zorba, kurban, zorba/kurban olmak açısından kestirim noktası, sorgulanan eylemin "Bir ay içinde 2 ya da 3 kez veya daha sık" gerçekleşmesidir. Anketin 4-13. sorularında kestirim noktasının üstünde herhangi bir yanıtın işaretlenmiş olması kurban; 24-33. sorularda aynı koşulu sağlaması zorba; her iki bölümde yer alma ise zorba/kurban olarak nitelendirilmeyi getirirken, ilk iki grupta da yer almayanlar zorba ve kurban olmayanlar (ZVKO) olarak adlandırılır. Sipahi ve arkadaşlarının "Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçeye ve Türkiye'ye uyarlanması ve geçerlilik,

güvenirlik analizi" çalışması ile anket Türkçe' ye çevrilmiştir. Anketin tamamının Cronbach Alfa değeri (0.81) 0.80 - 0.90 arasında bulunduğundan güvenirliği yüksek olarak değerlendirilmiştir (106).

Dan Olweus'un 2019 yılında yayınladığı makalesinde, akran zorbalığı türleri, Tablo 1'de verildiği şekilde tanımlanmıştır (24).

Tablo 1. OÖAZ Anketi Akran Zorbalığı Türleri

Olweus Akran Zorbalığı Türleri
Sözel
Kötü isimler takmak, alay etmek, eğlenmek Irkı ve rengi hakkında kötü sözler söylemek Cinsel anlam taşıyan kötü isimler söylemek ve yorumlar yapmak
Fiziksel
Vurmak, tekmelemek, itmek, dürtmek Parasını, eşyasını izinsiz almak veya zarar vermek Tehdit etmek ve istemediği şeyleri yapmaya zorlamak
İndirekt
Kasten dışlamak ve görmezden gelmek Hakkında yalanlar söylemek, dedikodu çıkarmak
Cinsel
Cinsel anlam taşıyan kötü isimler takmak, yorumlar veya hareketlerde bulunmak
Siber
Cep telefonu veya internet üzerinden başkalarına kötü veya incitici mesajlar veya resimler göndermek, aramalar yapmak

3.7. Verilerin Toplanması

Anket formunun ön denemesi araştırmaya dahil olan okullardan birisi kura ile seçildikten sonra, bu kurumdaki 30 ortaöğretim öğrencisi üzerinde yapılıp anketin uygulanabilirliği ve soruların anlaşılabilirliği bu yolla test edildikten sonra anketteki sorunlu kısımlar düzenlenerek, ankete son hali verilmiştir.

Toplamda 1457 öğrenciye anket formu uygulanmıştır. Anket formu yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır. Öncesinde öğrenci velilerine verilmek üzere çalışma hakkında bilgi veren aydınlatılmış onam formu, okullara gidilerek, örnekleme dahil olan sınıflarda dağıtılmıştır. Okul idaresinin belirlediği günlerde okullara tekrar gidilerek, ailesinden yazılı aydınlatılmış onam alınan öğrenciler çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Olweus Öğrenciler için Akran Zorbalığı Anketi'nde var olan akran zorbalığı tanımı ve ayrıntıları okunarak öğrencilerin soruları doğru şekilde cevaplamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Anlaşılmayan noktalar açıklanarak öğrencilere, yanıtlarının kimseyle paylaşılmayacağı söylenmiştir. Gönüllülük esasıyla çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilerin, bir öğretmen ve araştırmacı nezaretinde anketleri doldurmaları sağlanmıştır. Anket doldurma süresi bir ders saati olarak uygulanmıştır. Süre sonunda daha fazla zamana ihtiyacı olan öğrencilere ek süre tanınmıştır.

3.8. İstatistiksel Analiz

Verilerin istatiksel analizi için SPSSv24 paket programı kullanılmıştır. Eksik ve hatalı işaretlemelerin mevcut olduğu 145 anket çalışmaya dahil edilmemiştir. Toplamda 1321 anketin veri girişi sonrası frekans tabloları oluşturularak ve değişken sütunları küçükten büyüğe ve büyükten küçüğe sıralanarak uygunsuz ve hatalı değer olup olmadığı kontrol edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler kategorik değişkenler için sayı ve yüzde olarak sunulmuştur. Veriler arasında numerik değişken bulunmamakta olup kategorik değişkenler ve bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki ki-kare testleri ile değerlendirilmiştir. Zorbalık davranışlarına etki eden bağımsız değişkenlerin belirlenmesi amacıyla binary lojistik regresyon analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde, zorbalık rollerine dâhil olma durumu üç ayrı grup üzerinden incelenmiştir: zorbalar ile zorba olmayanlar, kurbanlar ile kurban olmayanlar ve zorba/kurbanlar ile zorba/kurban olmayanlar. Yapılan tek değişkenli regresyon analizlerinde anlamlı çıkan bağımsız değişkenler binary lojistik regresyon analizine dahil edilmiştir. Değişkenlerin modele eklenmesinde Backward LR yöntemi kullanılmıştır. Analizlerde p değerinin 0.05'ten küçük olduğu durumlar anlamlı kabul edilmiştir.

3.9. Araştırma Planı ve Zaman Çizelgesi

İşlemler	**2023**					**2024**					**2025**	
	Ocak-Şubat-Mart	Nisan-Mayıs-Haziran	Temmuz-Ağustos	Eylül-Ekim	Kasım-Aralık	Ocak-Şubat	Mart-Nisan	Mayıs-Haziran	Temmuz-Ağustos	Eylül-Ekim-Kasım-Aralık	Ocak-Şubat-Mart	Nisan-Mayıs-Haziran
Literatür taraması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Planlama ve izinlerin alınması			■	■	■	■						
Anket formunun hazırlanması	■											
Ön deneme ve anketin düzenlenmesi	■	■										
Verilerin toplanması				■	■	■	■	■				
Veri girişi ve analizi									■	■		
Araştırma raporunun yazılması					■	■	■	■	■	■	■	■

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Genel Özellikleri

Araştırmaya toplam 1321 öğrenci dahil edilmiş olup, öğrencilerin %45.6'sı Yakutiye, %32.2'si Palandöken ve %22.2'si Aziziye ilçelerinde öğrenim görmekte idi. Öğrencilerin %24.8'i 5. sınıf, %26.9'u 6. sınıf, %26.6'sı 7. sınıf ve %21.7'si 8. sınıftaydı. Araştırma grubunun %49.5'ini kız (n=654), %50.5'ini erkek (n=667) öğrenciler oluşturmakta; katılımcıların %80.2'si çekirdek ailede, %12.2'si geniş ailede ve %7.6'sı parçalanmış ailede yaşamakta idi. Cinsiyet ve sınıf değişkeninin kategorileri arasındaki dağılım benzerdi ($p>0.05$). Katılımcıların annelerinin %34.3'ü ilkokul, %13.2'si üniversite; babalarının %10.7'si ilkokul, %28'i üniversite mezunuydu. Annelerin %74'ünün ev hanımı olduğu, babaların ise %90.5'inin aktif olarak çalıştığı saptandı (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet*		
Kız	654	49.5
Erkek	667	50.5
Aile tipi		
Çekirdek	1060	80.2
Geniş	161	12.2
Parçalanmış	100	7.6
Anne eğitim düzeyi		
İlkokul ve altı	454	34.4
Ortaokul	311	23.5
Lise	262	19.8
Üniversite	174	13.2
Cevap vermeyen	120	9.1
Baba eğitim düzeyi		
İlkokul	155	11.7
Ortaokul	202	15.3
Lise	449	34.0
Üniversite	370	28.0
Cevap vermeyen	145	11.0

Tablo 2. (Devamı)

Anne çalışma durumu		
Çalışıyor	214	16.2
İşten Ayrıldı	95	7.2
Emekli oldu	31	2.3
Hiç Çalışmadı/Ev hanımı	977	74.0
Cevap Vermeyen	4	0.3
Baba çalışma durumu		
Çalışıyor	1196	90.5
İşten Ayrıldı	37	2.8
Emekli oldu	71	5.4
Hiç Çalışmadı/Ev hanımı	0	0
Cevap Vermeyen	17	1.3
İlçe		
Palandöken	426	32.2
Yakutiye	602	45.6
Aziziye	293	22.2
Sınıf*		
5.sınıf	328	24.8
6.sınıf	355	26.9
7.sınıf	351	26.6
8.sınıf	287	21.7
Toplam	**1321**	**100**

*p>0.05

Katılımcıların %20.7'si yüksek gelir düzeyine sahip olduğunu belirtti. Öğrencilerin sosyoekonomik koşullara ilişkin sorulara verdikleri cevaplara göre %65.3'ünün evinde kendine ait bir odası, %75.2'sinin evinde bilgisayar ve/veya tablet mevcuttu. Kendine ait bir cep telefonu olan öğrencilerin oranı ise %46.7' idi (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Sosyoekonomik Özelliklerinin Dağılımı

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Algılanan gelir düzeyi		
Düşük	104	7.9
Orta	943	71.4
Yüksek	274	20.7
Kişisel oda varlığı		
Evet	862	65.3
Hayır	459	34.7
Kişisel cep telefonu varlığı		
Evet	617	46.7
Hayır	704	53.3
Evde bilgisayar ve/veya tablet varlığı		
Evet	993	75.2
Hayır	328	24.8
Toplam	**1312**	**100**

Öğrencilerin yaklaşık yarısı, televizyon ve internette iki saatten daha az, %13.9'u ise dört saatten fazla vakit geçiriyordu. İnternet ve dijital oyunlar nedeniyle ödev ya da yemek gibi sorumluluklarını aksatan öğrencilerin sıklığı ise %17.0 idi. (Tablo 4)

Tablo 4. Katılımcıların İnternet Kullanma ve Televizyon İzleme Alışkanlıklarına Göre Dağılım

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Televizyon veya internet kullanımı		
<2 saat	670	50.7
2-4 saat	467	35.4
≥4 saat	184	13.9
İnternet/dijital oyun kaynaklı sorumluluklarını aksatma		
Evet	225	17.0
Hayır	1096	83.0
Toplam	**1321**	**100**

Katılımcıların %10.0'unun okulda yaşadıklarını ebeveynleriyle hiç paylaşmadığı belirlendi. Ödev yaparken aileden destek aldığını belirten öğrencilerin sıklığı ise %62.6 idi. Okul dışındaki konumları ebeveynleri tarafından bilinen öğrencilerin sıklığı oldukça yüksekti (%91.6). Benzer şekilde öğrencilerin %88.5'inin istek ve beklentilerinin ebeveynleri tarafından dikkate alındığı saptandı. Öğrencilerin %11.7'si ebeveynleri ile sık sık tartışırken, %9.5'inin ise ebeveynleri arasında sık sık tartışma yaşanıyordu (Tablo 5).

Tablo 5. Katılımcıların Ebeveynleri ile İlişkilerine Dair Özelliklerin Dağılımı

Değişkenler	**Sayı**	**Yüzde**
Okulda yaşadıklarını ebeveynle paylaşma durumu		
Hiç	132	10.0
Bazen	734	55.6
Her gün	455	34.4
Ödev yardımı varlığı		
Evet	827	62.6
Hayır	494	37.4
Ebeveyn bilgisi (Okul dışı konum)		
Evet	1210	91.6
Hayır	111	8.4
İsteklerin dikkate alınması durumu		
Evet	1169	88.5
Hayır	152	11.5
Ebeveyn tavrı		
Otoriter/Baskıcı	203	15.4
Koruyucu/Şefkatli	1060	80.2
İlgisiz	58	4.4
Ebeveynler arası tartışma		
Sık sık	126	9.5
Ara sıra	635	48.1
Hiç	560	42.4
Ebeveyn-çocuk tartışması		
Sık sık	155	11.7
Ara sıra	768	58.1
Hiç	398	30.1
Toplam	**1321**	**100.0**

4.2. Katılımcıların Arkadaş/Okul İlişkisi ve Okul Dışı Aktivite Durumuna Dair Özellikler

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin çoğunluğunun (%89) sanat ve spor gibi etkinliklere katıldığı belirlendi. Öğrencilerin %62.4'ü dört veya daha fazla yakın arkadaşa sahipti. Okul dışında da arkadaşları ile vakit geçiren öğrenciler çoğunlukta idi (%87.0). Benzer şekilde öğrencilerin yarısından fazlasının arkadaşlarıyla sıkıntılarını paylaşabildiği saptandı (%83.0). Katılımcıların %4.6'sı ise arkadaşları ile sık sık tartışma yaşamaktaydı. Katılımcıların %78.7'sinin takdir veya teşekkür belgesi alarak sınıfını geçmişti. Devamsızlık yapan öğrencilerin sıklığı ise %21.1 idi. Öğrencilerin %15'i okulu sevmediğini belirtti (Tablo 6).

Tablo 6. Katılımcıların Arkadaş/Okul İlişkileri ve Okul Dışı Aktivitelerine Göre Dağılımı

Değişkenler	**Sayı**	**Yüzde**
Sanat/Spor etkinliği		
Evet	1176	89.0
Hayır	145	11.0
Yakın arkadaş varlığı		
Yakın arkadaşı yok	51	3.9
1	157	11.9
2-3	289	21.8
4-5	268	20.3
≥6	556	42.1
Akranla vakit geçirme		
Her zaman	359	27.2
Ara sıra	790	59.8
Hiç	172	13.0
Akranla sıkıntı paylaşımı		
Evet	1096	83.0
Hayır	225	17.0
Arkadaş ile tartışma		
Sık sık	61	4.6
Ara sıra	829	62.8
Hiç	431	32.6

Tablo 6. (Devamı)

Okul başarısı		
Takdir belgesi	635	48.1
Teşekkür belgesi	405	30.7
Doğrudan geçti	138	10.4
Zayıf notla geçti	143	10.8
Devamsızlık durumu		
Evet	279	21.1
Hayır	1042	78.9
Okulu sevme durumu		
Hiç sevmiyor	110	8.3
Sevmiyor	89	6.7
Ne seviyor ne sevmiyor	358	27.1
Seviyor	479	36.3
Çok seviyor	285	21.6
Toplam	**1312**	**100**

4.3. Akran Zorbalığı: Yaygınlık, Zorbalık Tipleri ve Özellikleri

Katılımcıların zorbalık rollerine göre %27.5'inin kurban, %5.8'inin zorba, %14.7'sinin zorba/kurban olduğu belirlendi (Tablo 7).

Tablo 7. Katılımcıların Zorbalık Rollerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kız		**Erkek**		**Toplam**		**İstatistik**
Zorbalık Rolleri	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	
Kurban	187	28.6	176	26.4	363	27.5	p=0.369
Zorba	25	3.8	51	7.6	76	5.8	**p=0.003**
Zorba/Kurban	65	9.9	129	19.3	194	14.7	**p<0.001**

Olweus Akran Zorbalığı Ölçeği ile yapılan değerlendirme sonucunda katılımcılarda birden fazla zorbalık türüne rastlandı. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerde ve zorbalık yapanlarda sözel zorbalığın ön plana çıktığı tespit edildi (sırasıyla %30.4, %36.7) (Tablo 8).

Tablo 8. Katılımcıların Maruz Kaldıkları veya Uyguladıkları Zorbalık Tiplerinin Dağılımı*

Zorbalık Tipleri		**Sayı**	**Yüzde**
Kurban	Sözel	361	30.4
	Fiziksel	271	22.8
	Dolaylı	353	29.7
	Cinsel	134	11.3
	Siber	69	5.8
	Toplam	**1188**	**100.0**
Zorba	Sözel	161	36.7
	Fiziksel	92	21.0
	Dolaylı	114	26.0
	Cinsel	44	10.0
	Siber	28	6.4
	Toplam	**439**	**100.0**

* Kategoriler çoklu yanıt içerdiğinden toplamlar katılımcı sayısını aşmaktadır.

Erkek öğrencilerin hem en sık uyguladığı (%36.8) hem de en sık maruz kaldığı (%31.9) zorbalık türü sözel zorbalık iken; kız öğrencilerin en sık maruz kaldığı zorbalık türü dolaylı zorbalık (%33.7), en sık uyguladığı ise sözel zorbalık (%36.4) idi (Tablo 9).

Tablo 9. Katılımcıların Maruz Kaldıkları veya Uyguladıkları Zorbalık Tiplerinin Cinsiyete Göre Dağılımı*

		Kız		**Erkek**	
Zorbalık Tipleri		**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**
Kurban	Sözel	149	28.5	212	31.9
	Fiziksel	107	20.5	164	24.7
	Dolaylı	176	33.7	177	26.6
	Cinsel	60	11.5	74	11.1
	Siber	31	5.9	38	5.7
	Toplam	**523**	**100.0**	**665**	**100.0**
Zorba	Sözel	43	36.4	118	36.8
	Fiziksel	24	20.3	68	21.2
	Dolaylı	37	31.4	77	24.0
	Cinsel	9	7.6	35	10.9
	Siber	5	4.2	23	7.2
	Toplam	**118**	**100.0**	**321**	**100.0**

* Kategoriler çoklu yanıt içerdiğinden toplamlar katılımcı sayısını aşmaktadır.

Zorbaların büyük çoğunluğu kurbanlarla aynı sınıfta idi (%54.8). Zorbalığı gerçekleştirenlerin cinsiyetine bakıldığında, en yaygın biçimde birkaç erkek öğrencinin (%27.8) bu davranışta bulunduğu görüldü. Katılan kişi sayısı açısından ise, en sık karşılaşılan durum 2-3 öğrenciden oluşan gruplarla birlikte zorbalık yapılmasıydı (%45.2). Ayrıca öğrencilerin tercih ettiği cevaplara göre zorbalığın en çok "sınıfta öğretmen yokken" (%26.9) ve "bahçede/spor sahasında" gerçekleştiği ve sıklıkla 1-2 hafta sürdüğü tespit edildi (%38.6) (Tablo 10).

Tablo 10. Akran Zorbalığı Yapanların ve Yapılan Zorbalığın Bazı Özelliklerinin Dağılımı

Değişkenler	**Sayı**	**Yüzde**
Zorbalık yapanların sınıfı		
Kendi sınıfında	327	54.8
Başka bir sınıfta ama aynı yaşta	53	8.9
Daha büyük sınıf	114	19.1
Daha küçük sınıf	12	2.0
Farklı farklı sınıflarda	91	15.2
Zorbalık yapanların cinsiyeti		
Özellikle bir kız	61	10.2
Birkaç kız	140	23.3
Özellikle bir erkek	90	15.0
Birkaç erkek	167	27.8
Hem kızlar hem erkekler	142	23.7
Zorbalık gerçekleştiği sırada zorbalığın yapılmasına katılan öğrenci sayısı		
Özellikle bir öğrenci	131	22.1
2-3 öğrenci	270	45.2
4-9 öğrenci	69	11.5
9'dan fazla öğrenci	17	2.8
Birkaç farklı grup	110	18.4
Zorbalığın süresi		
1-2 hafta	230	38.6
1 ay	163	27.3
6 ay	81	13.6
1 yıl	64	10.7
Birkaç yıl	59	9.7

Tablo 10. (Devamı)

Zorbalığa uğranılan yerler*		
Bahçe/Spor sahası	320	26.7
Koridor	151	12.6
Sınıfta öğretmen varken	70	5.8
Sınıfta öğretmen yokken	323	26.9
Tuvalette	69	5.8
Spor salonu	48	4.0
Yemekhane	20	1.7
Okula giderken veya dönerken yolda	129	10.8
Otobüs durağı	23	1.9
Servis	46	3.8

* Kategoriler çoklu yanıt içerdiğinden toplamlar, zorbalığa uğrayan öğrenci sayısını aşmaktadır.

Zorbalığa uğrayan öğrenciler bu durumu sıklıkla birisine söylemişti (%72.1). Zorbalığa uğradığını paylaşan öğrenciler çoğunlukla "anne/baba/veli" (%30.1) ve "arkadaş" (%26.7) cevaplarını tercih etmiş idi (Tablo 11).

Tablo 11. Zorbalığı Bildirme Durumu ve Tercih Edilen Kişilere Göre Dağılım

Değişkenler	**Sayı**	**Yüzde**
Zorbalığa uğradığını birine söyleme durumu		
Hiç kimseye söylemeyen	167	27.9
Herhangi birine söyleyen	430	72.1
Zorbalığa uğradığını kimlere söylediği*		
Sınıf öğretmeni	140	19.4
Okuldaki başka bir yetişkin	91	12.6
Anne/baba/veli	217	30.1
Abi/abla	81	11.2
Arkadaşlar	193	26.7

* Kategoriler çoklu yanıt içerdiğinden toplamlar, akran zorbalığına uğrayan öğrenci sayısını aşmaktadır.

Öğretmenlerin veya okuldaki diğer yetişkinlerin sıklıkla "hemen hemen her zaman" (%33.0) zorbalığı durdurmaya çalıştığı belirlendi. Buna karşılık diğer öğrencilerin genellikle "neredeyse hiçbir zaman" zorbalığı durdurmaya yönelik bir çaba göstermediği saptandı. Sınıf öğretmenleri ise çoğunlukla "çok fazla" (%37.2)

çaba göstermekte idi. Ancak zorbalık yapan öğrencilerin %58.3'ü ile sınıf öğretmenleri, %60.2'si ile ise ebeveynleri bu konuyla ilgili herhangi bir görüşme yapmamıştı. Zorbalığa uğrayan öğrencilerin ise %61.3'ünün ebeveynleri yaşanan durumla ilgili olarak okul yönetimi ile iletişime geçmemişti (Tablo 12).

Tablo 12. Öğretmen, Öğrenci ve Ailelerin Zorbalığa Müdahale Davranışlarına Göre Dağılımı

Değişkenler	**Sayı**	**Yüzde**
Öğretmenler veya okuldaki diğer yetişkinlerin müdahale sıklığı		
Neredeyse hiçbir zaman	277	21.0
Nadiren	153	11.6
Bazen	197	14.9
Sık sık	258	19.5
Hemen hemen her zaman	436	33.0
Diğer öğrencilerin müdahale sıklığı		
Neredeyse hiçbir zaman	347	26.3
Nadiren	223	16.9
Bazen	288	21.8
Sık sık	246	18.6
Hemen hemen her zaman	217	16.4
Sınıf öğretmeni müdahale düzeyi		
Neredeyse hiç	225	17.0
Oldukça az	112	8.5
Biraz	212	16.0
Epeyce	281	21.3
Çok fazla	491	37.2
Zorba öğrenci ile sınıf öğretmeninin bu sorunu konuşma durumu		
Konuşulmayan	165	58.3
Bir kez konuşulan	83	29.3
Birkaç kez konuşulan	35	12.4
Zorba öğrenci ile ebeveynlerin bu sorunu konuşma durumu		
Konuşulmayan	170	60.2
Bir kez konuşulan	77	27.2
Birkaç kez konuşulan	36	12.6
Kurban öğrencinin ebeveyninin okul yönetimi ile görüşme durumu		
Görüşmeyen	367	61.3
Bir kez görüşen	135	22.7
Birkaç kez görüşülen	95	16.0

Katılımcıların zorbalığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde en sık hissettiği duygu "üzülme ve yardım etme isteği" (%61.9) iken en sık gösterdikleri davranış "zorbalık yapılan kişiye yardım etmeye çalışmak" (%53.7) idi. Akran zorbalığına katılabileceğini "kesinlikle hayır" şeklinde reddeden öğrencilerin sıklığı %38.2 olarak belirlendi. Zorbalığa uğrama korkusu açısından en sık verilen yanıt "asla korkmam" ifadesi idi (%61.6) (Tablo 13).

Tablo 13. Katılımcıların Zorbalığa Karşı Tutum, Davranış ve Korku Durumlarına İlişkin Dağılım

Değişkenler	**Sayı**	**Yüzde**
Zorbalığa uğrayan öğrenciye karşı duygusal tepki		
Böyle bir şeyi haketmiş olabilir	126	9.5
Pek bir şey hissetmem	98	7.4
Onun için biraz üzülürüm	279	21.1
Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim	818	61.9
Zorbalığa şahit olunca verilen davranışsal tepki		
Hiç akran zorbalığı yapıldığını farketmedim	309	23.4
Ben de katılırım	30	2.3
Hiçbir şey yapmam, akran zorbalığı yapılmasının normal olduğunu düşünürüm	28	2.1
Sadece seyrederim	92	7.0
Hiçbir şey yapmam ama akran zorbalığı yapılan kişiye yardım etmem gerektiğini düşünürüm	152	11.5
Akran zorbalığı yapılan kişiye yardım etmeye çalışırım	710	53.7
Zorbalık yapılmasına katılma eğilimi		
Evet	153	11.6
Belki	147	11.1
Bilmiyorum	157	11.9
Sanmıyorum	121	9.2
Hayır	238	18.0
Kesinlikle hayır	505	38.2
Zorbalıktan korkma durumu		
Asla	814	61.6
Nadiren	193	14.6
Bazen	160	12.1
Sık sık	68	5.1
Çok sık	86	6.5
Toplam	**1321**	**100.0**

4.4. Zorbalık Rolleri İle İlişkili Faktörler

Erkek öğrencilerin zorba olma (%7.6) ve zorba/kurban olma (%19.3) sıklıkları, kız öğrencilere kıyasla daha yüksekti; bu fark istatistiksel olarak anlamlıydı (sırasıyla $p=0.003$, $p<0.001$). Kız öğrencilerde kurban olma oranı daha yüksek bulunmuş olsa da (%28.6), cinsiyete göre kurban olma dağılımı anlamlı düzeyde farklılık göstermiyordu ($p>0.05$). Öğrencilerin aile tipi, anne ve baba çalışma durumlarına göre zorbalık rolleri dağılımları benzerdi (tümü için $p>0.05$). Baba eğitim düzeyi ilkokul ve altı olan öğrencilerde zorba/kurban olma sıklığı en yüksek düzeydeydi (%18.1); bu fark istatistiksel olarak anlamlıydı ($p=0.034$). Buna karşılık anne eğitim düzeyine göre zorba/kurban olma dağılımlarında farklılık gözlenmedi (tümü için $p>0.05$). Ayrıca hem anne hem baba eğitim düzeylerine göre zorba ve kurban olma dağılımları da benzerdi (tümü için $p>0.05$). Beşinci sınıflar en az zorbalık sıklığına (%3.4) sahipken sekizinci sınıflarda bu sıklık (%10.5) en yüksekti. Sınıf düzeyi ile zorba olma durumu arasında anlamlı bir ilişki mevcuttu ($p<0.001$). Katılımcıların sınıfları ile kurban ve zorba/kurban olma dağılımları ise benzerdi ($p>0.05$) (Tablo 14).

Tablo 14. Katılımcıların Bazı Sosyodemografik Özelliklerine Göre Zorbalık Rolleri

	Zorbalık Rolleri											
	Zorba		Zorba olmayan		Kurban		Kurban olmayan		Zorba/ Kurban		Zorba/Kurban Olmayan	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Değişkenler												
Aile tipi												
Çekirdek	59	5.6	1001	94.4	295	27.8	765	72.2	146	13.8	914	86.2
Parçalanmış	9	9.0	91	91.0	24	24.0	76	76.0	21	21.0	79	79.0
Geniş	8	5.0	153	95.0	44	27.3	117	72.7	27	16.8	134	83.2
				p=0.334				p=0.714				p=0.108
Anne eğitim düzeyi												
İlkokul ve altı	21	4.6	433	95.4	122	26.9	332	73.1	64	14.1	390	85.9
Ortaokul	24	7.7	287	92.3	89	28.6	222	71.4	52	16.7	259	83.3
Lise	18	6.9	244	93.1	75	28.6	187	71.4	32	12.2	230	87.8
Üniversite	8	4.6	166	95.4	47	27.0	127	73.0	27	15.5	147	85.5
				p=0.246				p=0.932				p=0.470
Baba eğitim düzeyi												
İlkokul ve altı	5	3.2	150	96.8	40	25.8	115	74.2	28	18.1	127	81.9
Ortaokul	11	5.4	191	94.6	53	26.2	149	73.8	32	15.8	170	84.2
Lise	35	7.8	414	92.2	125	27.8	324	72.2	48	10.7	401	89.3
Üniversite	19	5.1	351	94.9	114	30.8	256	69.2	62	16.8	308	83.2
				p=0.150				p=0.553				**p=0.034**

Tablo 14. (Devamı)

Anne çalışma durumu												
Evet	12	5.6	202	94.4	53	24.8	161	75.2	34	15.9	180	84.1
Hayır	63	5.7	1040	94.3	310	28.1	793	71.9	160	14.5	943	85.5
				p=0.952				p=0.317				p=0.602
Baba çalışma durumu												
Evet	70	5.9	1126	94.1	332	27.8	864	72.2	178	14.9	1018	85.1
Hayır	6	5.6	102	94.4	26	24.1	82	75.9	15	13.9	93	86.1
				p=0.899				p=0.411				p=0.781
Sınıf												
5.Sınıf	11	3.4	317	96.6	84	25.6	244	74.4	53	16.2	275	83.8
6.Sınıf	19	5.4	336	94.6	91	25.6	264	74.4	57	16.1	298	83.9
7.Sınıf	16	4.6	335	95.4	107	30.5	244	69.5	42	12.0	309	88.0
8.Sınıf	30	10.5	257	89.5	81	28.2	206	71.8	42	14.6	245	85.4
				p<0.001				p=0.415				p=0.366

Düşük gelir düzeyine sahip öğrencilerde zorba/kurban olma sıklığı %20.2 olarak belirlendi. Bu sıklık, diğer gelir düzeylerindeki öğrencilere kıyasla daha yüksek olup zorba/kurban dağılımı, gelir düzeyine göre farklı dağılmaktaydı (p=0.038). Buna karşılık algılanan gelir düzeyi ile zorba veya kurban rolleri arasında anlamlı bir fark saptanmadı (p>0.05). Kendine ait odası olan öğrencilerde zorba olma oranı %5.8, kurban olma oranı %26.5 ve zorba/kurban olma oranı %14.2 idi. Öğrencilerin kendi odasının bulunması ve evinde bilgisayar/tablet varlığı ile zorbalık rolleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamadı (p>0.05). Cep telefonu olan öğrencilerde zorbalık yapma sıklığı (%7.1) daha yüksekti. Cep telefonu varlığına göre sadece zorba olma durumu anlamlı düzeyde farklı dağılıyordu (p=0.044) (Tablo 15).

Tablo 15. Katılımcıların Sosyoekonomik Özelliklerine Göre Zorbalık Rolleri

	Zorbalık Rolleri											
	Zorba		**Zorba olmayan**		**Kurban**		**Kurban olmayan**		**Zorba/ Kurban**		**Zorba/Kurban Olmayan**	
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**
Değişkenler												
Algılanan gelir düzeyi												
Düşük	1	1.0	103	99.0	39	37.5	65	62.5	21	20.2	83	79.8
Orta	59	6.3	884	93.7	248	26.3	695	73.7	124	13.1	819	86.9
Yüksek	16	5.8	258	94.2	76	27.7	198	72.3	49	17.9	225	82.1
				p=0.089				p=0.052				**p=0.038**
Kişisel oda varlığı												
Evet	50	5.8	812	94.2	228	26.5	634	73.5	122	14.2	740	85.8
Hayır	26	5.7	433	94.3	135	29.4	324	70.6	72	15.7	387	84.3
				p=0.920				p=0.251				p=0.453
Kişisel cep telefonu varlığı												
Evet	44	7.1	573	92.9	159	25.8	458	74.2	99	16.0	518	84.0
Hayır	32	4.5	672	95.5	204	29.0	500	71.0	95	13.5	609	86.5
				p=0.044				p=0.193				p=0.191
Evde bilgisayar ve/veya tablet varlığı												
Evet	56	5.6	937	94.4	271	27.3	722	72.7	141	14.2	852	85.8
Hayır	20	6.1	308	93.9	92	28.0	236	72.0	53	16.2	275	83.8
				p=0.757				p=0.790				p=0.385

İnternet ve televizyonda dört saatten fazla vakit harcayan öğrencilerde zorba (%7.6) ve zorba/kurban (%33.2) olma sıklığı daha yüksekti. Öğrencilerin internet ve televizyon kullanma alışkanlıklarına göre zorba ($p=0.044$) ve zorba/kurban ($p<0.001$) olma durumları farklı dağılıyordu. İnternet veya dijital oyunlar nedeniyle ödev ya da yemek gibi sorumluluklarını aksattığını belirten öğrencilerde zorba olma oranı %11.1, kurban olma oranı %34.7 ve zorba/kurban olma oranı %24.4'tü. Bu sıklıklar, sorumluluklarını aksatmayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksekti (sırasıyla $p<0.001$, $p=0.008$, $p<0.001$) (Tablo 16).

Tablo 16. Katılımcıların İnternet ve Televizyon Kullanma Alışkanlıklarına Göre Zorbalık Rolleri

	Zorbalık Rolleri											
	Zorba		**Zorba olmayan**		**Kurban**		**Kurban olmayan**		**Zorba/ Kurban**		**Zorba/Kurban Olmayan**	
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**
Değişkenler												
Televizyon ve internet kullanımı												
<2 saat	28	4.2	642	95.8	177	26.4	493	73.6	73	10.9	597	89.1
2-4 saat	34	7.3	433	92.7	133	28.5	334	71.5	60	12.8	407	87.2
≥4 saat	14	7.6	170	92.4	53	28.8	131	71.2	61	33.2	123	66.8
				p=0.044				p=0.679				**p<0.001**
İnternet/dijital oyun kaynaklı sorumluluklarını aksatma												
Evet	25	11.1	200	88.9	78	34.7	147	65.3	55	24.4	170	75.6
Hayır	51	4.7	1045	95.3	285	26.0	811	74.0	139	12.7	957	87.3
				p<0.001				**p=0.008**				**p<0.001**

Okulda yaşadıklarını ebeveynleri ile paylaşabilen öğrencilerde zorba (%5.3) ve zorba/kurban (%13.2) olma sıklığı daha düşük olup bu fark anlamlı idi (sırasıyla $p=0.033$, $p<0.001$). Buna karşılık, ebeveynle paylaşma durumuna göre kurban olma dağılımı ise benzerdi ($p>0.05$). Öğrencilerin ev ödevlerine yardım eden herhangi birinin varlığı ile zorbalık rolleri arasında anlamlı bir ilişki yoktu ($p>0.05$).

Ebeveynleri tarafından istekleri dikkate alınan öğrencilerde kurban (%25.7) ve zorba/kurban (%13.5) olma sıklığı anlamlı düzeyde daha düşüktü ($p<0.001$). Ebeveynleri tarafından istekleri dikkate alınan öğrencilerde zorbalık yapma sıklığı (%5.3) daha düşük olmakla birlikte dağılım benzerdi ($p>0.05$). Okul dışındaki konumları ebeveynleri tarafından bilinen öğrencilerde zorba (%5.2) ve zorba/kurban (%12.5) olma sıklığı daha düşüktü. Ebeveyn konum bilgisi ile anlamlı ilişki, sadece zorba ($p=0.005$) ve zorba/kurban ($p<0.001$) grubunda mevcuttu.

Ebeveynleri koruyucu/şefkatli olan öğrencilerde zorba (%5), kurban (%26.3) ve zorba/kurban (%12.6) olma sıklığı diğer ebeveyn tutumlarına göre daha düşük olup bu fark sadece zorba ($p=0.024$) ve zorba/kurban ($p<0.001$) gruplarında anlamlıydı. Hem ebeveynler arası hem de ebeveyn-çocuk tartışması değişkenlerinde zorba olma sıklığı "ara sıra" tartışma yaşayan grupta en yüksekti. Buna karşılık, kurban ve zorba/kurban gruplarında en yüksek sıklıklar, "sık sık" tartışma yaşayanlarda gözlendi. Her iki değişken açısından da bu farklar istatistiksel olarak anlamlı idi ($p<0.05$) (Tablo 17).

Tablo 17. Katılımcıların Ebeveynleri ile İlişkisine Dair Özelliklerine Göre Zorbalık Rolleri

	Zorbalık Rolleri											
	Zorba		**Zorba olmayan**		**Kurban**		**Kurban olmayan**		**Zorba/ Kurban**		**Zorba/Kurban Olmayan**	
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**
Değişkenler												
Okulda yaşadıklarını ebeveynle paylaşma												
Evet	63	5.3	1126	94.7	324	27.2	865	72.8	157	13.2	1032	86.8
Hayır	13	9.8	119	90.2	39	29.5	93	70.5	37	28.0	95	72.0
				p=0.033				p=0.575				**p<0.001**
Ödev yardımı varlığı												
Evet	45	5.4	782	94.6	226	27.3	601	72.7	114	13.8	713	86.2
Hayır	31	6.3	463	93.7	137	27.7	357	72.3	80	16.2	414	83.8
				p=0.529				p=0.873				p=0.231
Ebeveyn bilgisi (Okul dışı konum)												
Evet	63	5.2	1147	94.8	333	27.5	877	72.5	151	12.5	1059	87.5
Hayır	13	11.7	98	88.3	30	27.0	81	73.0	43	38.7	68	61.3
				p=0.005				p=0.911				**p<0.001**

Tablo 14. (Devamı)

İsteklerin dikkate Alınması												
Evet	62	5.3	1107	94.7	301	25.7	868	74.3	158	13.5	1011	86.5
Hayır	14	9.2	138	90.8	62	40.8	90	59.2	36	23.7	116	76.3
				p=0.052				**p<0.001**				**p<0.001**
Ebeveyn tavrı												
Otoriter/Baskıcı	20	9.9	183	90.1	65	32.0	138	68.0	41	20.2	162	79.8
Koruyucu/Şefkatli	53	5.0	1007	95.0	279	26.3	781	73.7	134	12.6	926	87.4
İlgisiz	3	5.2	55	94.8	19	32.8	39	67.2	19	32.8	39	67.2
				p=0.024				p=0.163				**p<0.001**
Ebeveynler arası tartışma												
Sık sık	1	0.8	125	99.2	46	36.5	80	63.5	32	25.4	94	74.6
Ara sıra	52	8.2	583	91.8	184	29.0	451	71.0	90	14.2	545	85.8
Hiç	23	4.1	537	95.9	133	23.8	427	76.3	72	12.9	488	87.1
				p<0.001				**p=0.008**				**p=0.001**
Ebeveyn-Çocuk tartışması												
Sık sık	8	5.2	147	94.8	63	40.6	92	59.4	36	23.2	119	76.8
Ara sıra	55	7.2	713	92.8	220	28.6	548	71.4	118	15.4	650	84.6
Hiç	13	3.3	385	96.7	80	20.1	318	79.9	40	10.1	358	89.9
				p=0.024				**p<0.001**				**p<0.001**

Katılımcılarda, zorba/kurban olma sıklığı (%13.4) okul dışında aktivite yapanlarda daha düşüktü. Öğrencilerin sanat/spor etkinliklerine katılma durumu ile zorba ve kurban olma durumu arasında anlamlı ilişki bulunamaz iken ($p>0.05$), zorba/kurban olma durumu arasında anlamlı ilişki mevcuttu ($p<0.001$). Yakın arkadaş sayısı dörtten az olanlarda kurban (%34.4) ve zorba/kurban (%20.3) olma sıklığı daha yüksekken, dört veya daha fazla arkadaşı olanların ise zorbalık sıklığı (%7) daha yüksekti. Yakın arkadaş varlığı ile zorbalık rolleri arasında anlamlı düzeyde ilişki bulundu ($p<0.05$). Okul dışında arkadaşlarıyla vakit geçiren öğrencilerde kurban olma sıklığı daha düşük iken (%26.2) zorba olma sıklığı daha yüksekti (%6.4) ve bu fark anlamlıydı (sırasıyla $p=0.015$, $p=0.007$). Sıkıntılarını paylaşamayanlarda kurban (%33.3) ve zorba/kurban olma sıklığı (%21.3) paylaşanlara göre daha yüksekti. Arkadaşları ile sıkıntılarını paylaşabilme durumuna göre kurban ($p=0.031$) ve zorba/kurban ($p=0.002$) olma durumu farklı dağılıyordu. Arkadaşları ile sık sık tartışanlarda zorba (%23.0) ve zorba/kurban (%41.0) olma sıklığı daha yüksekken, kurban olma sıklığı(%29.8) ara sıra tartışma yaşayanlarda daha yüksekti. Öğrencilerin arkadaşları ile tartışma yaşama durumuna göre zorbalık rolü arasında anlamlı fark mevcuttu ($p<0.05$).

Takdir veya Teşekkür Belgesi alarak sınıf geçenlerde zorba, kurban ve zorba/kurban olma sıklıkları (sırasıyla %5.1, %26.9, %13.3) almayanlara göre daha düşüktü. Okul başarısı ile zorba ($p=0.048$) ve zorba/kurban ($p=0.005$) olma durumu arasında anlamlı fark varken kurban olma durumu ($p=0.384$) benzerdi. Devamsızlık yapanlarda zorba (%8.6) ve zorba/kurban (%21.9) olma sıklığı daha yüksekti. Devamsızlık yapma durumu ile zorba ve zorba/kurban olma durumu arasında anlamlılık mevcuttu ($p<0.05$).

Okulu seven öğrencilerde zorba (%5.4) ve zorba/kurban (%10.2) olma sıklığı daha düşük olup, kurban (%27.7) olma sıklığı daha yüksekti (Tablo 19). Okulu sevme durumu ile zorba ve kurban olma arasındaki ilişki benzerken ($p>0.05$), zorba/kurban olmaları arasında anlamlı fark bulundu ($p<0.001$) (Tablo 18).

Tablo 18. Katılımcıların Arkadaş/Okul İlişkileri ve Okul Dışı Aktivitelerine Göre Zorbalık Rolleri

	Zorbalık Rolleri											
	Zorba		**Zorba olmayan**		**Kurban**		**Kurban olmayan**		**Zorba/ Kurban**		**Zorba/Kurban Olmayan**	
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**
Değişkenler												
Sanat/Spor etkinliği												
Evet	70	6.0	1106	94.0	327	27.8	849	72.2	158	13.4	1018	86.6
Hayır	6	4.1	139	95.9	36	24.8	109	75.2	36	24.8	109	75.2
				p=0.376				p=0.448				**p<0.001**
Yakın arkadaş sayısı												
<4	18	3.6	479	96.4	171	34.4	326	65.6	101	20.3	396	79.7
≥4	58	7.0	766	93.0	192	23.3	632	76.7	93	11.3	731	88.7
				p=0.010				**p<0.001**				**p<0.001**
Akranla vakit geçirme												
Evet	73	6.4	1076	93.6	301	26.2	848	73.8	166	14.4	983	85.6
Hayır	3	1.7	169	98.3	62	36.0	110	64.0	28	16.3	144	83.7
				p=0.015				**p=0.007**				p=0.527
Akranla sıkıntı paylaşımı												
Evet	64	5.8	1032	94.2	288	26.3	808	73.7	146	13.3	960	86.7
Hayır	12	5.3	213	94.7	75	33.3	150	66.7	48	21.3	177	78.7
				p=0.767				**p=0.031**				**p=0.002**

Tablo 18. (Devamı)

Arkadaş ile tartışma												
Sık sık	14	23.0	47	77.0	15	24.6	46	75.4	25	41.0	36	59.0
Ara sıra	43	5.2	786	94.8	247	29.8	582	70.2	146	17.6	683	82.4
Hiç	19	4.4	412	95.6	101	23.4	330	76.6	23	5.3	408	94.7
				p<0.001				**p=0.049**				**p<0.001**
Takdir veya Teşekkür Belgesi Alma Durumu												
Evet	53	5.1	987	94.6	280	26.9	760	73.1	138	13.3	902	86.7
Hayır	23	8.2	258	91.8	83	29.5	198	70.5	56	19.9	225	80.1
				p=0.048				p=0.384				**p=0.005**
Devamsızlık durumu												
Evet	24	8.6	255	91.4	83	29.7	196	70.3	61	21.9	218	78.1
Hayır	52	5.0	990	95.0	280	26.9	762	73.1	133	12.8	909	87.2
				p=0.021				p=0.339				**p<0.001**
Okulu sevme durumu												
Sevmiyor	35	6.3	522	93.7	151	27.1	406	72.9	116	20.8	441	79.2
Seviyor	41	5.4	723	94.6	212	27.7	552	72.3	78	10.2	686	89.8
				p=0.480				p=0.797				**p<0.001**

Akran zorbalığı yapma ile ilgili oluşturulan lojistik regresyon modeline eklenen bağımsız değişkenler ve bu değişkenlerin kategorileri Tablo 20'de verilmiştir.

Katılımcıların akran zorbalığı yapması (zorba) üzerinde etkileri olduğu düşünülen cinsiyet, sınıf, öğrencinin kendine ait cep telefonu varlığı, arkadaşları ile tartışma sıklığı, yakın arkadaş sayısı, okul dışında arkadaşları ile vakit geçirme durumu ve arkadaşları ile sıkıntılarını paylaşabilme durumunun zorbalık yapma üzerindeki etkilerini incelemek için yapılan İkili Lojistik Regresyon Analizinde ortaya çıkan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır ($X^2_{(10)}$=62.925, p<0.001). Model, Nagelkerke R^2 katsayısı ile zorbalık yapma üzerindeki değişimin %13'ünü açıklamıştır.

Lojistik Regresyon Analizinin sonuçlarına göre erkeklerde zorba olma riski kızlara göre 1.8 kat; sekizinci sınıflarda zorbalık riski beşinci sınıflara göre 3.5 kat daha yüksektir. Arkadaş sayısı dört ve daha fazla olan öğrencilerin zorba olma riski, arkadaş sayısı dörtten az olan öğrencilere göre 2.3 kat; arkadaşları ile sık sık tartışanların zorba olma riski, hiç tartışmayanlara göre 9 kat daha yüksektir (Tablo 20).

Tablo 19. Zorba Rolü ile İlgili Lojistik Regresyon Modelindeki Değişkenler ve Kategorileri

Bağımsız Değişkenler	**Kategoriler**
Cinsiyet	Kız (1)
	Erkek (2)
Sınıf	5.Sınıf (1)
	6.Sınıf (2)
	7.Sınıf (3)
	8.Sınıf (4)
Cep telefonu varlığı	Evet (1)
	Hayır (2)
Arkadaş ile tartışma	Hiç (1)
	Ara Sıra (2)
	Sık Sık (3)

Tablo 19. (Devamı)

Yakın arkadaş sayısı	<4 (1)
	≥4 (2)
Akranla vakit geçirme	Evet (1)
	Hayır (2)
Akranla sıkıntı paylaşımı	Evet (1)
	Hayır (2)

Tablo 20. Zorba Rolü ile İlgili Lojistik Regresyon Analizinin Sonuçları

				%95 Güven Aralığı	
Değişken(Kategori)	**Wald**	**p**	**Exp(B)**	**Alt**	**Üst**
Cinsiyet (2)	5.41	0.02	1.84	1.10	3.08
Sınıf (1) (Ref)	14.30	0.003			
Sınıf (2)	1.98	0.15	1.74	0.80	3.79
Sınıf (3)	0.98	0.32	1.50	0.67	3.37
Sınıf (4)	11.43	<0.001	3.57	1.70	7.49
Arkadaş sayısı (2)	7.61	0.006	2.32	1.27	4.22
Arkadaş ile tartışma (1) (Ref)	31.18	<0.001			
Arkadaş ile tartışma (2)	0.62	0.42	1.25	0.71	2.20
Arkadaş ile tartışma (3)	27.23	<0.001	9.07	3.96	20.76
Akranla sıkıntı paylaşımı (2)	0.17	0.67	1.15	0.57	2.31
Akranla vakit geçirme (2)	4.95	0.02	0.25	0.07	0.84
Cep telefonu varlığı (2)	0.19	0.65	0.89	0.54	1.47

R^2=0.047(Cox&Snell), 0.131(Nagelkerke), $x^2(8)$=3.85(Hosmer&Lemeshow)

Zorba/Kurban olma ile ilgili oluşturulan lojistik regresyon modeline eklenen bağımsız değişkenler ve bu değişkenlerin kategorileri Tablo 21'de verilmiştir.

Katılımcıların zorba/kurban olması üzerinde etkileri olduğu düşünülen cinsiyet, sınıf, televizyon ve internette geçirilen süre, arkadaşları ile tartışma sıklığı, arkadaşları ile sıkıntılarını paylaşabilme durumu, müzik spor ve resimle ilgilenme

durumu ve ebeveynlerin çocuğun okul dışında nerede olduğunu bilme durumunun zorba/kurban olma üzerindeki etkilerini incelemek için yapılan İkili Lojistik Regresyon Analizinde ortaya çıkan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır ($X^2_{(11)}$=154.173, p<0.001). Model, Nagelkerke R^2 katsayısı ile zorbalık yapma üzerindeki değişimin %19.5'ini açıklamıştır.

Lojistik Regresyon Analizinin sonuçlarına göre erkeklerde zorba/kurban olma riski kızlara göre 1.9 kat; televizyon ve internette dört saat ve daha fazla vakit geçirenlerin, iki saatten az vakit geçirenlere göre 2.6 kat; arkadaşları ile sık sık tartışanların, hiç tartışmayanlara göre 8.4 kat; ebeveynleri okul dışında nerede olduğunu bilmeyen öğrenciler, bilenlere göre 2.5 kat daha yüksektir (Tablo 22).

Tablo 21. Zorba/Kurban Rolü İle Lojistik Regresyon Modelindeki Değişkenler ve Kategorileri

Bağımsız Değişkenler	**Kategoriler**
Cinsiyet	Kız (1)
	Erkek (2)
Sınıf	5.Sınıf (1)
	6.Sınıf (2)
	7.Sınıf (3)
	8.Sınıf (4)
Televizyon ve internet kullanımı	<2 saat (1)
	2-4 saat (2)
	≥4 saat (3)
Arkadaş ile tartışma	Hiç (1)
	Ara Sıra (2)
	Sık Sık (3)
Akranla sıkıntı paylaşımı	Evet (1)
	Hayır (2)
Sanat/Spor etkinliği	Evet (1)
	Hayır (2)
Ebeveyn bilgisi (Okul dışı konum)	Evet (1)
	Hayır (2)

Tablo 22. Zorba/Kurban Rolü ile İlgili Lojistik Regresyon Analizinin Sonuçları

				%95 Güven Aralığı	
Değişken(Kategori)	**Wald**	**p**	**Exp(B)**	**Alt**	**Üst**
Cinsiyet (2)	14.68	<0.001	1.95	1.38	2.75
Sınıf (1)(Ref)	3.45	0.32			
Sınıf (2)	0.15	0.69	0.91	0.58	1.42
Sınıf (3)	2.86	0.09	0.66	0.41	1.06
Sınıf (4)	1.26	0.261	0.75	0.46	1.22
Tv ve internet kullanımı (1) (Ref)	23.46	<0.001			
Tv ve internet kullanımı(2)	0.02	0.88	1.028	0.69	1.51
Tv ve internet kullanımı (3)	19.96	<0.001	2.64	1.72	4.04
Arkadaş ile tartışma (1)(Ref)	41.59	<0.001			
Arkadaş ile tartışma (2)	30.13	<0.001	3.73	2.33	5.97
Arkadaş ile tartışma (3)	34.58	<0.001	8.39	4.13	17.05
Ebeveyn bilgisi (Okul dışı konum) (2)	16.22	<0.001	2.58	1.62	4.10
Akranla sıkıntı paylaşımı (2)	2.51	0.11	1.38	0.92	2.07
Sanat/Spor etkinliği (2)	5.34	0.21	1.73	1.08	2.76

R^2=0.110(Cox&Snell), 0.195(Nagelkerke), x^2(8)=6.83(Hosmer&Lemeshow)

5. TARTIŞMA

Hem zorbalığı yapan hem de zorbalığa maruz kalan çocuklar için oldukça olumsuz sonuçlar doğuran akran zorbalığı, okul çocukları üzerinde fiziksel, psikolojik ve psikosomatik etkileri olan ve etkileri yaşam boyu süren bir durumdur. Dünya çapındaki çocukların yaklaşık üçte birini etkilemekte olup Türkiye ve dünya genelinde yaygın olarak gözlemlenmekte ve giderek artmaktadır (107).

Bu çalışmada Erzurum ili merkez ilçelerinde bulunan ortaokullardaki akran zorbalığı yaygınlığının belirlenmesi ve buna etki eden faktörlerin saptanması amaçlanmıştır. Bu bölümde katılımcıların akran zorbalığı durumlarına ait bulgular yorumlanarak literatürdeki çalışmalarla karşılaştırılacaktır.

Bu kısımda akran zorbalığı yaygınlığına dair bulgular tartışılacaktır.

Mevcut çalışmada, katılımcıların %27.5'inin kurban, %5.8'inin zorba, %14.7'sinin zorba/kurban olduğu tespit edilmiştir. Türkiye Çocuk Araştırması 2022 (10) sonuçlarına göre, 6-17 yaş arası çocukların %13.8'i; PISA 2022 Türkiye (104) verilerine göre ise öğrencilerin %27'si zorbalığa maruz kalmıştır. Çalışmamızın verileri, PISA sonuçları ile uyumludur. Bu farkın, veri toplama yöntemleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye Çocuk Araştırması'nda bilgiler temel bakım verenler (çoğunlukla anneler) aracılığıyla elde edilirken, PISA ve bizim çalışmamızda doğrudan öğrencilerin kendi beyanları esas alınmıştır. Ayrıca mevcut çalışmada zorbalık mağduru öğrencilerin yaklaşık %70'i yaşadıklarının bir başkasına anlattığını belirtmiş; bunların yalnızca %30'u ailesine anlattığını ifade etmiştir. Bu bulgu, aile beyanının, zorbalık sıklığını olduğundan düşük yansıtma ihtimalini göstermektedir. Dolayısıyla öğrencilerin kendi beyanlarının, zorbalık yaygınlığını belirlemede daha güvenilir bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu yönüyle, çalışmamızdaki mağduriyet sıklığının PISA verilerine yakın olması anlamlıdır.

Ulusal ölçekteki diğer çalışmalarda kurban olma sıklığı %8.4-62.5, zorbalık yapma sıklığı %2.5-36.7, zorba/kurban olma sıklığı %6.8-%33.4 aralıklarında değişmektedir (14, 27, 77, 85, 66, 108–115). Bu geniş aralıklar; coğrafi ve kültürel

farklar, zorbalık tanımının kapsamı, örneklem büyüklükleri ve ölçüm aracı farklılıkları ile açıklanabilir.

Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmalarda, genel olarak Türkiye'deki çalışmalardan daha düşük sıklıklar bulunmuştur. HBSC 2021/2022 raporuna göre otuzdan fazla Avrupa ülkesinde, kurban sıklığı ortalama %11 iken zorba sıklığı %6 civarındadır. Ancak bu ortalamalar, ülkeler arasında farklılık göstermektedir. (101).

Amerika Birleşik Devletleri genelinde ve Avustralya'da temsil gücü yüksek örneklemlerle yürütülen araştırmalarda; kurban sıklığı yaklaşık %12, zorba sıklığı %3, zorba/kurban sıklığı %2 olarak tespit edilmiştir (55, 100, 116). Japonya, Kore, Tayvan gibi ülkelerde ise tüm sıklıklar belirgin şekilde düşüktür (101, 104). Amerika, Avrupa, Avustralya ve Japonya'da zorbalık sıklıklarının görece düşük olmasında, bu ülkelerde kapsamlı önleme politikalarının uzun yıllardır uygulanıyor olması, zorbalığa dair farkındalığın yüksek olması ve veri toplama sistemlerinin gelişmişliği etkili olabilir. Bu ülkelerde standardize sistemlerle yürütülen bu çalışmalar, belli zaman aralıklarıyla tekrarlanmakta, yalnızca öğrencilerden değil, çoğu zaman öğretmen ve ebeveynlerden de veri toplayarak çok boyutlu bir değerlendirme imkanı sunmaktadır. Ayrıca bu anketler, elektronik ortamda da uygulanarak, öğrencinin dürüst yanıt verme ihtimali artırılmaktadır. (83, 90, 101, 117).

Asya ve Orta Doğu ülkelerinde yapılan çalışmalarda sıklıklar büyük değişiklikler göstermektedir. Çin'de yürütülen çok sayıda çalışmada kurban sıklıkları %3.9-65.5, zorba sıklıkları %6.8-12.7, zorba/kurban sıklıkları %4.0-5.2 arasında değişmektedir. Birçok çalışma bulgusu, mevcut çalışma ile benzerdir. Örneklem büyüklüklerinin değişkenliği, yaş aralıklarının geniş tutulması ve tek maddelik sorularla ve düşük şiddette maruziyetlerin de zorbalık olarak sınıflandırılması, bu geniş aralığı açıklayabilir (11, 118–121). İran ve Suudi Arabistan'da yapılan araştırmalarda ise zorbalık rolü sıklıkları Türkiye çalışmalarına kıyasla düşük kalmıştır. Bu fark yalnızca örneklem büyüklüğü, yaş aralığı veya ölçüm tekniği ile açıklanamayabilir. Daha kapalı ve geleneksel toplum yapıları içinde, öğrencilerin mağduriyetlerini açıkça ifade edememeleri ve zorbalığın bir sorun olarak görülmemesi, bildirilen sıklıkların düşük kalmasına sebep olabilir (122, 123).

Afrika kıtasında yapılan çalışmalarda genellikle zorba ve zorba/kurban sıklıkları verilmemiş olup, kurban sıklıklarının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Yapılan geniş çaplı araştırmalarda, öğrencilerin neredeyse yarısının zorbalık mağduru olduğu belirlenmiştir. Yüksek sıklıklar, toplumsal şiddetin yaygınlığı, denetim ve müdahale mekanizmalarının zayıflığı ile açıklanabilir (68, 124).

Zorbalık türlerine ilişkin bulgular, bu bölümde tartışılacaktır.

Mevcut çalışmada birden fazla zorbalık türüne maruz kalındığı ve birden fazla zorbalık türünün uygulandığı tespit edilmiştir. Maruz kalınan ve uygulanan en yaygın tür sözel zorbalıktır. Cinsiyet dağılımına göre erkeklerde hem uygulanan hem maruz kalınan türün sözel zorbalık olduğu; kızlarda ise en sık maruz kalınan türün dolaylı zorbalık, en sık uygulana türün sözel zorbalık olduğu tespit edilmiştir.

Maruz kalınan zorbalık türü açısından, Erzurum'da yapılan üç çalışmadan ikisinde, çalışmamıza benzer şekilde sözel mağduriyetin daha sık olduğu, yalnızca birinde fiziksel mağduriyetin öne çıktığı görülmektedir. Cinsiyete göre dağılımlarda ise farklılıklar mevcuttur (125–127). Türkiye genelinde yürütülen pek çok araştırmada da sözel türün ilk sırada yer aldığı; erkeklerin çoğunlukta olduğu örneklemlerde ise fiziksel zorbalığın öne çıktığı dikkat çekmektedir. Kız öğrencilerde ise mevcut çalışmaya benzer şekilde dolaylı tür öne çıkmaktadır (85, 111, 128–135). Uluslararası literatürde sözel mağduriyet baskın olmakla birlikte, bazı çalışmalarda siber mağduriyet öne çıkmakta; erkek öğrencilerde fiziksel mağduriyetin, kız öğrencilerde dolaylı türün daha sık bildirildiği görülmektedir (68, 71, 136, 122, 137, 138). Bu bulgular değerlendirildiğinde mevcut çalışma, genel eğilimle büyük oranda örtüşmektedir. Cinsiyete özgü farklılıkların ortaya çıkmasında, toplumsal roller, akran ilişkilerindeki örüntüler ve okul iklimi gibi bağlamsal faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Uygulanan zorbalık türü açısından, Erzurum'daki çalışmalarda en sık rastlanan türler, mevcut çalışma ile benzerdir; ancak cinsiyet açısından bazı çalışmalar farklılık göstermektedir (125–127). Türkiye genelinde yürütülen çalışmalarda da sözel zorbalık, çalışmamıza benzer şekilde en sık rastlanan türdür; ancak farklı olarak,

erkeklerde çoğunlukla fiziksel zorbalık, kızlarda dolaylı ve sözel zorbalık öne çıkmaktadır. (85, 111, 131, 129, 130, 132–135). Uluslararası çalışmalarda da Türkiye geneline benzer bir eğilim mevcuttur (68, 71, 136, 122, 137, 138). Bu bulgulara göre mevcut çalışma, genel yaygınlık ve kız öğrencilerdeki eğilim açısından literatürle örtüşmekte; erkek öğrencilerde ise sözel türün baskınlığı ile daha yumuşak bir profil çizmektedir. Bu durum, okul ortamı, yaptırım algısı ve toplumsal normlara bağlı olarak, erkek öğrencilerin doğrudan şiddet yerine, daha görünmez yolları tercih ettiğini düşündürmektedir.

Tartışmanın bu bölümünde, zorbalığın süresi, gerçekleştiği ortam ve zorbalığı yapan kişinin özelliklerine ilişkin bulgular değerlendirilecektir.

Mevcut çalışmada zorbalığın en sık gerçekleştiği yerlerin başında öğretmenin yokluğunda sınıf ve okul bahçesi/spor sahası gelmektedir. Türkiye'de yapılan diğer araştırmalarda da benzer biçimde, sınıf, bahçe, kantin gibi gözetimsiz alanların öne çıktığı görülmektedir (85, 112, 113, 115, 133, 139). Uluslararası literatürde de öğretmen denetiminin düşük olduğu sınıf içi ve dışı alanların zorbalığın en sık yaşandığı ortamlar olduğu bildirilmiştir (55, 68, 123, 140). Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde hem Türkiye'deki hem de yurt dışındaki farklı çalışmaların, mevcut çalışma ile benzer olduğunu, zorbaların, yetişkin denetiminin zayıf, öğrenci etkileşiminin fazla olduğu yerleri tercih ettiğini göstermektedir.

Çalışmamızda, öğrencilerin büyük çoğunluğu, uğradıkları zorbalığın 1-2 hafta sürdüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte, zorbalığın çok daha uzun sürelere yayıldığını söyleyen öğrenciler de mevcuttur. İstanbul'da ve Manisa'da yapılan çalışmalar da benzer özellikler göstermektedir. (85, 112). Niğde ve Çanakkale'de yapılan çalışmalarda süreye dair net bir veri olmamakla birlikte, zorbalığın uzun sürelere yayıldığı belirtilmiştir (113, 139). Uluslararası bulgular da bu tabloyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Nijerya ve Suudi Arabistan'da yapılan çalışmalarda zorbalığın sıklıkla 1-2 hafta sürdüğü belirtilirken; ABD'de yapılan büyük ölçekli bir araştırmada bu sürenin altı ayı geçebildiği bildirilmiştir (55, 68, 123). Bu bulgular, zorbalığın kısa sürebildiği gibi kronik hale gelebileceğini de göstermektedir. Farklar ise sadece kültürel değil, yöntemsel etkenlerle de ilişkili olabilir. Zorbalığın daha çok fiziksel güç

yoluyla gerçekleştiği durumlarda daha hızlı tepki verilebilmesi ve öğretmenlerin müdahalesinin daha erken gerçekleşmesi, sürecin daha kısa sürmesinin sebebi olabilir (68, 123). Buna karşılık müdahalenin yetersiz olduğu veya öğrencilerin zorbalığı bildirmesinin geciktiği durumlarda ise süreç uzayabilmektedir (55).

Mevcut çalışmanın bulgularına göre zorbalık en çok 2-3 kişilik gruplar tarafından ve sıklıkla erkek öğrencilerce gerçekleştirilmektedir. İstanbul, Manisa, Niğde ve Çanakkale'de yürütülen çalışmalarda da benzer bulgular mevcuttur (112, 85, 113, 139). Çalışmamızın verilerine göre zorbalık yapan öğrencilerin çoğunluğu, mağdurla aynı sınıfta bulunmaktadır. Manisa, Ankara, Niğde ve Çanakkale'de yürütülen çalışmalarda da zorbalar sıklıkla kurbanla aynı sınıfta veya yakın çevresinde bulunmaktadır (85, 113, 133, 139). İstanbul'da yürütülen bir çalışmada ise bu bulguların aksine sıklıkla başka sınıflardan öğrenciler tarafından zorbalığa uğrandığı saptanmıştır. Bu durum, okulun genel sosyal yapısının farklı ve heterojen olması, sınıflar arası etkileşimin fazla olması ile açıklanabilir (112). Uluslararası çalışmalar da bu bulguları desteklemektedir. Nijerya'da zorbalığın genellikle mağdurla aynı sınıftaki birkaç erkek öğrenci tarafından gerçekleştirildiği bildirilmiştir; Avrupa merkezli bir çalışmada ise zorbaların büyük çoğunlukla kurbanla aynı sınıfta olduğu ifade edilmiştir (68, 141).

Zorbalığın bildirilme durumu ve öğrencilerin yaşadıkları mağduriyeti kimlerle paylaştıkları bu kısımda ele alınacaktır.

Mevcut çalışmada, öğrencilerin yarısından fazlasının maruz kaldıkları zorbalık deneyimlerini başkalarıyla paylaştıkları belirlenmiştir. Paylaşanların ise en sık başvurduğu kişiler evdeki yetişkinler ve arkadaşlarıdır. Türkiye'de yapılan diğer araştırmalarda da benzer biçimde, öğrencilerin duygusal olarak daha yakın hissettikleri kişileri tercih ettiği ve öğretmenlerin geri planda kaldığı görülmektedir (85, 112–115, 130, 133). Bununla birlikte bazı araştırmalarda, öğrencilerin önemli bir kısmının mağduriyetlerini kimseyle paylaşmadıkları bildirilmiştir (113, 114, 130). Bu durum yalnızca duygusal yakınlık sebebiyle değil, öğrencilerin öğretmenleri yeterince duyarlı veya etkin görmemelerinden de kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca öğrencilerin öğretmene

başvurmama sebebi, öğretmenlere duyulan güven eksikliği, damgalanma ve dışlanma korkusu da olabilir (142).

Zorbalığı bildirme durumları bakımından uluslararası çalışmalar değerlendirildiğinde farklılıklar gözlemlenmiştir. ABD ve Nijerya gibi bazı ülkelerde öğrencilerin zorbalığı paylaşma oranları yüksek olup, en sık başvurulan kişiler aile üyeleri, öğretmenler veya yakın arkadaşlardır. Bu yönüyle Türkiye çalışmaları ile bu çalışmaların kısmen benzer sonuçlara ulaştığı söylenebilir (55, 68). Suudi Arabistan çalışmasında ise bildirim sıklıkları çok düşüktür. Bildirenlerin çoğunluğu da ailesini tercih etmiştir (123). Genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin mağduriyetlerini paylaşma durumlarının, kültürel ve dini normlara, toplumsal cinsiyet rollerine ve otoriteye dair algılara bağlı olabileceği görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin bildirmeleri durumunda yardım alabileceklerine dair inançları da bu sonuçları etkileyebilir.

Zorbalığa müdahale eden kişilere dair öğrenci algılarının tartışıldığı bu bölümde, öğretmenler, diğer öğrenciler ve ailelerin rolleri değerlendirilmiştir.

Zorbalığa müdahale açısından değerlendirildiğinde mevcut çalışmada öğretmenlerin ve okuldaki diğer yetişkinlerin müdahale etme eğiliminde olduğu; özellikle sınıf öğretmenlerinin daha aktif bir rol oynadığı görülmektedir. Ancak öğrencilerin bu algılarının, her zaman somut davranışlara yansımadığı da dikkat çekmektedir. Zorbalık yapan öğrencilerle doğrudan iletişim kurulmadığı, mağdur öğrencilerin ailelerinin de çoğu zaman okul yönetimi ile bu konu hakkında iletişime geçmediği saptanmıştır. Türkiye'de yapılan çeşitli çalışmalarda da öğretmenlerin olaylara yeterince müdahale etmediği, ailelerin ise okulla iletişiminin zayıf olduğu belirtilmektedir (85, 112, 113, 133). Bazı çalışmalarda ise öğrencilerin zorbalığa tanıklık ettiğinde çoğunlukla pasif kaldığı; az bir kısmının müdahale ettiği tespit edilmiştir (85, 112, 113). Diğer öğrencilerin pasif kalması, ailelerin okulla yeterince iletişim kurmaması, öğretmenlerin denetimlerinin azlığı etkili bir önleme ve müdahale mekanizmasının olmadığını göstermektedir.

Farklı ülkelerdeki araştırmalarda da müdahale davranışları değişkenlik göstermektedir. ABD'de yapılan bir çalışmanın bulgularına göre, öğretmenler zorbalık

olaylarında aktif bir tutum sergilemektedir. Ayrıca bu çaba yalnızca böyle bir durum yaşandığında değil yaşanmadan önceki önlemleri de içermektedir (55). Buna karşın Nijerya ve Suudi Arabistan'da bunun tam tersi bir durum mevcut olup müdahaleler düzensiz, etkisiz ve cezalandırıcı şekildedir. Diğer öğrenciler de çoğunlukla zorbalığı görmezden gelmektedir. Müdahaleler öğrenciler tarafından korkutucu olarak algılanmakta olup, bildirimlerin azalmasının da sebebi olabilir (68, 123). Bu bulgular karşılaştırıldığında, Türkiye'de olduğu gibi Nijerya ve Suudi Arabistan'da da müdahale davranışlarının yetersiz ve etkisiz kaldığı; ABD'de ise daha güven veren müdahalelerin yapıldığı görülmektedir. Bu farklar yalnızca kişisel özelliklerden değil; okul politikaları ve eğitim sistemlerinden de kaynaklanmaktadır.

Zorbalığa tanık olan öğrencilerin duygusal ve davranışsal tepkileri bu kısımda tartışılacaktır.

Mevcut çalışmada öğrencilerin zorbalığa karşı verdiği en yaygın duygusal tepki mağdura üzülmek ve yardım etmek istemektir. Davranışsal olarak ise öğrencilerin yaklaşık yarısı zorbalığa uğrayan kişiye yardım etmeye çalışmıştır. Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmalar da öğrencilerin mağdura karşı genellikle empati duyarak öfke, üzüntü, huzursuzluk ve suçluluk gibi duygular yaşadığını göstermiştir. Bununla birlikte, bu duyguların her zaman davranışa dönüşmediği, öğrencilerin yardımlarının sınırlı kaldığı da ortak bulgular arasındadır (85, 112, 113, 130, 133). Bu durum, öğrencilerde zorbalığa karşı duyarlılık seviyesinin yüksek olduğunu fakat eyleme geçmek için bazı sosyal ve psikolojik engellerin bulunduğunu düşündürmektedir.

Uluslararası literatür, öğrencilerin zorbalık karşısında tepkilerinin, toplumsal normlara göre değişebileceğini göstermektedir. ABD'de yapılan bir çalışmada öğrencilerin tamamına yakınının mağdura karşı empati duyduğu ve yardım etmeye çalıştığı gösterilmiştir (55). Ancak Nijerya ve Suudi Arabistan gibi bazı toplumlarda öğrencilerin çoğunluğunun zorbalığa şahit olduklarında üzüntü duymalarına rağmen müdahale etmedikleri saptanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin müdahale düzeyinin az olduğu belirtilmiştir. (68, 123). Bu bulgular değerlendirildiğinde, zorbalığa müdahale

edebilme durumunun, okulda sorumluluğu ve cesareti destekleyen yapıların varlığına bağlı olduğu görülmektedir.

Tartışmanın bu bölümünde, cinsiyet değişkeni açısından zorbalık rollerindeki farklılıklar ele alınacaktır.

Mevcut çalışmada, erkek öğrencilerin zorba ve zorba/kurban olma sıklıkları kızlardan anlamlı düzeyde yüksek iken, kurban olma sıklıkları cinsiyete göre benzerdir. Erzurum'un üç merkez ilçesinde yapılan bir çalışmada cinsiyete göre zorbalık rolü dağılımlarının benzer olduğu bildirilmiştir (143). Türkiye'de yapılan diğer çalışmalarda da büyük ölçüde benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çeşitli illerde yapılan çalışmalarda erkek öğrenciler kızlara kıyasla anlamlı şekilde daha sık zorbalık yapmaktadır (66, 109, 111, 114, 130, 131, 133–135, 139, 144–159). Bu çalışmaların bazılarında zorba/kurban grubunda da erkeklerin daha sık bulunduğu saptanmıştır (109, 139, 112, 144, 145, 149, 157, 158). Kurban olma durumu açısından anlamlı fark bulunan çalışmaların bazılarında da erkekler kızlara göre daha sık mağduriyet yaşamıştır (131, 145, 148, 151, 154). Tüm bunların yanında cinsiyet açısından hiçbir grupta fark saptanmayan çalışmalar da mevcuttur (112, 114, 133, 151, 160, 161).

Uluslararası çalışmalarda da cinsiyet açısından tutarsızlıklar mevcuttur. Bazı ülkelerde bizim çalışmamıza benzer şekilde erkeklerin zorba ve zorba/kurban rollerinde daha sık yer aldığı görülürken (12, 71, 138); bazı ülkelerde kurban rolünde daha sık yer aldığı saptanmıştır (136, 137, 162–164). Çoğu çalışmada ise zorbalık rolü dağılımları cinsiyet açısından benzerdir (70, 99, 119, 165–167). Bu bulgular, cinsiyetin zorbalık rollerinde etkili bir değişken olduğunu; fakat bu etkinin kültürel özellikler, yaş, zorbalık türü, okul ortamı ve ölçme araçları gibi faktörlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (168, 169).

Zorbalık rolünün sınıf düzeyine göre nasıl farklılaştığı, bu bölümde değerlendirilecektir.

Mevcut çalışmada sınıf düzeyi sadece zorba olma durumu ile ilişkilidir. En düşük zorbalık sıklığı 5.sınıfta, en yüksek zorbalık sıklığı 8.sınıftadır. Sekizinci

sınıfların zorba olma riski beşinci sınıflara göre 3.57 kat daha yüksektir. Erzurum ve çevresinde yapılan diğer araştırmalarda da benzer sonuçlar saptanmış olup, sınıf düzeyi arttıkça zorba olma sıklıkları artmaktadır (126, 144, 143). Bu durum, ergenliğin ilerleyen dönemlerinde artan şiddet eğilimi, ebeveynlerle çatışmanın artışı, sosyal statü arayışı ve akran ilişkilerinde güç elde etme amacı gibi faktörlerle açıklanabilir.

Türkiye'nin farklı illerinde yapılan birçok çalışmada da zorba olma durumu ile sınıf düzeyi ilişkili bulunmuştur. Birçok araştırmada zorba olma sıklığı, anlamlı olarak üst sınıflarda daha yüksek bulunmuştur (13, 85, 128, 131, 134, 151, 154, 157, 170). Kurban grubuna ilişkin bulgular daha çeşitlidir. Bazı çalışmalarda kurban olma durumunun sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği, üst sınıflarda sıklığın arttığı saptanırken; Bazı çalışmalarda ise kurban olma durumu açısında fark bulunamamıştır (85, 111, 128, 170). Sınıf düzeyi açısından zorba/kurban grubu, daha az çalışmada test edilmiştir. Bu çalışmalarda da zorba/kurban sıklığı üst sınıflarda anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (85, 170).

Uluslararası literatürde zorbalık rolü ile genellikle doğrudan sınıf düzeyi değil, yaş değişkeni üzerinden yapılan analizler yer almaktadır. Yaş ile sınıf düzeyi genellikle birbirine paralel ilerlediğinden, bu bulgular karşılaştırılabilir niteliktedir. Avrupa, Orta Asya ve Kanada, İspanya ve Suudi Arabistan'daki araştırmalarda zorbalık yapma sıklığının yaşla birlikte anlamlı şekilde arttığı; kurban olma sıklığının ise azaldığı bildirilmiştir (101, 136, 123). Çin'de gerçekleştirilen bir çalışmada ise kurban olma sıklığı yaşla birlikte artarken; zorba ve zorba/kurban grupları ile yaş arasında ilişki bulunamamıştır. Bu durum, ergenliğe geçiş sürecinde öğrencilerin sosyal ikişkilerinde artan kırılganlık ve akademik baskılarla açıklanmıştır (119). Brezilya çalışmasında ise zorbalık rolü ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (99). Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası çalışmalarda da sınıf düzeyi (veya yaş) ile zorba olma durumu arasında anlamlı ve çoğunlukla pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna karşılık kurban ve zorba/kurban gruplarındaki dağılım daha değişkendir. Bu bulgular, yaş veya sınıf düzeyinin zorbalık rolü üzerindeki etkisinin yalnızca gelişimsel bir süreçle değil, aynı zamanda öğrencilerin okul içi konumları, akran ilişkilerindeki güç dengeleri ve öğretmen denetimi faktörlerle etkileşim içinde şekillendiğini düşündürmektedir (169).

Zorbalık rolü ile aile tipi, ebeveyn eğitimi ve çalışma durumu arasındaki ilişkiler bu kısımda tartışılacaktır.

Mevcut çalışmaya göre öğrencilerin büyük çoğunluğu çekirdek ailede, daha azı ise geniş veya parçalanmış ailede yaşamaktadır. Aile tipi ile zorbalık rolleri arasında anlamlı bir ilişki mevcut değildir fakat parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerde zorba ve zorba/kurban sıklıkları daha yüksek bulunmuştur. Doğrudan etkili olmasa da parçalanmış ailelerde zorbalık açısından risk bulunmaktadır.

İstanbul, Sinop, Bursa, Adana, gibi illerde yapılan çeşitli çalışmalarda aile tipi ile zorbalık rolü dağılımları benzer bulunmuştur (107, 111, 147, 161, 171–173). Bu bulgular mevcut çalışma ile benzerdir.

Uluslararası düzeyde de benzer sonuçlar bulunmaktadır. Brezilya, Malezya ve Çin'de yapılan araştırmalarda anne-baba birlikteliği ve aile tipi değişkenleri açısından anlamlı bir fark mevcut değildir (12, 99, 11). Tunus'ta yapılan bir araştırmada ise sadece ebeveynleri ile yaşayan öğrencilere kıyasla, büyükanne, amca gibi diğer aile bireyleri ile yaşayan öğrencilerin kurban olma sıklıkları daha yüksek bulunmuştur. Ebeveyn dışı bireylerle yaşamak, çocuğun maddi ve manevi destekten yoksun kalmasına, dolayısıyla zorbalığa karşı savunmasız hale gelmesine neden olmuş olabilir. Bu bulgu, Türkiye'de parçalanmış aile grubundaki öğrencilerde gözlenen sıklıklarla benzer olmakla birlikte, Türkiye'deki çalışmalarda istatistiksel anlamlılık saptanamamıştır. Bu fark, aile tipinin farklı çalışmalarda farklı tanımlanmasından, örneklemdeki parçalanmış aile sayısının değişkenliğinden ve örneklem farklılıklarından kaynaklanıyor olabilir.

Mevcut araştırmada anne ve baba eğitim düzeylerine göre kurban ve zorba gruplarının dağılımı benzer olarak bulunmuştur. Bununla birlikte, baba eğitim düzeyi ilkokul ve altında olan öğrencilerin zorba/kurban olma sıklığı, anlamlı düzeyde daha yüksektir. Anne eğitim düzeyine göre ise zorba/kurban sıklıkları değişmemektedir.

Literatürde anne-baba eğitim düzeyi ile ilgili çelişkili sonuçlar bulunmaktadır. Erzurum'da yapılan bir araştırmada, anne eğitimi arttıkça kurban olma sıklığının

azaldığı, zorba olma sıklığının ise arttığı saptanmıştır. Baba eğitimi ile zorbalık rolü arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (126). Bu bulgular mevcut araştırma bulgularıyla kısmen çelişmektedir. Burada daha eğitimli annelerin çocuklarının sosyal ortamlarda daha girişken olduğu hatta zaman zaman baskın roller üstlendiği düşünülebilir. Diğer yandan düşük eğitim düzeyindeki annelerin çocukları ise daha edilgen kalabileceğinden, mağduriyet riskleri artabilir.

Türkiye geneli 61 ilde yürütülen geniş kapsamlı bir araştırmada anne eğitiminin yüksekliğinin, zorba ve kurban olma durumları açısından risk teşkil ettiği bulunmuştur (154). Artvin, Aksaray, Şanlıurfa, Antalya ve İstanbul'da yürütülen çeşitli çalışmalarda ebeveyn eğitim düzeyi düştükçe öğrencilerin zorbalıkla ilişkili risklerinin (zorba veya kurban olma) arttığı saptanmıştır (14, 73, 134, 148, 150). Türkiye'deki diğer çalışmaların çoğunluğunda anne-baba eğitimi ile zorbalık rolü arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (85, 147, 133, 130, 145, 146, 151, 153, 156, 160, 161, 172). Uluslararası literatüre bakıldığında, Brezilya, Malezya, Çin ve Hindistan'da yapılan çeşitli araştırmalarda ebeveyn eğitimi ile zorbalık rolü arasında ilişki bulunamamış (11, 12, 99, 137); Tunus'ta yapılan çalışmada ise anne eğitimi yüksekliğinin zorbalık mağduriyeti açısından koruyucu olduğu saptanmıştır (70). Bu bulgular birlikte ele alındığında, ebeveyn eğitim düzeyinin zorbalık rolü ile ilişkisinin doğrusal ve tek yönlü olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle ebeveyn eğitiminin zorbalık rolüne etkisi araştırılırken okul ortamı, ebeveynlik tutumları ve sosyoekonomik koşullar birlikte değerlendirilmelidir.

Mevcut araştırmada anne-baba çalışma durumuna göre öğrencilerin zorbalık rolü dağılımları benzer bulunmuştur. Türkiye'nin farklı bölgelerinde (Bolu, Şanlıurfa, Adana, Ankara, İstanbul) yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer şekilde, ebeveynin çalışma durumu ile zorbalık rolü arasında ilişki bulunamamıştır (14, 111, 115, 133, 130, 128). Buna karşılık, Sinop ve Aksaray'da yürütülen iki ayrı çalışmada, annenin çalışıyor olması zorba olma ile ilişkili bulunmuştur (134, 147). KKTC ve Tunus'ta yapılan çalışmalarda ise anne ve babası çalışan öğrencilerin kurban olma sıklıkları daha yüksektir (70, 174). Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, zorbalık rolü için ebeveynlerin çalışma durumunun tek başına etkili olmadığı, aile ile ilişkili durumların kapsamlı şekilde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bizim

çalışmamızda da ebeveyn ilgisi, okul dışı konum bilgisi gibi değişkenlerle zorbalık rolü arasında daha belirgin ilişkiler saptanmıştır. Bu da çocuğun ebeveyniyle geçirdiği zamanın niceliğinden çok niteliğinin önemli olabileceğini göstermektedir (12, 11, 65).

Bu bölümde sosyoekonomik düzey göstergeleri ile zorbalık rolü arasındaki ilişkiler değerlendirilecektir.

Mevcut çalışmada sosyoekonomik düzeyle ilgili olan değişkenler bir bütün olarak değerlendirildiğinde zorbalık rolleri ile ilişkilerinin çoğunlukla sınırlı olduğu görülmektedir. Kişisel oda, bilgisayar veya tablet gibi unsurlar zorbalık rolleri için belirleyici bir etken değildir. Öğrencilerin algıladıkları gelir düzeyi ise sadece zorba/kurban grubunda anlamlıdır; düşük gelir düzeyinde zorba/kurban sıklığı daha yüksektir.

Türkiye'deki diğer çalışmaların çoğunda da sosyoekonomik göstergeler ile zorbalık rolü arasında benzer şekilde anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (85, 107, 111, 112, 134, 146, 150, 152, 156, 170, 171). Buna karşılık bazı araştırmalarda düşük gelir düzeyi, zorba veya kurban olmakla ilişkili bulunmuştur (115, 148, 153, 173, 172).

Uluslararası literatürde de sosyoekonomik değişkenler ile zorbalık rolü arasındaki ilişkilere dair çelişkili bulgular mevcuttur. Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Krallık, Çin ve Brezilya'da yürütülen çalışmalarda, çeşitli sosyoekonomik göstergeler ve gelir düzeyi ile zorbalık rolünüm ilişkili olmadığı saptanmıştır (11, 99, 166, 12, 123). Bunlardan farklı olarak, anlamlı ilişki bulan çalışmalar da mevcuttur. HBSC çalışması 2021/2022 raporuna göre bazı ülkelerde düşük gelir düzeyi ile zorbalık rolleri arasında anlamlı ilişki bulunmasına rağmen, bu bulgunun tüm ülkelerde geçerli olmadığı belirtilmiştir (101). Çeşitli ülkelerden çalışmaları içeren bir sistematik derlemede ve Şili'de yapılan bir çalışmada ise düşük gelirli ailelerden gelen çocukların, zorbalık yapma ve kurban olma olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (71, 87). Bu bulgular, zorbalık davranışlarının sadece ekonomik yetersizliklerle değil, bu yetersizliğin çocuğun ilişkilerine nasıl yansıdığı ile de alakalı olduğunu göstermektedir. Sosyoekonomik göstergeler, ancak aile içi destek, sosyal

etkileşim ve psikolojik sağlamlık gibi değişkenlerle birlikte ele alındığında zorbalık rolünü yordamak açısından işlevsel hale gelebilir (11, 65, 87).

Bu kısımda öğrencilerin dijital medya kullanımı ve ekran süresi ile zorbalık rolü arasındaki ilişkiler tartışılacaktır.

Mevcut araştırmada günlük ekran süresi dört saatin üzerinde olan öğrencilerde zorba ve zorba/kurban olma sıklıklarının, internet ve dijital oyunlar nedeniyle sorumluluklarını aksatan öğrencilerde ise tüm zorbalık rolü sıklıklarının arttığı saptanmıştır.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda da dijital medya kullanımı ile zorbalık rolü arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ağrı ve Tokat'ta yürütülen çalışmalarda, internet bağımlılığı ve uzun süreli dijital oyun oynamak ile zorba olma durumu ilişkili bulunmuştur (145, 175). İstanbul'daki bir çalışmada ise internet bağımlılığı, hem zorbalık hem de mağduriyet ile; Adana'da ise sadece mağduriyet ile ilişkili bulunmuştur (111, 146).

Uluslararası araştırmalar da dijital medya kullanma alışkanlıklarının zorbalık satatüleri ile ilişkili olabileceğini göstermektedir. Çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalarda, ekran süresinin fazla olmasının ve internet bağımlılığının zorbalık ve mağduriyetle ilişkili olduğu saptanmıştır (61, 119, 163, 176). Bu bulgular ile, dijital medya kullanım davranışlarının, bireyin yaşam düzenine etki ettiği ve zorbalık davranışları üzerinde etkili olduğu sonucuna varılabilir. Dijital medya kullanımının zorbalık rolü ile ilişkisi, yalnızca sürenin uzunluğuna değil; kullanım biçimine, içerik türüne ve kişinin sosyal becerilerine bağlı olarak şekillenmektedir. Şiddet içerikli yayınlara maruz kalan veya çevrimiçi ortamda sanal bir güç elde eden bireyler, zorbalık yapma eğilimi gösterirken; sosyal izolasyon yaşayan, normal hayattaki ilişkileri zayıf olan bireyler ise daha çok mağduriyet yaşamaktadır. Bazı bireylerde ise zorba/kurban olma durumu gelişebilmektedir. Bu nedenle dijital medya kullanımı, doğrudan bir risk faktörü olmaktan çok, bireysel kırılganlıkları tetikleyerek dolaylı bir etki sunmaktadır (61, 163, 176)

Bu bölümde öğrencilerin ebeveynleri ile olan ilişkileri ve aile içi iletişim durumlarının zorbalık rolü üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Mevcut çalışmada, öğrenci-ebeveyn ilişkisi ile zorbalık rollerinin ilişkili olduğu görülmektedir. Okulda yaşadıklarını ebeveyneleriyle paylaşabilen öğrencilerde hem zorba hem de zorba/kurban olma sıklığı önemli düzeyde düşüktür. Benzer şekilde isteklerinin ebeveynleri tarafından dikkate alındığını belirten öğrencilerde kurban ve zorba/kurban olma sıklıkları anlamlı düzeyde düşüktür. Çocuğunun okul dışında nerede olduğunu bilen ebeveynlerin çocuklarında da zorba ve zorba/kurban olma sıklıkları daha düşüktür; denetimin olmadığı durumlarda zorba/kurban olma riski 2.58 kat artmaktadır. Ebeveynin genel tavrı da önemli bir belirleyicidir. Koruyucu ve şefkatli ebeveynlere sahip çocuklarda zorbalık rolü sıklıkları daha düşükken, ilgisiz ve otoriter tutum sergileyen ebeveynlerde bu sıklıklar yükselmektedir.

Türkiye'de yürütülen birçok çalışma da bu bulguları desteklemektedir. Erzincan'da yapılan bir araştırmada ergen-ebeveyn ilişkisinin niteliğinin zorbalık davranışının güçlü bir yordayıcısı olduğu; yakın ve ilgili ebeveyn ilişkilerinin zorbalığı azalttığı bildirilmiştir (144). Ankara'da yapılan bir çalışmada, demokratik ebeveyn tutumunun (çocuğun görüşüne değer veren, sınır koyarken esnek davranan ebeveyn) hem zorbalık hem de mağduriyet için koruyucu olduğu saptanmıştır. Buna karşın, aşırı koruyucu tutum ve otoriter tutum ise zorbalıkla pozitif ilişkilidir (128). İstanbul, Bursa ve Denizli'de yapılan çalışmalarda ilgisiz, sevgisiz ve otoriter ebeveyn tutumu ile soğuk ilişkilerin olduğu aile ortamının, zorba ve zorba/kurban olma sıklığını artırdığı bildirilmiştir (150, 173, 177, 13, 148). Bursa'da yapılan başka bir araştırmada ise aile doyumunun (aile içi ilişkilerden duyulan memnuniyet ve destek hissi) yüksek olduğu ailelerden gelen çocukların, daha az sıklıkta zorbalık yaptığı tespit edilmiştir (129).

Uluslararası literatür de benzer bulguları desteklemektedir. Ebeveynin genel tutumunun incelendiği, Çin'de yapılan çeşitli araştırmalarda, aşırı koruyucu, sert ya da ilgisiz ebeveyn tutumlarının zorbalık eğilimini artırdığı; buna karşılık duygusal olarak sıcak ve ilgili tutumların hem zorbalık hem de mağduriyet açısından koruyucu olduğu saptanmıştır (65, 69, 178). Benzer şekilde ebeveynin çocuğa sağladığı duygusal destek

de önemli bir koruyucu faktördür. Çin, İtalya ve Malezya'da yapılan araştırmalarda aileden yeterli destek gören, ebeveyn denetimi, aile içi bağlılık ve aidiyet hissinin yüksek olduğu çocuklarda zorbalığa karışma olasılığının daha düşük olduğu saptanmıştır (12, 163, 164, 166, 179). Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, farklı kültür ve coğrafyalarda yapılan çalışmalarda aile içi ilişkilerin özelliğinin ve ebeveyn desteğinin, zorbalık rolü üzerinde doğrudan etkili olabileceğini göstermektedir. Ebeveynin yalnızca tutumu ve destekleyici olması değil, aynı zamanda çocuğun hayatına yönelik farkındalığı ve denetiminin de sosyal öğrenme süreçlerini şekillendirerek zorbalık rolleri üzerinde etkili olduğu dikkat çekmektedir (65, 162, 163, 167, 179).

Bu bölümde, öğrencilerin arkadaş ilişkileri, sosyal etkinliklere katılımı, akademik başarıları, devamsızlık durumları ve okula yönelik tutumlarının zorbalık rolü ile ilişkisi ele alınacaktır.

Mevcut araştırmanın bulguları, öğrencilerin sosyal ilişkileri ve arkadaşlık etkileşimlerinin, zorbalık rolü açısından anlamlı farklılıklara sebep olduğunu göstermektedir. Dörtten az yakın arkadaşı olan öğrencilerde hem kurban hem de zorba/kurban olma sıklığı daha yüksektir. Ayrıca dört veya daha fazla arkadaşı olanların zorba olma riski 2.3 kat daha fazladır. Çalışmamızda elde edilen bir diğer önemli bulgu da, zorbalığın sıklıkla 2-3 kişilik arkadaş grupları tarafından gerçekleştirildiğidir. Bunlar, gruplaşmanın, zorbalık davranışları üzerindeki etkisini göstermektedir. Akranları ile vakit geçirmeyen öğrencilerde kurban olma sıklığı artmaktadır; ancak bu grupta zorba olma sıklığı daha düşüktür. Sıkıntılarını akranları ile paylaşamayan öğrencilerin hem kurban hem de zorba/kurban olma sıklıkları belirgin şekilde yüksektir. Arkadaşları ile sık sık tartışan öğrencilerde ise hem zorba (9 kat) hem de zorba/kurban olma (8.3 kat) riski yüksektir.

Bu bulgular Türkiye'deki diğer çalışmalarla büyük oranda benzerdir. Çeşitli illerde yapılan araştırmalarda, öğrencinin yakın arkadaşının olmaması, akran ilişkilerinin zayıf ve kalitesiz olması, arkadaş gruplarına kabul edilmemesi, sorunlarını arkadaşları ile paylaşamaması gibi durumlarda hem zorba olma hem de mağduriyet risklerinin arttığı saptanmıştır (73, 85, 114, 128, 134, 150, 153, 154, 173). Benzer

şekilde, arkadaşları ile problem yaşayan öğrencilerde de zorbalık rollerine dahil olma sıklıkları daha yüksek bulunmuştur (66, 156).

Uluslararası literatürde de öğrencilerin sosyal ilişkileri, yalnızlık düzeyleri ve akran desteği ile zorbalık rolleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Birleşik Krallık, İsveç, İtalya, Çin ve İspanya'da yapılan çeşitli araştırmalarda yakın ve yardımsever arkadaş varlığı, güçlü akran ilişkileri, yeterli sosyal destek gibi etkenlerin zorbalık rolleri açısından koruyucu olduğu tespit edilmiştir. (165, 166, 119, 167, 162, 48, 163). Malezya'da ise arkadaşları ile kavga eden öğrencilerin zorba ve zorba/kurban olma risklerinin fazla olduğunu tespit etmiştir (12). Bu bulgular değerlendirildiğinde, sosyal ilişkilerdeki zayıflık ve bozulmanın, farklı mekanizmalar üzerinden zorbalık rollerini etkilediği söylenebilir. Yakın arkadaş sayısının azlığı ve akran desteğinin olmayışı, öğrencinin sosyal bağlarını zayıflatarak yalnızlık ve dışlanmışlık hislerini artırmaktadır. Bu da onu zorbalık mağduriyeti açısından kırılgan hale getirmektedir (65, 119). Buna karşılık, akranlarıyla çatışmalı yaşayan ve kabul görmeyen öğrenciler, agresif davranışları benimseyerek zorba rolüne bürünebilir (12, 162). Öte yandan arkadaş varlığı her zaman koruyucu olmayabilir; çünkü zorbalık eğilimindeki öğrenciler bir araya gelerek bu davranışları pekiştirebilmektedir. (12, 167).

Mevcut araştırmaya göre, öğrencilerin okul başarısı, devamsızlık durumu ve okulu sevme durumları da zorbalık rolü için belirleyici olmaktadır. Okul başarısı düşük olanların zorba ve zorba/kurban olma sıklıkları anlamlı düzeyde yüksektir. Benzer şekilde devamsızlık yapanlarda da zorba ve zorba/kurban olma sıklıkları anlamlı şekilde yüksektir. Okulu sevmeyen öğrencilerde ise zorba/kurban olma sıklığı sevenlere göre daha yüksektir.

Türkiye'de yapılan diğer çalışmalarda da bulgular benzer doğrultudadır. Aksaray, Manisa, Ankara ve İstanbul'da okul başarısı düşük olan öğrencilerin zorbalık rolü sıklıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (85, 107, 155, 173, 134). Adana'da okul başarısı düştükçe mağduriyetin arttığı (111); İstanbul ve Bursa'da zorbalık düzeyinin arttığı tespit edilmiştir (131, 170). Ankara ve İstanbul'da yapılan çalışmalarda, okulu sevmeyen ve devamsızlık yapan öğrencilerin mağduriyet ve

zorbalık puanları daha yüksek bulunmuştur (114, 153). Buna karşın, bazı araştırmalarda okul başarısı ile zorbalık rolü arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (115, 152).

Uluslararası çalışmalarda da benzer bulgular mevcuttur. Hindistan'da okulu sevmeyenlerin zorba/kurban olma riski daha yüksek bulunmuştur (138). Malezya'da devamsızlığın zorbalıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (12). PISA 2018 çalışmasında ve İtalya'da yürütülen bir araştırmada "okula bağlılık", zorbalık davranışlarını azaltan bir faktör olarak saptanmıştır (9, 167). Avustralya ve Çin'de yapılan çalışmalarda akademik başarı düşüklüğü zorbalıkla ilişkili bulunmuştur (65, 100). Sonuç olarak öğrencinin okul başarısı ve okulu sevme durumu zorbalık rolü rollerinin hepsinde belirleyici faktörler olarak gösterilmiştir. Tüm bu bulgular değerlendirildiğinde, öğrencinin öğrencinin okula yönelik tutumu, okul başarısı ve devamsızlık durumunun zorbalık rolü ile ilişkili olduğu ve bu ilişkinin farklı mekanizmalar üzerinden işlediği görülmektedir. Düşük akademik başarı, bazı öğrencilerde sosyal statü eksikliğini telafi etmek amacıyla saldırgan davranışlara zemin hazırlayarak zorbalık davranışını artırabilir (100, 167). Aynı zamanda başarısızlık, özgüven eksikliğine sebep olarak öğrenciyi mağduriyet açısından kırılgan hale getirebilir. Ayrıca mağduriyet yaşayan öğrenciler, yaşadıkları bu durumdan dolayı okuldan uzaklaştığı için de akademik başarıları düşüyor olabilir (65, 111, 119). Devamsızlık ve okulu sevmemek de aynı şekilde mağdur öğrencilerde korku ve kaçınmanın bir sonucu olarak ortaya çıkabildiği gibi, zorba öğrencilerde okula aidiyet duygusunun azlığından ve otoriteye karşı durmalarından kaynaklanabilir. Ayrıca okuldan uzak kalan öğrenciler okul normlarından ve öğretmen denetiminden uzaklaşacağı için hem saldırganlık hem de savunmasızlık açısından risk altında olabilir (9, 12, 100, 167). Literatürdeki bazı farklılıklar ise örneklemdeki çeşitlilik, ölçüm araçlarındaki değişiklikler ve okul iklimindeki farklardan kaynaklanabilir.

Çalışmanın Güçlü Yönleri

Araştırma, Erzurum ili genelinden üç farklı ilçeyi kapsayacak şekilde geniş bir örneklem ile yürütülmüş ve toplamda 1326 öğrenciye ulaşılmıştır. 5. sınıftan 8. sınıfa kadar dört eğitim kademesinden toplam 1326 öğrencinin katılımıyla elde edilen

veriler, hem sınıf düzeyi hem de cinsiyet açısından temsiliyeti yüksek bir örneklem oluşturmuştur. Bu durum, bulguların bölgesel düzeydeki genellenebilirliğini artırmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin sadece zorbalığa maruz kalma değil, zorbalık yapma ve aynı anda her iki rolü üstlenme durumlarını da kapsayan çok boyutlu bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada kullanılan Olweus Akran Zorbalığı Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik açısından yeterli bir araç olup, zorbalığın farklı türlerini (sözel, fiziksel, dolaylı, cinsel ve siber) ayrı ayrı değerlendirme imkânı sunmuştur. Zorbalığın gerçekleştiği yer, süresi, zorbaların sayısı ve cinsiyeti gibi nitel unsurların da incelenmiş olması, çalışmanın literatüre katkılarından biridir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kesitsel tasarımda yürütülmesi, değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin kurulmasına olanak tanımamaktadır. Verilerin tamamı öğrencilerin öz-bildirimlerine dayandığı için yanıtlar hatırlama yanlılığı ya da olayları olduğundan az/çok bildirme gibi bilişsel çarpıklıklardan etkilenmiş olabilir. Ebeveyn görüşü ya da öğretmen değerlendirmesi gibi çok kaynaklı veri toplanmamış olması, bazı değişkenlerin tek bir bakış açısıyla yorumlanmasına yol açmış olabilir. Özellikle zorbalık yapan öğrencilerin davranışlarını olduğundan hafif gösterme eğiliminde olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca çalışma yalnızca Erzurum il merkezine bağlı üç ilçede uygulanmış olup, farklı coğrafi bölgelerde veya kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin zorbalık deneyimlerini yansıtma konusunda sınırlıdır. Son olarak, verilerin toplanmasında öğretmen veya okul personelinin bulunma ihtimali, bazı öğrencilerin özellikle zorbalık yapma davranışlarını gizleme eğilimini artırmış olabilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Erzurum il merkezindeki ortaokul öğrencileri arasında akran zorbalığının oldukça yaygın olduğunu; zorbalıkla ilişkili birçok bireysel, ailesel ve sosyal değişkenin mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular bu bölümde özetlenerek aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Katılımcıların yaklaşık yarısı, zorbalık türlerinden herhangibirine maruz kalmıştır. Zorbalığın bu oranda yaygın olması, tüm okul ortamlarında düzenli denetim mekanizmalarının ve müdahale sistemlerinin oluşturulmasını, farkındalıkla ilgili eğitimler verilmesini zorunlu kılmaktadır.
- Zorbalığa uğrayan öğrenciler arasında en yaygın tür sözel; zorba olanlarda ise sözel ve dolaylıdır. Bu bulgu hem sözel hem dolaylı zorbalığın erken farkedilmesi için öğrencilere ve okul çalışanlarına zorbalık türlerini tanıma, engelleme ve müdahale etme eğitimleri düzenlenmesini gerektirmektedir.
- Erkek öğrencilerin hem zorba hem de zorba/kurban olma sıklıkları daha yüksektir. Araştırmalar, erkek öğrencilerin olumsuz duygularını dışa vurma eğilimlerinin daha fazla olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, özellikle erkek öğrencilere yönelik öfke yönetimi, duygusal farkındalık ve problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimlerin yaygınlaştırılması önemlidir.
- Zorba olma durumu, yaşla birlikte artmaktadır. Bu nedenle üst sınıftaki öğrencilere, yaşlarına uygun önleme ve farkındalık eğitimleri düzenlenmelidir.
- Zorbalık davranışı çoğunlukla öğretmen yokken sınıf içinde gerçekleşmektedir. Ayrıca bahçe ve koridor gibi ortak alanlar da bu tür davranışların sık yaşandığı yerler arasındadır. Bu bulgular, okulun tüm alanlarında gözetimin güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle teneffüslerde sınıf içi ve dışı alanlarda görevli öğretmen sayısının artırılması, nöbet sisteminin daha etkin bir hale getirilmesi, olası zorbalık durumlarının önlenmesine katkı sağlayacaktır.

- Zorba öğrencilerin çoğunluğu kurbanlarla aynı sınıftadır. Bu bulgu, sınıf içi zorbalık ilişkilerine özellikle odaklanılması gerektiğini göstermektedir. Sınıf rehberlik saatleri buna göre revize edilmeli; öğretmenler sınıf içindeki hiyerarşiyi fark ederek zorbalığın önüne geçmelidir.
- Zorbalığa uğrayan öğrencilerin yaklaşık üçte biri bu durumu kimseye söylememiştir. Türkiye'de benzer şekilde, öğrencilerin bir kısmı, ailesinden veya öğretmeninden destek göremeyeceğini düşündüğü için yaşadıkları zorbalığı gizlemektedir. Bu nedenle öğrencilere gerekli güven sağlanarak, olumsuz durumları paylaşabilmeleri sağlanmalıdır. Öğretmen ve veliler, öğrenci ile açık şekilde ve güven vererek iletişim kurmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmelidir.
- Öğretmenler ve öğrenciler, zorbalığa her zaman müdahale etme konusunda yetersiz kalmaktadır. Geliştirilen uluslararası müdahale programları, öğretmen müdahalesinin döngüyü kırmak için en etkili yöntem olduğunu vurgulamaktadır. Buna yönelik ülkemize uygun müdahale programları geliştirilebileceği gibi öğretmenler için hizmet içi eğitimler de planlanabilir.
- Zorbalık yapan öğrencilerin yaklaşık yarısıyla ne aileleri ne de öğretmenleri konuşmuştur. Literatürde zorba davranışların çoğunlukla öz düzenleme sorunları ve sosyal öğrenme modelleri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle zorba öğrencilere yönelik de destek ve terapi çalışmaları sağlanmalıdır.
- İnternet ve dijital oyun nedeniyle sorumluluklarını aksatan öğrencilerde hem zorba hem zorba/kurban olma sıklığı anlamlı şekilde yüksektir. Bu durum, medya kullanımının sosyal ilişkileri etkilediğini göstermektedir. Özellikle bu yaş grubunda şiddete yönelten içeriklere maruz kalmanın yaygın olması, saldırgan davranışların normalleşmesine ve model alınmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle çocuklara erken yaşlardan itibaren medya içeriklerini doğru kullanma ile ilgili eğitimler verilmeli, gerekirse bu içeriklere ulaşmaları engellenmelidir. Aynı zamanda okul ortamında telefon kullanımının sınırlandırılması ya da tamamen önlenmesi, zorbalık davranışlarının azalmasına katkı sağlayabilir. Ebeveynler ve

öğretmenler, çocukların medya kullanımına yönelik kurallar koymalı ve denetim mekanizmaları geliştirilmelidir.

- Ailesi tarafından okul dışındaki konumu bilinen, istekleri dikkate alınan ve ebeveynleri ile tartışmayan öğrencilerde zorbalık rollerinin sıklıkları daha düşük bulunmuştur. Ayrıca aile içindeki tartışmalar, zorbalık davranışı ile ilişkilidir. Bu nedenle aile içi ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ebeveyne eğitimleri planlanmalı, ailenin okul ve öğretmenlerle iş birliği içinde olması sağlanmalıdır.
- Arkadaşlarıyla sık sık tartıştığını belirten öğrencilerde zorbalık rollerine dahil olma sıklığının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, sosyal çatışmaların zorbalık davranışlarına zemin hazırlayabileceğini göstermektedir. Ayrıca, az sayıda arkadaşı olan ve sıkıntılarını akranlarıyla paylaşamayan öğrencilerde kurban ve zorba/kurban sıklığının fazla olması, sosyal izolasyonun da zorbalık davranışlarında etkili olduğunu göstermektedir. Bu açıdan, okullarda öğrenciler arası ilişkileri izlemeye ve desteklemeye yönelik sistematik bir yaklaşım benimsenmelidir. Özellikle rehberlik servisleri ve sınıf öğretmenleri, arkadaşlarıyla sık sık tartışma yaşayan öğrencileri yakından izlemeli ve bu öğrencilere yönelik erken müdahale stratejileri geliştirmelidir. Bu şekilde, olası zorbalık davranışlarının erken fark edilmesi kolaylaşacaktır. Akran destek gruplarının oluşturulması, duygusal paylaşımı teşvik eden etkinliklerin planlanması ve sosyal beceri eğitimlerinin verilmesi; akran ilişkilerine katkı sağlayacaktır.
- Okulu sevmeyen öğrencilerde zorba/kurban olma yaygınlığı anlamlı şekilde daha yüksektir. Aynı zamanda, sanat ve spor gibi okul dışı sosyal etkinliklere katılan öğrencilerde zorbalığın düşük olması, okul aidiyetinin ve olumlu sosyal bağların koruyucu etkisini göstermektedir. Bu nedenle okullarda öğrenci kulüpleri, gönüllülük projeleri ve hobi etkinlikleri gibi sosyal faaliyetlerin yaygınlaştırılması, öğrencilerin okula bağlanmasını ve zorbalık davranışlarından uzaklaşmalarını destekleyecek bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Yavuzer Yasemin. Okullarda Saldırganlık/Şiddet: Okul Ve Öğretmenle İlgili Risk Faktörleri Ve Önleme Stratejileri. Millî Eğitim 2011; 41(192):43–61.
2. Pişkin M. School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying Problems. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice 2002; 2(2).
3. Sevda Özdinçer Arslan, Sevim Savaşer. Okulda Zorbalık. Millî Eğitim 2009; 39(184):218–27.
4. Balay R. Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. Ankara Universitesi Egitim Bilimleri Fakultesi Dergisi 2005:1–22.
5. Doç. Dr. Fatma Özmen, Nuriye Küçük. İki Ayrı Zaman Diliminde Okulda Şiddet Durumu. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2013; 11(2):78–96.
6. Gökler Rıza. Peer bullying in schools. HumanSciences 2009; 6(2):511–37.
7. Olweus D. School bullying: development and some important challenges. Annu Rev Clin Psychol 2013; 9:751–80.
8. D. Olweus. Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. Journal of Child Psychology and Psychiatry 1994; 35(7):1171–90.
9. OECD. PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students'Lives. Paris: OECD Publishing; 2019.
10. Türkiye İstatistik Kurumu. Türkiye Çocuk Araştırması 2022. Ankara; 2022.
11. Wang H, Wang Y, Wang G, Wilson A, Jin T, Zhu L et al. Structural family factors and bullying at school: a large scale investigation based on a Chinese adolescent sample. BMC Public Health 2021; 21(1):1–10.
12. Sabramani V, Idris IB, Ismail H, Nadarajaw T, Zakaria E, Kamaluddin. Bullying and Its Associated Individual, Peer, Family and School Factors: Evidence from Malaysian National Secondary School Students. International journal of environmental research and public health 2021; 18(13).
13. Gür N. İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde akran zorbalığı ve eşlik eden duygusal davranışsal sorunlar; Bursa ili örneklemi [Tıpta Uzmanlık Tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi; 2019.
14. Kilicaslan F, Beyazgul B, Kuzan R, Karadag D, Koruk F, Koruk I. The prevalence of peer bullying and psychiatric symptoms among high school students in southeast Turkey. Nordic Journal of Psychiatry 2023; 77(1):83–90.
15. Bedel Ahmet, Güler Gökhan. Ortaokul Öğrencilerinde Zorbalığı Ve Saldırganlığı Açıklamada Başa Çıkma Stratejilerinin Rolü. esosder 2020; 19(73):105–21.

16. Körük S. Saldırganlık ve Şiddeti Açıklayan Yaklaşımlar. In: Özabacı NŞ, editor. Çağımızın Çözüm Arayan Sorunu Şiddet. Ankara Pegem Akademi Yayıncılık; 2020. p. 93–103.

17. Violence Prevention. World report on violence and health. World Health Organization 2002 Oct 3 [cited 2024 Oct 23.135Z]. Available from: URL: https://www.who.int/publications/i/item/9241545615.

18. Nilüfer Ş.Özabacı. Şiddet. In: Özabacı NŞ, editor. Çağımızın Çözüm Arayan Sorunu Şiddet. Ankara Pegem Akademi Yayıncılık; 2020. p. 1–22.

19. Iacob Ioan. School bullying: definition, characteristics, and intervention strategies. Revista de Cercetare şi Intervenţie Socială 2009; 26:7–29.

20. Dan Olweus. Bully/victim problems in school: Facts and intervention. European Journal of Psychology of Education 1997; 12(4):495–510.

21. Rigby K. Bullying in schools and what to do about it / Ken Rigby. Rev. and updated. Camberwell, Vic.: ACER; 2007.

22. Vivolo-Kantor AM, Martell BN, Holland KM, Westby R. A systematic review and content analysis of bullying and cyber-bullying measurement strategies. Aggression and Violent Behavior 2014; 19(4):423–34.

23. Dan Olweus. Understanding and Researching Bullying : Some Critical Issues. In: Jimerson SR, Swearer SM, Espelage DL, editors. Handbook of bullying in schools: An international perspective. New York: Routledge; 2010. p. 9–33

24. Olweus D, Limber SP, Breivik K. Addressing Specific Forms of Bullying: A Large-Scale Evaluation of the Olweus Bullying Prevention Program. Int Journal of Bullying Prevention 2019; 1(1):70–84.

25. Nilüfer Ünal. Akran Zorbalığı ile Ergenlerin Algıladıkları Aile İşlevselliğinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi; 2019.

26. Öğr. Gör. Remzi Yıldırım. Akran Zorbalığı. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2012; 10(2):39–51.

27. Füsun Gökkaya, Serap Tekinsav Sütcü. Akran Zorbalığının Ortaokul Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2020; 35(1):40–54.

28. Hatice Uysal, Çağlayan Dinçer. Peer Bullying During Early Childhood. Journal of Theoretical Educational Science 2012; 5(4):468–83.

29. Hüseyin Eren, Sıraç Bakan, İbrahim Yıldız. Ortaokul Çocuklarında Akran Zorbalığı ve Arkadaşlık İlişkilerin İncelenmesi. socialsciences 2023:125–37.

30. Nilüfer Ş.Özabacı. Zorbalık. In: Özabacı NŞ, editor. Çağımızın Çözüm Arayan Sorunu Şiddet. Ankara Pegem Akademi Yayıncılık; 2020. p. 61–76.

31. Özkan Yasemin, Gökçearslan Çifci Elif. Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı. İOO 2010; 9(2):576–86. Available from: URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8595/106922.

32. Tuncay Ayas, Metin Pişkin. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi 2015; (50):316–24.

33. Helen Mynard, Stephen Joseph. Development of the multidimensional peer-victimization scale. Aggressive Behavior 2000; 26(2):169–78.

34. Ergül Topçu Aysun. Okullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığı Ve Doğası Üzerine Bir Derleme. Kriz Dergisi 2018; 26(2).

35. Rivers I, Smith PK. Types of bullying behaviour and their correlates. Aggressive Behavior 1994; 20(5):359–68.

36. Olweus D. Cyberbullying: An overrated phenomenon? European Journal of Developmental Psychology 2012; 9(5):520–38.

37. Cowie H, Jennifer D. New Perspectives On Bullying. McGraw-Hill Education (UK); 2008.

38. Buhs ES, McGinley M, Toland MD. Overt and Relational Victimization in Latinos and European Americans: Measurement Equivalence Across Ethnicity, Gender, and Grade Level in Early Adolescent Groups. The Journal of Early Adolescence 2010; 30(1):171–97.

39. Betts LR, Houston JE, Steer OL. Development of the Multidimensional Peer Victimization Scale–Revised (MPVS-R) and the Multidimensional Peer Bullying Scale (MPVS-RB). The Journal of Genetic Psychology 2015; 176(2):93–109.

40. Kılınç S. Türkiye'de Akran Zorbalığı Konusunda Yapılan Çalışmaların Sistematik Analizi (2010-2020). KAREFAD 2023; 11(1):97–115.

41. Farrington DP. Understanding and Preventing Bullying. Crime and justice 1993; 17:381–458.

42. Doğan A. Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health 2010; 17(3):149–62.

43. Ayas Tuncay, Pişkin Metin. Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. İOO 2011; 10(2):550–68.

44. Banks R. Bullying in Schools. ERIC Digest; 1997. Available from: URL: https://eric.ed.gov/?id=ED407154.

45. Yelboğa N, Koçak O. Ergenlerde Akran Zorbalığını Yordayan Bazı Faktörlerin Zorba ve Mağdur Bireyler Açısından Değerlendirilmesi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 2019; 13(19):2286–320.

46. Müjgan Alikaşifoğlu. Akran istismarı. Türk Pediatri Arşivi 2011; 46(11):31–4. Available from: URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpedar/issue/13181/159174.

47. Altıner Dikici B. Adli Olgularda Akran Zorbalığının Prospektif Olarak Değerlendirilmesi [Tıpta Uzmanlık Tezi]. Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi: Tıp Fakültesi; 2024.

48. Babarro I, Andiarena A, Fano E, Lertxundi N, Vrijheid M, Julvez J et al. Risk and Protective Factors for Bullying at 11 Years of Age in a Spanish Birth Cohort

Study. International journal of environmental research and public health 2020; 17(12):4428.

49. Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı. Çevrimiçi Zorbalık Farkındalık Rehberi; 2020 [cited 2025 Apr 15]. Available from: URL: https://www.zorbaligiengelle.org/zorba-kurban-ve-digerleri/.

50. Nermin Gürhan. Her Yönü ile Akran Zorbalığı. Turkiye Klinikleri J Psychiatr Nurs-Special Topics 2017; 3(2):175–81.

51. Solberg ME, Olweus D, Endresen IM. Bullies and victims at school: are they the same pupils? The British journal of educational psychology 2007; 77(Pt 2):441–64. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17504556/.

52. Kennedy RS. Bully-Victims: An Analysis of Subtypes and Risk Characteristics. J Interpers Violence 2021; 36(11-12):5401–21.

53. Sterzing PR, Auslander WF, Ratliff GA, Gerke DR, Edmond T, Jonson-Reid M. Exploring Bullying Perpetration and Victimization Among Adolescent Girls in the Child Welfare System: Bully-Only, Victim-Only, Bully-Victim, and Noninvolved Roles. J Interpers Violence 2020; 35(5-6):1311–33.

54. Güliz Kolburan. Şiddet ve Zorbalığı Önleme Modeli Olarak Abuluculuk Eğitimleri. ait 2016; 2(3):43–57. Available from: URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/aitdergi/issue/43372/528344.

55. Harlan Luxenberg, Susan P.Limber, Dan Olweus. Bullying in U.S Schools: 2019 Status Report. Hazelden Publishing; 2019.

56. Kyriakides L, Kaloyirou C, Lindsay G. An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. The British journal of educational psychology 2006; 76(Pt 4):781–801.

57. Reisen A, Viana MC, dos Santos Neto, Edson Theodoro. Adverse childhood experiences and bullying in late adolescence in a metropolitan region of Brazil. Child Abuse & Neglect 2019; 92:146–56.

58. Peter K Smith. Bullying: Definition, Types, Causes, Consequences and Intervention. Social and Personality Psychology Compass 2016; 10(9):519–32.

59. Björkqvist K, Lagerspetz KMJ, Kaukiainen A. Do girls manipulate and boys fight? developmental trends in regard to direct and indirect aggression. Aggressive Behavior 1992; 18(2):117–27.

60. Hunter SC, Boyle JME, Warden D. Perceptions and correlates of peer-victimization and bullying. The British journal of educational psychology 2007; 77(Pt 4):797–810.

61. Yang M, Guo H, Chu M, Leng C, Qu C, Tian K et al. Sex Differences in Traditional School Bullying Perpetration and Victimization among Adolescents: A Chain-Mediating Effect. International journal of environmental research and public health 2022; 19(15):9525.

62. Yang Z, Tu Y, Qin Z, Liu X, Lu D. School bullying among migrant children in China: A cross-sectional study. Frontiers in Psychology 2022; 13:1027506. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9795197/.

63. Bond L, Wolfe S, Tollit M, Butler H, Patton G. A comparison of the Gatehouse Bullying Scale and the peer relations questionnaire for students in secondary school. J Sch Health 2007; 77(2):75–9.

64. Carter M, van der Watt R, Esterhuyse K. Parent and peer attachment in bullying experiences among pre-adolescents. Journal of Psychology in Africa 2023; 33(1):26–34.

65. Chu X, Chen Z. The Associations Between Parenting and Bullying Among Children and Adolescents: A Systematic Review and Meta-Analysis. J. Youth Adolescence 2024:1–27.

66. Gür N, Eray Ş, Makinecioğlu i, Sığırlı D, Vural A. The relationship of peer bullying with familial expressed emotion and psychopathology. Anadolu Psikiyatri Derg 2020; 21(1):77–86.

67. Ferguson CJ, San Miguel C, Hartley RD. A multivariate analysis of youth violence and aggression: the influence of family, peers, depression, and media violence. The Journal of Pediatrics 2009; 155(6):904-908.e3.

68. Ighaede-Edwards IG, Liu X, Olawade DB, Ling J, Odetayo A, David-Olawade AC. Prevalence and predictors of bullying among in-school adolescents in Nigeria. Journal of Taibah University Medical Sciences 2023; 18(6):1329–41. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10244694/.

69. Liu W, Guo Z. Influence of campus exclusion on bullying behavior of junior high school students: role of callous-unemotional traits and family caring. BMC Psychol 2024; 12(1):640.

70. Ghardallou M, Mtiraoui A, Ennamouchi D, Amara A, Gara A, Dardouri M et al. Bullying victimization among adolescents: Prevalence, associated factors and correlation with mental health outcomes. PLOS ONE 2024; 19(3):e0299161.

71. Jorge Gaete, Daniela Valenzuela, María Inés Godoy, Cristian A Rojas-Barahona, Christina Salmivalli, Ricardo Araya. Validation of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire (OBVQ-R) Among Adolescents in Chile. Frontiers in Psychology 2021; 12:578661.

72. Nickerson AB, Ostrov JM. Protective Factors and Working with Students Involved in Bullying: Commentary on the Special Issue and Dedication to Dan Olweus. School Mental Health 2021; 13(3):443–51. Available from: URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s12310-021-09471-5?form=MG0AV3.

73. Çiloğlan B. 9-12 Yaş arası Çocuklarda Akran Zorbalığı ve Arkadaş İlişkileri [Yüksek Lisans Tezi]. Antalya Akdeniz Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2022.

74. Sijtsema JJ, Rambaran JA, Caravita SCS, Gini G. Friendship selection and influence in bullying and defending: effects of moral disengagement. Developmental psychology 2014; 50(8):2093–104. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24911569/.

75. Hilal Tıpırdamaz Sipahi. İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler [Doktora Tezi]. İzmir: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2008.

76. Card NA, Little TD. Proactive and reactive aggression in childhood and adolescence: A meta-analysis of differential relations with psychosocial adjustment. International Journal of Behavioral Development 2006; 30(5):466–80.

77. Güngördü Banu, Kaynak Ümre. Arkadaş İlişkileri Geliştirme Psikoeğitim Programının Akran Zorbalığı İle Baş Etmeye Etkisinin İncelenmesi. SUEFD 2024; 1(2):296–315.

78. Erika D. Felix, Susan D. McMahon. Gender and Multiple Forms of Peer Victimization: How Do They Influence Adolescent Psychosocial Adjustment? Violence and victims 2006; 21(6):707–24. Available from: URL: https://connect.springerpub.com/content/sgrvv/21/6/707.

79. Luca L de, Palladino BE, Menesini E. A measure of attributions for peer victimization: psychometric properties and differences among bullying roles. European Journal of Developmental Psychology 2024; 21(5):737–50.

80. Bhatia R. The impact of bullying in childhood and adolescence. Current Opinion in Psychiatry 2023; 36(6):461–5.

81. Copeland WE, Wolke D, Angold A, Costello EJ. Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence. JAMA Psychiatry 2013; 70(4):419–26.

82. Tippett N, Wolke D. Socioeconomic status and bullying: a meta-analysis. American journal of public health 2014; 104(6):e48-59.

83. Ana Pascual-Sanchez, Ainoa Mateu, Maria Martinez-Herves, Nicole Hickey, Tami Kramer, Dasha Nicholls. How are parenting practices associated with bullying in adolescents? A cross-sectional study. Child and Adolescent Mental Health 2022; 27(3):223–31.

84. Batsche GM, Knoff HM. Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. Sch. Psychol. Rev. 1994; 23(2):165–74.

85. Akman D. Manisa'da Bir Merkez İlçede İlköğretim 5. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Etkileyen Faktörler [Tıpta Uzmanlık Tezi]. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2023.

86. Child Development Agency. Investigating The Prevalence and Impact of peer Abuse (Bullying) On The Development of Jamaica's Children.

87. Runions KC, Sae-Koew JH, Pearce N, Sarasjärvi K, Attey M, Mitrou F. Pathways of Socioeconomic Disadvantage and Peer Bullying in Children and Youth: A Scoping Review. Health education & behavior : the official publication of the Society for Public Health Education 2024:10901981241275631.

88. Kaess M. Bullying: peer-to-peer maltreatment with severe consequences for child and adolescent mental health. Eur Child Adolesc Psychiatry 2018; 27(8):945–7. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30003397/.

89. Jimerson SR, Swearer SM, Espelage DL, editors. Handbook of bullying in schools: An international perspective. New York: Routledge; 2010.

90. Jantzer V, Ossa FC, Eppelmann L, Parzer P, Resch F, Kaess M. Under the skin: does psychiatric outcome of bullying victimization in school persist over time? A prospective intervention study. J Child Psychol Psychiatry 2022; 63(6):646–54.

91. Cubillo A. Neurobiological correlates of the social and emotional impact of peer victimization: A review. Frontiers in psychiatry 2022; 13:866926. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35978845/.

92. Ellen W. deLara. Perspectives on school bullying: context, definition, and treatment. In: Hong JS, Chan HC, Fung ALC, Lee J, editors. Handbook of school violence, bullying and safety. Cheltenham UK, Northampton MA USA: Edward Elgar Publishing; 2024. p. 2–16 (Elgar handbooks in education).

93. Rigby K. Consequences of bullying in schools. Canadian journal of psychiatry. Revue canadienne de psychiatrie 2003; 48(9):583–90. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14631878/.

94. Bettencourt AF, Clary LK, Ialongo N, Musci RJ. Long-term consequences of bullying involvement in first grade. Journal of school psychology 2023; 97:63–76. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10020929/.

95. Mahi Aslan, Mehmet Oğuz Polat. Tüm Boyutlarıyla Akranlar Arası Zorbalık. HÜSBD 2023; 5(1):43–82.

96. Guo J, Li M, Wang X, Ma S, Ma J. Being bullied and depressive symptoms in Chinese high school students: The role of social support. Psychiatry Research 2020; 284:112676.

97. Lydecker JA, Winschel J, Gilbert K, Cotter EW. School absenteeism and impairment associated with weight bullying. Journal of adolescence 2023; 95(7):1478–87.

98. Oliveira PDR, Silva MAI, Oliveira WA de, Komatsu AV, Brunherotti MAdA, Rosário R et al. Associations between bullying and risk for eating disorders in adolescents. Revista brasileira de enfermagem 2023; 76(5):e20220643. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38018614/.

99. Alonso LS, Serra-Negra JM, Abreu LG, Martins IM, Tourino LFPG, Vale MP. Association between possible awake bruxism and bullying among 8- to 11-year-old children/adolescents. International Journal of Paediatric Dentistry 2022; 32(1):41–8.

100. Le LK-D, Chatterton ML, Rapee RM, Fitzpatrick S, Bussey K, Hudson J et al. Burden and preference-based quality of life associated with bullying in children. Eur Child Adolesc Psychiatry 2023; 32(1):53–62. Available from: URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s00787-021-01807-5.

101. Cosma A, Molcho M, Pickett W. A focus on adolescent peer violence and bullying in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. World Health Organization. Regional Office for Europe; 2024. Available from: URL: https://iris.who.int/handle/10665/376323.

102. Due P, Merlo J, Harel-Fisch Y, Damsgaard MT, Holstein BE, Hetland J et al. Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: a

comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. American journal of public health 2009; 99(5):907–14. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2667858/.

103. UNESCO. Behind the numbers: ending school violence and bullying. UNESCO; 2019.

104. OECD. PISA 2022 Results (Volume II). Paris: OECD Publishing; 2023.

105. UNESCO. School violence and bullying: global status report. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; 2017.

106. Hilal Tıpırdamaz Sipahi, Ali Osman Karababa. Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçeye ve Türkiye'ye uyarlanması ve geçerlilik, güvenirlik analizi. ETD 2018; 57(4):222–7. Available from: URL: http://egetipdergisi.com.tr/tr/pub/issue/42080/417268.

107. Özcan Ö, Kocabacak O, Kolcu M. Peer bullying tendencies of school children: The role of demographic, health-related, and school-related factors. Journal of pediatric nursing 2024; 78:31–6.

108. Gülsün Ayran, Ayda Çelebioğlu. Ergenlerde Akran Zorbalığı İle Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. Researcher 2018; 6(3):129–40.

109. Eyuboglu M, Eyuboglu D, Pala SC, Oktar D, Demirtas Z, Arslantas D et al. Traditional school bullying and cyberbullying: Prevalence, the effect on mental health problems and self-harm behavior. Psychiatry Research 2021; 297:113730.

110. Akcan A, Akcan F, Sarvan S. Akranlar Arasında Saldırgan Davranışı Önleme Programının Ortaokul Öğrencilerinin Zorba Davranışlarına Etkisi. Akdeniz Hemşirelik Dergisi 2025; 3(3):99–108.

111. Yeter Karakuş Şahbaz. Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı: Adana İli Yüreğir İlçesi Pilot Çalışma [Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Çağ Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.

112. Zeynep Kurt. İlköğretim 3, 4 ve 5. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkiyi Etkileyen ve Bu İlişkiye Eşlik Eden Faktörler İle Birlikte İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Işık Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.

113. Kezban Bozan. Erken Adölesan Dönemdeki Akran Zorbalığının Aile işlevleri ve Çocuğun Davranışları İle İlişkisinin Belirlenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi: Fen Bilimleri Enstitüsü; Hemşirelik Anabilim Dalı; 2018.

114. Necla Ergün. Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Hacettepe Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı; 2015.

115. Sinem Açıl. Ortaöğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı (Sosyo-Ekonomik Açıdan Farklı İki Bölgede Bulunan Ortaöğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Karşılaştığı Akran Zorbalığının Karşılaştırılması. İstanbul Haliç Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2015.

116. Thomas HJ, Connor JP, Lawrence DM, Hafekost JM, Zubrick SR, Scott JG. Prevalence and correlates of bullying victimisation and perpetration in a nationally representative sample of Australian youth. The Australian and New Zealand journal of psychiatry 2017; 51(9):909–20. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28513190/.

117. Moor I, Winter K, Bilz L, Bucksch J, Finne E, John N et al. The 2017/18 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study - Methodology of the World Health Organization's child and adolescent health study. Journal of Health Monitoring 2020; 5(3):88–102.

118. Li S, Ni X, Luo X, Jin X, Song L, Fan T et al. Investigating the Impact of Traditional Bullying and Cyberbullying on Suicidal Attempts in Chinese Youth: A Prospective Cohort Study. Depression and anxiety 2024; 2024:5860093.

119. Qiu T, Wang S, Di Hu, Feng N, Cui L. Predicting Risk of Bullying Victimization among Primary and Secondary School Students: Based on a Machine Learning Model. Behavioral sciences (Basel, Switzerland) 2024; 14(1). Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38275356/.

120. Tong Y, Xie F, Wen X, Li Y, Yuan M, Zhang X et al. Longitudinal Association between Bullying Victimization and Depressive Symptoms in Chinese Early Adolescents: The Effect of Life Satisfaction. Depression and anxiety 2024; 2024:6671415.

121. Xie L, Wen P, Zhou J, Li X, Huang J, Li L. Association of child maltreatment and school bullying among Chinese adolescents: the mediating role of peer relationships. BMC Public Health 2024; 24(1):2550.

122. Rezapour M, Khanjani N, Soori H. The Types of Bullying Behaviors and Its Association with General Life Satisfaction and Self-Rated Health among Iranian Pupils. Journal of research in health sciences 2019; 19(1):e00436. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31133626/.

123. Alammar M, Ali Bilal J, Saleh YS, Hussain AMB, Alshammari SM, Adam I. Prevalence and context of peer bullying among adolescents in schools from Shaqra City: public-schools surveillance in Shaqra, Saudi Arabia. Journal of medicine and life 2024; 17(7):701–9.

124. Rtbey G, Andualem F, Nakie G, Fentahun S, Melkam M, Kibralew G et al. Bullying victimization and associated factors among school-aged adolescents in Africa: a systematic review and meta-analysis. PLOS ONE 2025; 20(4):e0321820.

125. Besra Gündüz. Zorba ve Mağdur Olan Ortaokul Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Erzurum Atatürk Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı; 2019.

126. Kasım Karaca. Ortaokullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığının ve Zorba-Mağdurların Depresyon ve Anksiyete Düzeylerinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Erzurum Atatürk Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı; 2018.

127. Hatice Pinar. Akran Zorbalığıona Maruz Kalan Ergenlerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki [Yüksek Lisans Tezi]. Erzurum

Atatürk Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı; 2020.

128. Ayşe Demiröz, Özlem Altunsu Sönmez. Ebeveyn Tutumlarının Orta Okul Öğrencilerinde Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalmaya Etkisi. Socıal Scıences Studıes Journal (SSSJournal) 2024; 10(Cilt 10 Sayı 11):2096–110.

129. Emine Arslan. Ortaokul Öğrencilerinde Zorbalık Statülerinin Aile Uyum Yeteneği ve Birliği Açısından İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2024.

130. Gizem Sarıer. Ortaokul Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [Tüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2024.

131. Kübra Atasoy. Ortaokul Grubu Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısının İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2023.

132. Halil Yavaş. Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Davranışları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlık ve Benlik Saygısının Aracı Rolü [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2021.

133. Zeynep Şenol. 5.Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Maruz Kalmalarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üsküdar Üniversitesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2020.

134. Hatice Öztürk. Ortaöğretim Öğrencilerinin Akran Zorbalığı İlişkisinde Zorba veya Kurban Olma Durumlarını Etkileyen Faktörler ve Okul Sosyal Hizmeti [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2019.

135. Mehmet Karataş, Ayşe Ünalmış. İlköğretim 6, 7 Ve 8. Sınıf Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Tokat Örneği). ASEAD 2019; 6(3):381–96. Available from: URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/44114/537075.

136. Sánchez-Queija I, García-Moya I, Moreno C. Trend Analysis of Bullying Victimization Prevalence in Spanish Adolescent Youth at School. Journal of School Health 2017; 87(6):457–64. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28463447/.

137. Kodapally B, Mathews E, Kodali PB, Thankappan KR. Bullying victimization and its associated factors among adolescents in Kozhikode district, Kerala, India: a mixed-methods study version 1; peer review: 1 approved. Wellcome open research 2021; 6:223.

138. Rana M, Gupta M, Malhi P, Grover S, Kaur M. Prevalence and correlates of bullying perpetration and victimization among school-going adolescents in Chandigarh, North India. Indian Journal of Psychiatry 2020; 62(5):531–9. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7909033/.

139. Nurten Türküm Çetiner. Ortaokul Öğrencilerinin Okulda Akran Zorbalığına Başvurma ve Zorbalık Görme Düzeyleri (Çanakkale İli Örneği) [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2021.

140. Russo JN, Griese ER, Bares VJ. Examining the Prevalence and Impact of Peer Victimization and Social Support for Rural Youth. South Dakota medicine : the journal of the South Dakota State Medical Association 2018; 71(10):448–51. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8100966/.

141. Rambaran JA, van Duijn MAJ, Dijkstra JK, Veenstra R. Peer victimization in single-grade and multigrade classrooms. Aggressive Behavior 2019; 45(5):561–70. Available from: URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6772899/.

142. Bjereld Y, Thornberg R, Hong JS. Why don't all victims tell teachers about being bullied? A mixed methods study on how direct and indirect bullying and student-teacher relationship quality are linked with bullying disclosure. Teaching and Teacher Education 2024; 148:104664. Available from: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X24001963.

143. Besra Gündüz, İsmail Ay. Zorba Ve Mağdur Olan Ortaokul Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi. Fikriyat 2021; 1(2):145–61. Available from: URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/fikriyat/issue/68124/1059456.

144. Abdülkadir Özer. Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması [Yüksek Lisans Tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2023.

145. Büşra Çakır. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı, Akran Zorbalığı ve Sportmenlik Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Ağrı İli Örneği) [Yüksek Lisans Tezi]. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2022.

146. Furkan Butasım. Akran Zorbalığının Yordayıcıları Olarak Beden İmajı ve İnternet Bağımlılığının Rolü [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2024.

147. Sinem Kaya. Ergenlerin Akran Zorbalığı Yaşama Durumları İle Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki [Yüksek Lisans Tezi]. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2024.

148. Gözde Namlı. Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sosyal Anksiyetenin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2020.

149. İrem Düzgün. Ortaokula Devam Eden Çocukların Sosyodemografik Özellikleri ile Akran Zorbalığı Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2020.

150. Yılmaz Eren Seyhan. Ortaokul Öğrencilerinde Algılanan Ebeveyn Tutumlarının Akran Zorbalık ve Mağduriyeti İle Sanal Zorbalık ve Mağduriyet Üzerindeki Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Haliç Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2020.

151. Büşra Günaydın. 10-14 Yaş Arasındaki Çocuklarda Akran Zorbalığı ve Mizaç Özellikleri İlişkisinde Duygu Düzenlemenin Aracı Rolü [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2023.

152. Emin Baş. Ortaöğretimde Akran Zorbalığı, Zorba/Mağdur Olmayı Etkileyen Kişisel ve Çevresel Unsurlar-Samsun Örneği [Yüksek Lisans Tezi]. Sinop Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2021.

153. Ayşe Demiröz. Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Aile Tutumları ile Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Konya Selçuk Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.

154. Sevgi Tunay Aytekin. Akran Zorbalığı ile İlişkili Bireye, Aileye ve Okula Özgü Özelliklerin İncelenmesi [Doktora Tezi]. İzmir Ege Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2024.

155. Esra Sipahi. Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Akran Zorbalığı Eğilimlerinin Örgütsel Yabancılaşma ve Örgütsel Güven Algılarına Etkilerinin İncelenmesi: Ankara İli Örneği [Doktora Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.

156. Polat Külcü D, Çetin H. Çocuklarda Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 2021; 5(2):261–74.

157. İrem Karakaş Pehlivan. Ergenlerde Bağlanma Stilleri ve Akran Zorbalığının Sosyometrik Seçimler Üzerinden İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Haliç Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2024.

158. Kübra Yıldırım. Ön Ergenlerde Akran Zorbalığının Bağlanma Stilleri ve Sosyal Duygusal Öğrenme Becerisi Açısından İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Konya Selçuk Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı; 2019.

159. Birgül Demircan. 12-15 Yaş Arası Ergenlerde İstismar ve İhmal İle Akran Zorbalığı ve Benlik Algısı Arasındaki İlişki [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Gazi Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2017.

160. Gülin Yüksel. Ergenlerde Maruz Kalınan Akran Zorbalığı ve Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişkide Bilişsel Esneklik Becerisinin Etkisinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Işık Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2024.

161. Muhammed Furkan Can. Evden Okula Uzanan Şiddet: Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Aile İçi Şiddet Bağlamında İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2024.

162. Zhou P, Dong J, Liu J, Wen H, Wang Z. The relationship between parent-child relationship and peer victimization: a multiple mediation model through peer relationship and depression. Frontiers in behavioral neuroscience 2023; 17:1170891. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37576934/.

163. Chen Q, Chan KL. The Effects of Social and Cultural Factors on Child Poly-victimization in Hong Kong. J Interpers Violence 2022; 37(11-12):NP9277-NP9294. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35610950/.

164. Wei J, Candini M, Menabò L, Guarini A, Rubini M, Frassinetti F. Belonging matters: The impact of social identification with classmates, friends, and family on interpersonal distance and bullying/cyberbullying in adolescence. PLOS ONE 2024; 19(2):e0297370.

165. Kloo M. Individual and classroom-level associations of within classroom friendships, friendship quality and a sense of peer community on bullying victimization. Soc Psychol Educ 2025; 28(1).

166. Peng J, Wang J, Chen J, Li G, Xiao H, Liu Y et al. Mobile phone addiction was the mediator and physical activity was the moderator between bullying victimization and sleep quality. BMC Public Health 2025; 25(1):1577.

167. Menabò L, Skrzypiec G, Slee P, Guarini A. Victimization and cybervictimization: The role of school factors. Journal of adolescence 2024; 96(3):598–611. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38073112/.

168. Bradshaw CP, Waasdorp TE, O'Brennan LM, Gulemetova M. Teachers' and Education Support Professionals' Perspectives on Bullying and Prevention: Findings From a National Education Association Study. Sch. Psychol. Rev. 2013; 42(3):280–97.

169. Smith PK, López-Castro L, Robinson S, Görzig A. Consistency of gender differences in bullying in cross-cultural surveys. Aggression and Violent Behavior 2019; 45(1):33–40.

170. Neslihan Kılıç. Ortaokul 6, 7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması (Konya İli Cihanbeyli İlçesi Örneği). EDUREF 2017; 1(2):37–59. Available from: URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/eduref/issue/34201/378135.

171. Felek Arslan. Ortaokul Öğrencilerinde Kardeş Kıskançlığının Akran Zorbalığı Eğilimlerini Yordama Gücü [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2022.

172. Cansu Kızık. Ergenlerde Öz-Denetim Becerileri ve Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Akran Zorbalığı Eğilimi ile İlişkisinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Marmara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2025.

173. Sacide Kafalı. Akran Zorbalık Durumlarına Göre Ergenlerin Algıladıkları Babalık Rollerinin Karşılaştırılması [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Biruni Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2021.

174. Abiç V, Bilgiç N. Prevalence of Peer Bullying among Adolescents in the Turkish Republic of Northern Cyprus and Determination of Affecting Factors. Eurasian Journal of Health Technology Assessment 2024; 8(1):1–12.

175. Ayşenur Sarıkaya. 10-13 Yaş Arası Çocuklarda Dijital Oyun Bağımlılığı ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişkide Akran Zorbalığı ile Algılanan Stresin Aracı Rolü [Yüksek Lisans Tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2025.

176. Li L, Cai J, Wang C, Mu Y-F, Deng Z-Y, Deng A-P et al. The association between school bullying and internet addiction among adolescents: a moderated mediation model. Frontiers in public health 2025; 13:1502726.

177. Merve Ünsal. Adli Psikiyatri Polikliniğine Yönlendirilen Suça Sürüklenen Çocukların Psikometrik Özelliklerinin Akran Zorbalığı, Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık Açısından İncelenmesi ve Sağlıklı Kontrollerle Kıyaslanması [Tıpta Uzmanlık Tezi]. Denizli Pamukkale Üniversitesi: Tıp Fakültesi; 2024.

178. Huang S, Wan Z. Parenting styles and school bullying among Chinese adolescents: the mediating effects of social support and cognitive reappraisal. BMC Psychol 2025; 13(1):409.

179. Chen X, Jiang J, Li Z, Gong Y, Du J. Influence of family cohesion on Chinese adolescents' engagement in school bullying: A moderated mediation model. Frontiers in Psychology 2022; 13:1040559. Available from: URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36571033/.

EKLER

EK-1. ANKET FORMU

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI SIKLIĞI VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın katılımcı,

Bu anket akran zorbalığı görülme sıklığını etkileyen faktörleri saptamak amacıyla hazırlanmıştır. Anket yaklaşık 20 dakika içinde doldurulabilmektedir. Sorulara doğru yanıtlar vermeniz araştırmanın niteliği açısından önemlidir. Katılım gönüllülük esasına dayalı olup cevaplar tamamen gizli tutulacak ve bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacaktır.

1) **Evinizde sizin dışınızda kimlerin yaşadığını işaretleyiniz. (Bu soruda birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)**
   - ❑ Anne
   - ❑ Baba
   - ❑ Üvey Anne
   - ❑ Üvey Baba
   - ❑ Kardeş/Kardeşler
   - ❑ Büyükanne/Büyükbaba/Dede/Nine
   - ❑ Bunlar dışında kimseler (Kimler olduğunu yazınız……...……..)
2) **Annenizin en son mezun olduğu okul hangisidir?**
   - ❑ Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor
   - ❑ Hiç okula gitmemiş, okuma yazma biliyor
   - ❑ İlkokul
   - ❑ Ortaokul
   - ❑ Lise
   - ❑ Üniversite
   - ❑ Fikrim yok
3) **Babanızın en son mezun olduğu okul hangisidir?**
   - ❑ Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor
   - ❑ Hiç okula gitmemiş, okuma yazma biliyor
   - ❑ İlkokul
   - ❑ Ortaokul
   - ❑ Lise
   - ❑ Üniversite
   - ❑ Fikrim yok
4) **Anneniz bir işte çalışıyor mu?**
   - ❑ Evet
   - ❑ Hayır. İşten ayrıldı/İşten çıkarıldı
   - ❑ Hayır. Emekli oldu
5) **Babanız bir işte çalışıyor mu?**
   - ❑ Evet
   - ❑ Hayır. İşten ayrıldı/İşten çıkarıldı
   - ❑ Hayır. Emekli oldu
6) **Gelir düzeyiniz?**
   - ❑ Düşük
   - ❑ Orta
   - ❑ Yüksek

7) Evinizde kendinize ait odanız var mı?

❑ Evet ❑ Hayır

8) Kendinize ait bir cep telefonunuz var mı?

❑ Evet ❑ Hayır

9) Evinizde bilgisayar ve/veya tablet var mı?

❑ Evet ❑ Hayır

10) Evinizde televizyon var mı?

❑ Evet ❑ Hayır

11) Genel olarak günde kaç saatinizi televizyon ve internetle geçirirsiniz?

❑ Yarım saatten az
❑ Yarım saat 1 saat arası
❑ 2-4 saat
❑ 4 saatten fazla

12) İnternete girmek için yemek öğünlerinizi veya ödevlerinizi aksatır mısınız?

❑ Evet ❑ Hayır

13) Boş zamanlarınızda müzik, resim gibi faaliyetlerle veya sporla uğraşır mısınız?

❑Evet ❑ Hayır

14) Okulda yaşadıklarınızı ne sıklıkla büyüklerinizle paylaşırsınız?

❑ Hiç paylaşmam
❑ Bazen paylaşırım
❑ Her gün paylaşırım

15) Evinizde, derslerinize yardım eden birisi var mı?

❑ Evet (…….. Kimden yardım aldığınızı boşluğa yazınız)
❑ Hayır

16) Ebeveynleriniz, sizin okul dışında neler yaptığınızı ve nerde olduğunuzu bilirler mi?

❑ Evet ❑ Hayır

17) Ebeveynleriniz, sizin isteklerinizi dikkate alırlar mı?

❑ Evet ❑ Hayır

18) Ebeveynlerinizin size karşı olan tavırları, aşağıdakilerden hangisine daha çok uymakta?

❑ Otoriter/Baskıcı
❑ Koruyucu/Şefkatli
❑ İlgisiz

19) Ebeveynleriniz arasında tartışma yaşandığına şahit olur musunuz?

❑ Sık sık
❑ Ara sıra
❑ Hiç

20) Siz aile bireyleri ile tartışma yaşar mısınız?

- ❑ Sık sık
- ❑ Ara sıra
- ❑ Hiç

21) Okul dışında arkadaşlarınızla ne kadar vakit geçirirsiniz?

- ❑ Her zaman
- ❑ Ara sıra
- ❑ Hiç

22) Bulunduğunuz sınıfta veya okulda, sevdiğiniz, sıkıntılarınızı paylaşabildiğiniz, arkadaşlarınız var mı?

❑ Evet ❑ Hayır

23) Arkadaşlarınızla kavga eder misiniz?

- ❑ Hiç kavga etmem
- ❑ Ara sıra kavga ederim
- ❑ Sık sık kavga ederim

24) Derslere, hastalık ve aile bilgisi dışında, kasıtlı olarak gelmediğiniz olur mu?

❑ Evet ❑ Hayır

25) Geçen yılki okul başarınız aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

- ❑ Takdir Belgesi aldım
- ❑ Teşekkür Belgesi aldım
- ❑ Doğrudan geçtim
- ❑ Sınıfı geçtim ancak zayıf notum vardı

Öğrenciler için akran zorbalığı anketi

Okul Adı:.....
Sınıfı:.....Tarih:.....

Bu kitapçıkta okuldaki hayatınızla ilgili sorular bulacaksınız. Her soru için çeşitli yanıtlar var. Okul hakkındaki duygularını en iyi anlatan yanıtın yanındaki kutucuğa **X (çarpı)** işareti koyarak soruyu yanıtla. Eğer okulu gerçekten sevmiyorsan "Okulu hiç sevmiyorum" yanıtının yanındaki kutucuğa **X (çarpı)** işareti koy. Eğer okulu gerçekten seviyorsan "Okulu çok seviyorum" yanıtının yanındaki kutucuğa **X** işareti koy ve bu şekilde soruları yanıtlamaya devam et. Her bir soru için **yalnızca bir kutucuğu** işaretle. İşaretlerinin kutucuğun içinde kalmasına dikkat et. **Şimdi okul hakkındaki duygularını en iyi anlatan yanıtın yanındaki kutucuğa X işareti koyarak soruyu yanıtla.**

1 Okulu ne kadar seversin?	❑ Okulu hiç sevmiyorum ❑ Okulu sevmiyorum ❑ Okulu ne seviyorum ne de sevmiyorum ❑ Okulu seviyorum ❑ Okulu çok seviyorum

Eğer yanlış kutucuğu işaretlersen, yanıtını değiştirmek için yanlış kutucuğu tamamen karala: ■. Sonra da senin yanıtın olmasını istediğin kutucuğa X işareti koy. Kitapçığa adını yazma. Sorulara nasıl yanıt verdiğini hiç kimse bilmeyecek. Ama dikkatli ve gerçekten hissettiğin şekilde yanıtlaman önemli. Bazen ne yanıt vereceğine karar vermek zordur. O zaman sadece içinden geldiği gibi yanıtla. Bir sorun varsa parmak kaldır.
Soruların çoğu **yaz tatilinden ya da yarıyıl tatilinden bugüne kadar geçmiş olan birkaç aylık süredeki okul hayatınla ilgilidir.** Bu yüzden yanıtlarken **sadece şimdi nasıl olduğunu değil** geçtiğimiz 2 ya da 3 ay içinde de nasıl olduğunu düşünmelisin.

2 Kız mısın, erkek misin?	❑ Kız ❑ Erkek
3 Sınıfında kaç tane iyi arkadaşın var?	❑ Hiç iyi arkadaşım yok ❑ Sınıfımda 1 iyi arkadaşım var ❑ 2 ya da 3 iyi arkadaşım var ❑ 4 ya da 5 iyi arkadaşım var ❑ Sınıfımda 6 ya da daha fazla iyi arkadaşım var

Akran zorbalığı nedir?

Burada akran zorbalığı ile ilgili bazı sorular var. Bu soruları daha iyi yanıtlayabilmek için ilk önce akran zorbalığının ne olduğunu açıklayalım.

Eğer bir öğrenciye, başka bir ya da birkaç öğrenci

- aşağılayıcı ve kırıcı şeyler söylüyor, alay ediyor ya da aşağılayıcı ve kırıcı isimler takıyor;
- arkadaş gruplarında tamamen yok sayıyor, gruplarından dışlıyor ya da kasıtlı olarak faaliyetlerinin dışında tutuyor;
- dövüyor, tekmeliyor, itip kakıyor ya da bir odaya kilitliyor;
- onun hakkında yalanlar söylüyor, asılsız dedikodular yayıyor, aşağılayıcı
- yazılar gönderiyor ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcıyor;
- ve tüm bunlara benzer diğer kırıcı şeyleri yapıyor

ve bunlar **tekrarlayan** bir şekilde gerçekleşiyor ise bu durum **akran zorbalığı olarak adlandırılır.**

Akran zorbalığına uğrayan öğrenci için kendini savunmak zordur. Ayrıca biz bir öğrenciye tekrar tekrar aşağılayıcı ve kırıcı bir biçimde sataşılmasına da akran zorbalığı diyoruz.
Ama biz sataşmanın arkadaşça ve oyun olarak yapılmasına **akran zorbalığı demiyoruz**. **Bunun yanında** aynı kuvvet ya da güce sahip iki öğrencinin tartışması ya da kavgası da **akran zorbalığı değildir.**

4	**Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına** ne sıklıkta uğradın?	❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

Okul açıldığından beri aşağıdaki durumlardan bir ya da bir kaçı yoluyla okulda akran zorbalığına uğradın mı? Lütfen tüm soruları yanıtla

5	Bana aşağılayıcı isimler takıldı, alay edildi ya da kırıcı bir şekilde sataşıldı.	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
6	Diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı.	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

7	Dövüldüm, tekmelendim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilitlendim.	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
8	Diğer öğrenciler hakkımda yalanlar söyledi ya da asılsız dedikodular yaydı ve diğer öğrencilerin benden hoşlanmaması için çaba harcadı	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
9	Param ya da eşyalarım çalındı ya da eşyalarıma zarar verildi	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
10	İstemediğim şeyleri yapmam için tehdit edildim ya da zorlandım.	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
11	Ailemin kökeni ya da inançlarım hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığına uğradım.	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
12	Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığına uğradım.	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
12a	İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonum üzerinden gelen aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığına uğradım. (Lütfen arkadaşça ya da oyun şeklinde yapıldığında akran zorbalığı olmadığını hatırla.)	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

12b İnternet ya da cep telefonu ile akran zorbalığına uğradıysan, bu nasıl yapılmıştı? Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla	❑ Sadece cep telefonu yoluyla ❑ Sadece internet yoluyla ❑ Her iki yolla
13 Yukarıda sorulanlardan başka bir yolla akran zorbalığına uğradım Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

14 Sana akran zorbalığı yapan öğrenci Ya da öğrenciler **kaçıncı sınıftalar**?	❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım ❑ Benim sınıfımda ❑ Başka bir sınıf ama benimle aynı yaşta ❑ Daha büyük sınıf ❑ Daha küçük sınıf ❑ Farklı farklı sınıflarda
15 Sana **kızlar tarafından mı yoksa erkekler tarafından mı** akran zorbalığı yapıldı?	❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım ❑ Özellikle bir kız tarafından ❑ Birkaç kız tarafından ❑ Özellikle bir erkek tarafından ❑ Birkaç erkek tarafından ❑ Hem kızlar hem erkekler tarafından
16 Genellikle **kaç öğrenci tarafından** akran zorbalığına uğradın?	❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım ❑ Özellikle bir öğrenci tarafından ❑ 2-3 öğrencilik bir grup tarafından ❑ 4-9 öğrencilik bir grup tarafından ❑ 9 kişiden kalabalık bir grup tarafından ❑ Birkaç farklı öğrenci ya da öğrenci grupları tarafından

17 Akran zorbalığı **ne kadar sürdü**?

- ❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım
- ❑ Bir ya da iki hafta sürdü
- ❑ Yaklaşık bir ay sürdü
- ❑ Yaklaşık altı ay sürdü
- ❑ Yaklaşık bir yıl sürdü
- ❑ Birkaç yıl boyunca sürdü

18 Akran zorbalığına **nerede** uğradın?

- ❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım
- ❑ Okul açıldığından beri **aşağıda belirtilen yerlerin birinde veya birkaçında** akran zorbalığına uğradım. **(aşağıda devam edin)**

Aşağıdaki yerlerde akran zorbalığına uğradıysan lütfen başındaki kutucuğa X işareti koy:

- ❑ Bahçe / spor sahasında (teneffüsler ya da aralarda)
- ❑ Koridorlarda / merdivenlerde
- ❑ Sınıfta (öğretmen sınıftayken)
- ❑ Sınıfta (öğretmen sınıfta **değilken**)
- ❑ Tuvalette
- ❑ Spor salonunda ya da dolap odasında / soyunma odasında / duşta
- ❑ Yemekhanede
- ❑ Okula giderken ya da okuldan dönerken yolda
- ❑ Okul otobüs durağında
- ❑ Serviste

❑ Başka bir yerde ise lütfen nerede olduğunu yaz.....

19 Okul açıldığından beri akran zorbalığına uğradığını hiç kimseye söyledin mi?

- ❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığına uğramadım
- ❑ Akran zorbalığına uğradım, **ama hiç kimseye söylemedim**
- ❑ Akran zorbalığına uğradım ve **birisine söyledim**

Aşağıda belirtilen kişilerden kime söylediysen lütfen lütfen başındaki kutucuğa X işareti koy:

- ❑ Sınıf öğretmenin
- ❑ Okulda başka bir yetişkin kişi (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber öğretmen, vb)
- ❑ Anne baban / velilerin
- ❑ Ağabey ya da ablaların ya da kardeşlerin
- ❑ Arkadaşların
- ❑ Başka bir kişi ise lütfen kim olduğunu yaz.....

20 Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında **öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler** hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar?	❑ Neredeyse hiçbir zaman ❑ Nadiren ❑ Bazen ❑ Sık Sık ❑ Hemen her zaman
21 Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında **okuldaki diğer öğrenciler** hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar?	❑ Neredeyse hiçbir zaman ❑ Nadiren ❑ Bazen ❑ Sık Sık ❑ Hemen her zaman
22 Okul açıldığından beri, **evdeki yetişkinlerden biri** okulda uğradığın akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüştü mü?	❑ Okul açıldığından beri akran zorbalığına uğramadım ❑ Hayır, okulla görüşmediler ❑ Evet, okulla bir kez görüştüler ❑ Evet, okulla birkaç kez görüştüler
23 Yaşıtın bir öğrencinin okulda akran zorbalığına uğradığını gördüğünde **ne hissedersin ya da ne düşünürsün**?	❑ Böyle bir şeyi hak etmiş olabilir ❑ Pek bir şey hissetmem ❑ Onun için biraz üzülürüm ❑ Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim

Diğer öğrencilere akran zorbalığı yapma hakkında

24 Okul açıldığından beri **okulda bir ya da birkaç öğrenciye akran zorbalığı yapılırken** sen ne sıklıkta **katıldın?**	❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığı yapmadım ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

Geçtiğimiz aylarda, okuldaki diğer öğrencilere aşağıdaki akran zorbalığı şekillerinden bir ya da bir kaçını yaptın mı? Lütfen tüm soruları yanıtla.

25 Diğer öğrencilere aşağılayıcı isimler taktım, alay ettim ya da kırıcı bir şekilde sataştım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

26 Onu kasıtlı olarak kendi aramıza almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
27 Onu dövdüm, tekmeledim, itip kaktım ya da kapalı yere kilitledim	❑ Okul açıldığından beri okulda akran zorbalığı yapmadım ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
28 Onun hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcadım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
29 Parasını ya da eşyalarını ondan aldım ya da eşyalarına zarar verdim?	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
30 İstemediği şeyleri yapması için tehdit ettim ya da zorladım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
31 Ailesinin kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığı yaptım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
32 Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığı yaptım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
32a İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler göndererek ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptım	❑ Okul açıldığından beri bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu

32b İnternet ya da cep telefonun üzerinden akran zorbalığı yaptıysan, bunu nasıl yapmıştın? Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla	❑ Sadece cep telefonu yoluyla ❑ Sadece internet yoluyla ❑ Her iki yolla
33 Yukarıda sorulanlardan başka bir yolla akran zorbalığı yaptım Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla	❑ Okul açıldığından beri bana bunlar olmadı ❑ Sadece bir ya da iki kez oldu ❑ Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu ❑ Ortalama haftada bir kez oldu ❑ Haftada birkaç kez oldu
34 Okul açıldığından beri, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için **sınıf öğretmenin ya da başka bir öğretmenin** seninle konuştu mu?	❑ Okul açıldığından beri akran zorbalığı yapmadım ❑ Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar ❑ Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular ❑ Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular
35 Okul açıldığından beri, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için **evdeki yetişkinlerden biri** seninle konuştu mu?	❑ Okul açıldığından beri akran zorbalığı yapmadım ❑ Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar ❑ Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular ❑ Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular
36 Sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına katılabileceğini düşünüyor musun?	❑ Evet ❑ Belki ❑ Bilmiyorum ❑ Sanmıyorum ❑ Hayır ❑ Kesinlikle Hayır

37	Yaşıtın bir öğrenciye diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığı yapıldığını görür ya da anlarsan **genellikle nasıl tepki verirsin?**	❑ Yaşıtım öğrencilere akran zorbalığı yapıldığını hiç fark etmedim ❑ Akran zorbalığı yapılmasına ben de katılırım ❑ Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılmasının normal olduğunu düşünürüm ❑ Sadece ne olup bittiğini seyrederim ❑ Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılan çocuğa yardım etmem gerektiğini düşünürüm ❑ Akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım
38	Okulunda diğer öğrencilerin sana **akran zorbalığı yapmasından** ne sıklıkla **korkarsın**?	❑ Asla ❑ Nadiren ❑ Bazen ❑ Sık sık ❑ Çok sık
39	Okul açıldığından beri, akran zorbalığını önlemek için **sınıf öğretmeninin** genelde ne kadar çaba gösterdiğini düşünüyorsun?	❑ Neredeyse hiç ❑ Oldukça az ❑ Biraz ❑ Epeyce ❑ Çok fazla

Teşekkür Ederim